RUDOLF STEINER

GRANIȚE ALE CUNOAȘTERII NATURII

MISIUNEA ȘTIINȚEI SPIRITUALE

GA 322

Opt conferințe ținute în Dornach,
între 27 septembrie și 3 octombrie 1920
a lumii și totodată este mijlocită o autentică
cunoaștere de sine.

dr. Gheorghe Paxino

CUPRINS

CUPRINS PE LARG 4
ARGUMENT 7
CUVANT ÎNAINTE AL TRADUCĂTORULUI 8
CONFERINŢA I 17
CONFERINŢA a II-a 31
CONFERINŢA a III-a 46
CONFERINŢA a IV-a 61
CONFERINŢA a V-a 76
CONFERINŢA a VI-a 91
CONFERINŢA a VII-a 107
CONFERINŢA a VIII-a 125
NOTE ŞI COMPLETĂRI CUPRINSE ÎN EDIŢIA GERMANĂ 1981 145
DESENELE LA TABLĂ 158

CUPRINS PE LARG

CONFERINȚA I — *Dornach, 27 septembrie 1920*

Ştiinţele naturii sunt inapte în ce priveşte viaţa socială. Idealul explicării astronomice a naturii. *Ignorabimus*-ul lui Du Bois-Reymond referitor la materie şi conştienţă. Formarea şi desfiinţarea teoriilor este similară cu istoria Penelopei. Necesitatea noţiunilor clare, matematice, în vederea trezirii omului. El se pierde pe sine în acestea. Cerinţele sociale pretind depăşirea lui *Ignorabimus*.

CONFERINȚA a II-a — *Dornach, 28 septembrie 1920*

Hegel. Hegelianismul este inadecvat vieţii sociale. Marx şi Stirner la polii materiei şi conştienţei. Dacă se caută mai mult decât un fenomenalism, transparenţa conceptelor nu este ceva suficient. Rostogolirea cu gândirea dincolo de covorul percepţiilor. Goetheanismul ca ceva opus acestei atitudini. Calităţile primare şi secundare ca o primă întrebare cardinală.

CONFERINȚA a III-a — *Dornach, 29 septembrie 1920*

Opoziţia dintre paralelogramul mişcării şi paralelogramul forţelor din mecanică. De unde vine matematica? Luarea în serios a „calităţii" în cadrul cunoaşterii natural-ştiinţifice. Simţurile vieţii, mişcării şi echilibrului. Matematica este conţinută în mod latent de către acestea. Depăşirea abordării prozaic-abstracte a apariţiei ei din ele. Novalis. Inspiraţia. Matematica este un domeniu în care trăieşte parţial Inspiraţia. Filozofia Vedantei. Înrudirea lui Goethe cu atmosfera matematică. El aduce lumina la polul materiei. Fenomen originar şi axiomă.

CONFERINȚA a IV-a — *Dornach, 30 septembrie 1920*

Polul conştienţei. Vieţuiri mistice şi „melodia uitată a flaşnetei”. Calea „Filosofiei Libertăţii”. Gândirea pură sesizează existenţa cosmică pe o culme a acesteia. Impulsurile morale libere. Fantezia morală. Metamorfozarea noţiunilor hegeliene în Imaginaţie. Renunţarea la rostogolirea neîntreruptă a gândurilor. Realitatea trăieşte în imagini. Eul instinctiv devine social prin Imaginaţie. Stirner. Relaţia cu psihologia asociaţionistă.

CONFERINŢA a V-a — *Dornach, 1 octombrie 1920*

Despre aducerea dovezilor. Cercetătorul spiritului a introdus argumentarea. A experimenta în domeniul social este iresponsabil. Inspiraţia şi Imaginaţia ca poziţionare corectă la cele doua graniţe ale modului de cunoaştere obişnuit. Vieţuirile legate de echilibru, motricitate şi vitalitate şi Inspiraţia. Urzirea muzicala atonală. Revelaţia nonverbală a cuvântului. Fiinţial- spiritualul se conturează în locul lumii metafizice a atomilor. Inspiraţia lucrează înălţându-se din profunzimi ale evoluţiei omenirii. Scepticismul patologic ca simptom. Nietzsche.

CONFERINŢA a VI-a — *Dornach, 2 octombrie 1920, dimineaţa*

Tendinţa instinctivă de a ieşi din corp. Înţelegerea raţionala a ştiinţei spirituale ca remediu faţă de stările patologice. Metamorfoza memoriei în cunoaşterea vieţilor pământeşti repetate prin Inspiraţie. Dezvoltarea forţelor sufleteşti la polul conştienţei. Vieţuirea gândirii imaginative. Aceasta conduce mai adânc în propria fiinţă. Evoluţia tinde în aceasta direcţie, în mod conştient sau inconştient. Stări patologice ca simptom: meteosensibilitatea, claustrofobia, agorafobia. Imaginaţia. Forţa iubirii. Intuiţia. Medicul. Capital, muncă, marfă.

CONFERINȚA a VII-a — *Dornach, 2 octombrie 1920, seara*

Perceperea cuvintelor, perceperea gândurilor, perceperea Eului şi spiritual-sufletescul care se eliberează. Iniţierea antică orientală. Mantrele. Calea către Eurile fiinţelor spirituale, perceperea cuvintelor interlocutorului. Pericole ale caii de iniţiere. Înţelepciune orientală şi confesiuni religioase occidentale. Mişcarea spirituala din Est devine scepticism în Vest. În întâmpinarea ei trebuie să vina o mişcare din Vest către Est. Calea orientala şi calea occidentala. Gândire pură – percepere fără gândire. Dificultatea de a pune în mod riguros antroposofia în cuvinte. Calea civilizaţiei occidentale este Imaginaţia.

CONFERINȚA a VIII-a — *Dornach, 3 octombrie 1920*

Calea cunoaşterii pentru omul de ştiinţa. Intenţia ***Filosofiei Libertăţii***. Percepere cu deconectarea gândirii, apelând la imagini. Contemplaţia. Spiritualul pătrunde în noi inconştient prin lumea simţurilor şi ne organizează. Emanciparea simţurilor echilibrului, mişcării şi vieţii la copil. El „trage” în sine simţurile olfactiv, gustativ şi tactil. Cel care exersează Imaginaţia pătrunde prin miros, gust, pipăit până la echilibru, motricitate, vitalitate. Prin aceasta gândirea pură se transformă în Inspiraţie. Intuiţia ca rezultat al unirii Imaginaţiei cu Inspiraţia. Multor mistici nu le reuşeşte să străbată complet domeniile mirosului, gustului, pipăitului. Ce vieţuia orientalul prin exerciţiile de respiraţie; echivalent cu ele: vieţuirea pendulării dintre procesul percepţiei şi gândirea pură. Fundătura filosofiei occidentale: filosofia naturală a lui Schelling şi Hegel.

NOTE ŞI COMPLETĂRI CUPRINSE ÎN EDIȚIA GERMANĂ 1981

ARGUMENT

Este bine cunoscut faptul că vorbele din bătrâni, şi mai ales cele din Antichitate – provenite din Misterii – au o valoare de adevăr care transcende timpul istoric. Aşa este cazul şi cu acel dicton de pe catapeteasma templului din Delphi: «*Cunoaşte-te pe tine însuţi*».

Dar timpurile se schimbă, iar odată cu ele şi conceptele despre om şi lume. Relaţia omului cu lumea ideilor s-a schimbat în cursul veacurilor, un factor esenţial fiind aici evoluţia ştiinţelor.

Însăşi fiica mai mica a ştiinţelor, *tehnica*, reprezintă un incontestabil mobil de progres civilizatoriu, chiar dacă este însoţit de unele influenţe defavorabile asupra naturii.

Dar dezvoltarea tehnicii este însoţită şi de un alt proces pe care îl putem observa până în ziua de azi: O serie de concepte la care apelează ea în mod justificat, ajung să fie transpuse – cu tot cu valenţele specifice – în alte domenii ale realităţii. Întâlnim de exemplu tendinţa de a *tehnologiza* imaginea despre om („un conglomerat de microroboti inteligenti").

Noile tehnologii pun totodată sufletul în faţa unei binarităţi: Cea a *realului* şi cea a *virtualului*; sau cea a realităţii nemijlocit accesibile simţurilor noastre şi cea a imaginilor de pe display. Mai nou avem aici problematica „realităţii augmentate" („Pokemonii").

Toate acestea nu rămân fără urmări pentru conştienţa omului modern, mai ales dacă ne gândim la copii şi tineri.

Cele de mai sus nu sunt menţionate ca un apel la întoarcere în trecut. Prezenta serie de lucrări îşi propune ca, pornind de la acceptarea situaţiei actuale, să prezinte demersuri cognitive accesibile; ele permit dezvoltarea unui

simţ sănătos al diferenţierii realităţii de fantasme. Pentru aceasta vor fi folosite elemente atât din ştiinţele naturii, cât şi din ştiinţa spirituală, Antroposofia. Este vorba despre o *fenomenologie* consecvent ştiinţifică, pe baza căreia pot fi dobândite valenţe îmbogăţite ale conceptelor despre om şi lume, conform cu cerinţele Timpului.

Iar prin aceasta va putea fi reactualizat şi dictonul delphic în sensul unui aforism al lui Rudolf Steiner:

«*Cunoaşte-te pe tine însuţi, / Şi tu găseşti tainele lumii.*
Priveşte contemplând lumea, / Şi tu găseşti tainele Sinelui»

Dr. GHEORGHE PAXINO

CUVANT ÎNAINTE AL TRADUCĂTORULUI

Mai este de actualitate conţinutul acestei cărţi?

O serie de detalii semnificative privitoare atât la contextul istoric în care s-au ţinut cele opt conferinţe prezentate în aceasta carte, cât şi la anvergura evenimentului în cadrul căruia au fost ţinute, se găsesc în capitolul NOTE şi COMPLETĂRI. Despre acest eveniment ar fi de adăugat ca a fost un congres de nivel universitar, în cadrul căruia şi-au adus contribuţia personalităţi de seamă ale timpului. Rudolf Steiner a ţinut primele 6 conferinţe în cadrul cursului său, iar conferinţele 7 şi 8 au fost expuse după încheierea acestuia, ca o continuare şi totodată ca unitate de sine stătătoare.

Obiectivul principal al cursului a fost prezentarea graniţelor cunoaşterii mijlocite de ştiinţele naturii privitor la lumea senzorial-fizica şi precizarea faptului că aceste graniţe pot fi depăşite, dacă se parcurge calea de acces către domeniile suprasensibile, oferită de ştiinţa spirituală, Antroposofia. Modul valabil pentru oricine de a căuta acces

în lumile suprasensibile, dar mai ales pentru cei care nu au parcurs o pregătire propriu zis ştiinţifică, fusese descris de Rudolf Steiner în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** De data aceasta el vrea să se adreseze direct omului de ştiinţă: „Intenţionez să descriu astăzi calea spre lumea spirituală, aşa cum este ea potrivită civilizaţiei occidentale, în aşa fel cum ar putea să o parcurgă cel mai bine cel care este angajat în viaţa ştiinţifică a Occidentului".

Dar aici, pe buna dreptate, ne putem pune întrebarea: Mai poate fi de actualitate conţinutul unor expuneri privitoare la limitele ştiinţelor naturii acum, la un secol de la ţinerea ciclului de conferinţe? Căci ştiinţele au progresat semnificativ de atunci: Există fizica cuantică, s-au făcut paşi importanţi în domeniul fiziologiei neuronale, a fost confirmată existenta undelor gravitaţionale în Cosmos, tehnologii avansate permit ca roboţii să preia în domenii multiple şi cu succes activităţi efectuate mai înainte de om. Răspunsul la întrebarea de mai sus este: Conţinutul conferinţelor nu a pierdut nimic din brizanţa mesajului, căci tematicile legate de *materie şi de conştienţa*[1] *omului* nu au primit până în ziua de azi decât răspunsuri parţiale din partea ştiinţelor naturii. În continuare voi încerca să motivez pe scurt această afirmaţie.

Limite ale cunoaşterii în ştiinţele naturii

Referitor la problematica cunoaşterii întâlnim în istoria filozofiei şi a ştiinţelor trei repere foarte

[1] Limba română permite distincţia între „conştient", „conştienţă" (germ. Bewußtsein), şi „conştiinţă" (germ. Gewissen), acesta din urmă având o conotaţie morală (de ex. „vocea conştiinţei").

importante, fiecare purtând o altă valenţă: viziunile lui Kant, Du Bois-Reymond şi Niels Bohr.

– Immanuel Kant şi conceptul „lucrului în sine”

Prin cunoscutul său postulat al „lucrului în sine”, Kant susţinea că temelia originară a lucrurilor se află dincolo de sfera simţurilor şi raţiunii noastre, şi nu este accesibilă capacităţii noastre de cunoaştere. Privitor la puterea de adevăr a acestei afirmaţii, a domnit şi mai domneşte încă în unele medii academice ideea formulată de Kant. Un remarcabil adept al lui Kant, Otto Liebmann, o susţine în modul următor: „Conştienţa omului nu se poate depăşi pe sine. Trebuie să rămână în ea însăşi. Ea nu poate şti nimic despre ceea ce se află în adevărata realitate, dincolo de lumea pe care ea şi-o plăsmuieşte.”. O asemenea abordare conduce în mod logic la concluzia ca prin natura sa, omul este „închis” sufleteşte în mod irevocabil(!) [Avem aici o intimă înrudire cu concepţia tradiţional-confesională a iadului (sau raiului) etern] în sfera propriilor reprezentări, el nefiind capabil să treacă de ea; subiectul nu ar avea deci un acces direct la obiect. Vedem că prin aceasta se neagă posibilitatea unui acces nemijlocit la realitate.

Rudolf Steiner, care deja ca elev studiase profund opera lui Kant, a combătut această părere chiar din tinereţe în lucrarea sa de doctorat în filozofie ***Adevăr şi Ştiinţă*** (deci chiar pe terenul de acţiune al marelui gânditor). Pornind de la o autoobservare accesibilă fiecăruia dintre noi, el a arătat în primul rând că actul cunoaşterii se desfăşoară în suflet atunci când poate avea loc asocierea unei *percepţii* cu o *noţiune*, pe care o scoatem spontan din memorie. Prin experiment şi valorificarea cognitivă a rezultatului experimental, omul nu se află „în afara” realităţii – cum pretinde kantianismul –, ci el se

implică nemijlocit în procesul universal, în *realitatea deplină*. În mod nedogmatic, dar cu putere de evidenţă, el a indicat apoi că există nu una, ci două graniţe ale cunoaşterii, valabile pentru conştienţa de veghe cotidiană a omului modern: La început noi nu putem şti ce se află îndărătul lumii simţurilor şi nici în *străfundurile* sufletului propriu. Dar el afirma totodată că aceste limite ale cunoaşterii sunt doar ceva provizoriu: „Ceea ce îl împiedică [pe om] să ajungă la aceste elemente nu pot fi decât obstacole întâmplătoare, de natura spaţială sau temporală, ori insuficienţe ale constituţiei proprii. Nu ale naturii (organizării) sale omeneşti în general, ci insuficienţe de natură particulară, individuală". Parcurgând o cale de practică esoterică, de exemplu prin practici înrudite cu meditaţia specifică europeanului, prin efort energic şi în timp, omul poate depăşi aceste graniţe, el pătrunzând mai profund în existenţa reală.

– Du Bois-Reymond şi al său „Ignorabimus"

Aici nu mai este vorba despre un filozof, ci despre un renumit om de ştiinţă. Fiziologul de renume Emil Du-Bois Reymond rostea în 1872 la o şedinţă a Asociaţiei Cercetătorilor Naturii şi a Medicilor germani vestita sa cuvântare „Despre limitele cunoaşterii naturii". Privitor la întrebările „Ce este materia?", „Cum ia naştere conştienţa din procesele materiale?", el afirma: „Ca cercetători ai naturii noi trebuie să facem mărturisirea unui *Ignorabimus*, noi nu vom şti aceasta niciodată."

Din cele de mai sus putem vedem cum o gândire disciplinată de ştiinţele naturii se loveşte de graniţe – recunoscute – ale cunoaşterii. Este un fel de „eu ştiu că nu ştiu".

– Niels Bohr (1885-1962) şi insuficienţa concepţiei mecaniciste.

Iar acum avem un laureat al premiului Nobel pentru Fizică, apreciat şi respectat printre alţii de un confrate al său, profesorul Radu Ţiţeica, atât pentru gândirea sa pătrunzătoare şi înaripată cât şi pentru integritatea în slujirea adevărului. Referindu-se la cuceririle fizicii cuantice şi la unele consecinţe semnificative ale lor, Bohr seria în cartea sa „Fizica atomică şi cunoaşterea umană": „Lecţia epistemologică pe care ne-a dat-o fizica atomică ... ne obligă la reconsiderarea utilizării mijloacelor noastre de comunicare pentru o descriere obiectivă în alte domenii ale cunoaşterii. Insuficienţa concepţiei meca-niciste despre natură în descrierea poziţiei omului este deosebit de evidentă în dificultăţile legate de încercarea de a face o distincţie între suflet şi corp".

Factorul de progres al ştiinţelor naturii şi misiunea ştiinţei despre spirit

Din prezentarea făcută mai înainte referitoare la graniţele cunoaşterii în ştiinţele naturii, nu trebuie să reiasă o negare a importantei acestora, ci doar poziţionarea lor într-un context mai cuprinzător al civilizaţiei umane începând cu finele secolului al XIX-lea. Înainte de a întemeia ştiinţa despre spirit, Rudolf Steiner îşi însuşise la Universitatea din Viena o temeinică pregătire ştiinţifică. Având competenţe în domeniu va afirma el în conferinţa a treia a prezentului curs: „ ... *trebuie să pornim tocmai de la efectul de disciplinare dobândit prin preocuparea cu ştiinţele naturii moderne, trebuie să ne autoeducăm la metoda severă, la disciplina ştiinţifică a timpurilor noastre de o asemenea manieră, ca să ne putem*

înălța de la ea – cu aceeași convingere, dobândită între timp datorită științelor naturii – extinzând metodele respective asupra cu totul altor domenii. De aceea eu nu cred, și o spun fără niciun ocoliș, că cineva poate ajunge la o cunoaștere spiritual-științifică reală, dacă nu și-a dobândit, în sensul strict al cuvântului, competențe în vreuna din disciplinele științelor naturii, dacă nu a învățat să cerceteze și să gândească în laborator aplicând metoda științelor moderne ale naturii. Știința spiritului are în cea mai mică măsură motive să subaprecieze această știință a naturii modernă. ... Iar pe de altă parte trebuie chiar să luăm în serios atât calitatea acestei metode științifice, cât și rezultatele pe care le dobândește ea.".

Recunoscând pe deplin importanța și meritele științelor naturii, dar în același timp conștientizând și limitele intrinseci ale acestora, avem ocazia să evidențiem rolul complementar al științei spirituale. Iar apelând la o atitudine conformă cu sincretismul lui Nicolaus Cusanus, putem găsi un mod de abordare ce permite descrierea unei căi a cunoașterii, care cuprinde ambele științe și totodată evidențiază diferența dintre ele.

Cei doi factori ai procesului cunoașterii

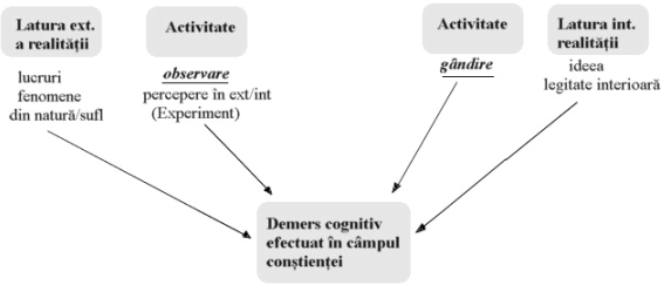

Fig.1

Fie că ne referim la procese din lumea fizică sau la procese din sufletul omului, conform epistemologiei lui Rudolf Steiner putem spune: „Dacă undeva în Univers apare un proces, la acesta trebuie să deosebim: cursul lui *exterior* (in spaţiu şi timp) şi legitatea lui *interioară*". Cursul exterior constă în ceea ce putem percepe, observa direct sau cu ajutorul experimentului. Prin experiment „provocăm" natura să ne dezvăluie în mod exemplar anumite aspecte. Legitatea interioară o descoperim prin demersul cognitiv, prin activitatea de explicare şi interpretare a rezultatelor experimentale. Aceasta reprezintă cea de a doua latură a conţinutului lumii, care nu ne este dată la început şi pe care o dezvoltăm în interiorul nostru, prin procesul de gândire, prin *actul de cunoaştere* (v. Fig 1). Dar acum trebuiesc făcute următoarele precizări:

Actul de cunoaştere în cazul ştiinţelor naturii promovează o *cunoaştere materială*.

Chiar şi cu cele mai moderne aparate, ştiinţele naturii cercetează lumea materială şi descoperă legităţi fizice; deoarece nu pot trece de graniţele recunoscute, dezvoltă ipoteze şi modele teoretice. Un pas important îl face aici fizica cuantică. Recunoscând insuficienţa legităţilor materiale, ea oferă elemente ce deschid noi perspective gnoseologice; fizicieni renumiţi caută o compatibilitate a fizicii cuantice cu esoterismul şi cu mistica oriental [În limba română există o serie de lucrări în acest sens, a se vedea de ex Rupert Sheldrake sau Fritjof Capra („TAO în fizica: o explorare a paralelelor dintre fizicile moderne şi mistica orientală.")].

Ştiinţa spirituala apelează în mod complementar la ***treptele de cunoaştere*: Imaginaţie, Inspiraţie şi Intuiţie**

Ştiinţa spirituală consideră că acest conţinut lăuntric al lumii, această sferă a forţelor şi fiinţelor care se manifestă în timp şi spaţiu ca fenomene şi legităţi, aparţin *lumii spirituale*. Dincolo de ceea ce este numit *materie* se află spiritualul, suprasensibilul care se manifestă în sensibil, în tangibil. Procesele *conştienţei* se desfăşoară în sfera spiritualului, sferă accesibilă chiar şi conştienţei cotidiene, dar mai ales celei imaginativ-inspirative. Aceste lucruri sunt prezentate de Rudolf Steiner în această carte, el oferind un răspuns al ştiinţei spirituale la *Ignorabimus*-ul lui Du-Bois Reymond.

Aşadar, pentru stabilirea adevărului, ştiinţa modernă despre spirit, Antroposofia, foloseşte aceeaşi metodă şi aceleaşi mijloace ca ştiinţele naturii: observarea, percepţia şi gândirea. Ea nu neagă lumea fizică cu legile ei, dar o completează, pătrunzând în realitatea profundă, la obârşia lucrurilor. Pentru aceasta ea apelează la cunoaşterea imaginativă, inspirativă şi intuitivă.

Materialistul raţionalist însă porneşte de la premisa că există numai lumea fizică măsurabilă; prin această activitate mentală el îşi interzice a priori accesul la deplina realitate, deşi însăşi activitatea sa de gândire cu care îşi generează premisele, este o activitate spirituala.

La rândul ei, mistica nebuloasă, deşi bine intenţionată şi vrând să depăşească materialismul, este o altă deviere de la calea cunoaşterii realităţilor lumii.

De asemenea, orice intoleranţă şi tabu în gândire lezează libertatea lăuntrică şi împiedică procesul de cunoaştere.

Scânteia divină a înţelegerii se aprinde în câmpul conştienţei omului, atunci când se realizează triada care conţine cei doi factori ai cunoaşterii menţionaţi mai sus şi

actul aducerii lor împreună. În om se reface atunci unitatea lumii.

Aceste conferinţe ale lui Rudolf Steiner au în esenţa lor ceva terapeutic. În sensul lor, putem considera că este imperios necesar să aducem cunoştinţele tuturor ştiinţelor împreună cu etica, în căutarea unor soluţii adecvate şi pentru problematicile sociale ale timpul nostru.

Gheorghe Paxino
Rusalii 2016

CONFERINŢA I

Dornach, 27 septembrie 1920

Tema acestui ciclu de conferinţe nu a fost aleasă ca fiind ceva ce ţine de tradiţia studiului academic-filozofic, din cauză că de exemplu ne-am propune sa abordăm aspecte de teoria cunoaşterii în cadrul acestor expuneri; ci ea a fost aleasă ca urmare a unei observări – pe care o consider ca fiind obiectivă – privind necesităţile şi cerinţele timpului actual. Pentru evoluţia în continuare a omenirii avem nevoie de noţiuni, de reprezentări şi mai ales de impulsuri în viaţa socială, ne sunt necesare idei prin a căror concretizare să putem asigura condiţii ce conferă o existenţă plină de demnitate pentru oamenii din toate stările şi clasele sociale. Se vorbeşte desigur azi în cercurile cele mai largi despre faptul că înnoirea socială ar trebui să pornească din spirit. Dar în multe din aceste cercuri foarte largi nu exista o imagine clară şi bine diferenţiată atunci când se vorbeşte despre aceasta. Nu se pune întrebarea: de unde trebuie să vină ideile, reprezentările cu care ar trebui întemeiată acea economie socială care să-i ofere omului o existenţă demnă? Acea parte a omenirii instruite a fost hrănită în ultimele trei, patru secole, mai ales din secolul al 19-lea cu idei formate şi dezvoltate din modul de abordare al actualelor ştiinţe ale naturii; aşa este mai ales cu cei care au parcurs un studiu academic. Numai în cercurile care se preocupă cu altceva decât ştiinţele naturii, se crede că ştiinţele naturii au o influenţă mică asupra domeniului lor de activitate. Dar este uşor de dovedit că şi în cadrul teologiei mai noi, moderne, în cadrul istoriei, în jurisprudenţă, că pretutindeni au fost introduse noţiuni natural-ştiinţifice, adică noţiuni ca acelea care au fost formate pe baza cercetărilor ştiinţifice din ultimele secole,

că noţiunile clasice au fost metamorfozate de o anumită manieră. Este suficient să facem o trecere în revistă a evoluţiei teologiei moderne din secolul 19 şi să constatăm cum de exemplu teologia evanghelică a ajuns la concepţiile ei privitoare la personalitatea lui Iisus, la fiinţa lui Christos având în fundal de fapt mereu noţiunile ştiinţelor naturii de care ea se simţea criticată, noţiuni natural-ştiinţifice împotriva cărora ea nu voia să păcătuiască. Şi atunci s-a petrecut încă ceva: Vechile relaţii instinctive ale vieţii sociale şi-au pierdut treptat forţa de acţiune în viaţa omului. Pe parcursul secolului al 19-lea a devenit tot mai necesar ca în locul acelor instincte prin care păturile sociale se situau unele faţă de altele, în locul acestor instincte din care au provenit şi structurile parlamentare mai noi cu toate consecinţele respective, ca în locul acestor instincte să fie puse noţiuni mai mult sau mai puţin conştiente. Nu numai în curentul marxismului, ci şi în multe alte curente s-a format ceea ce ar putea fi numit transformarea vechilor instincte sociale în noţiuni conştiente.

Dar ce a pătruns prin aceasta în ştiinţele sociale în – aş zice – acest copil alintat al gândirii mai noi? Au pătruns acele noţiuni, acele complexe noţionale formate cu ocazia studiului ştiinţelor naturii. Şi astăzi stăm în faţa marii întrebări: cât de departe va fi acţiunea în social care provine de la asemenea noţiuni? Şi dacă observăm frământările din omenire, dacă remarcăm lipsa de perspectivă care rezultă la toate încercările ce se fac pornind de la aceste idei, de la acest gen de noţiuni, atunci obţinem o imagine neîmbucurătoare. Atunci ia naştere întrebarea plină de gravitate: Cum este deci cu conceptele pe care le-am dobândit cu ajutorul ştiinţelor naturii şi pe care vrem să le folosim acum în viaţă, dar care, lucru care

ni se arată clar în multe domenii, de fapt ne sunt respinse de către viaţă? Această întrebare vitală, această întrebare arzătoare a timpului este ceea ce m-a determinat să aleg tocmai această temă privitoare la limitele cunoaşterii naturii. Ea mă va determina să tratez această temă de o manieră care să permită o privire de ansamblu asupra a ceea ce pot sau nu pot ştiinţele naturii, în aşa fel ca să se poată face ceva pentru o ordine socială corespunzătoare şi pentru o reorientare a cercetării ştiinţifice, a concepţiei despre lume, dacă în mod responsabil vrem să ne poziţionăm realmente în cerinţele existenţial-umane ale timpului nostru.

Ce constatăm dacă ne aruncăm privirea asupra modulul în care se gândeşte în cercurile ştiinţifice, şi apoi cum au învăţat să gândească toţi aceia care tocmai că sunt influenţaţi de aceste cercuri, ce se poate vedea aici? Vedem că mai întâi se încearcă cercetarea realităţilor din natură cu ajutorul unor noţiuni clare, ce urmează să fie ordonate într-un sistem. Vedem cum se caută atât ordonarea de o manieră sistematică a realităţilor din natura nevie cu ajutorul diferitelor ştiinţe: mecanica, fizica, chimia, etc., cât şi pătrunderea acestora cu anumite noţiuni care, într-un anumit mod, să ne ofere o explicate a acestor realităţi. Se încearcă pătrunderea acestei naturi neînsufleţite cu ajutorul noţiunilor prin care se dobândeşte o cât mai mare claritate. Şi o urmare a acestei străduanii către noţiuni limpezi este dorinţa ca, în tot ceea ce ţine de lumea anorganicului din ambianta omului, să fie introduse cât mai mult posibil formulele matematice. Se doreşte abordarea tuturor realităţilor din natură cu ajutorul formulelor matematice, prin folosirea limbajului transparent al matematicii.

Către sfârşitul ultimei treimi a secolului al 19-lea se credea că s-a ajuns foarte aproape de a se oferi o explicate matematic-mecanică a naturii, cu care să poată fi înţelese toate lucrurile. Am putea spune că prin aceasta se ajunsese la situaţia că nu ne mai rămânea decât minusculul punct al atomului. S-a vrut ca acesta să fie rarefiat până la un punct de forţă, pentru ca să poată fi introduse în formulele matematice poziţia lui şi forţele sale de mişcare. Prin aceasta se credea că se poate afirma: Când privesc în natură, eu privesc de fapt acolo la o urzire de relaţii, de forţe şi mişcări, pe care le pot aborda complet în mod matematic. Şi astfel s-a împlinit idealul aşa-numitei explicaţii astronomice a naturii, care în esenţă afirmă: Aşa cum se exprimă în formule matematice poziţiile şi mişcările corpurilor cereşti, tot aşa, în domeniul microscopic, în acest microcosmos al atomilor şi moleculelor, totul poate fi calculat cu claritate matematică. Aşa arăta strădania din ultima treime a secolului al 19-lea, ce atinsese un anumit apogeu; astăzi acest apogeu a fost depăşit. Căci acestui mod de abordare bazat pe un model astronomico-matematic i se opune ceva, care survine imediat ce încercăm să îl folosim şi în alte domenii, diferite de lumea anorganică. După cum ştiţi, chiar s-a încercat în cursul secolului al 19-lea să se aplice acest mod de abordare clar-matematică, chiar şi numai parţial, pentru elucidarea viului. Şi deşi Kant afirmase că nu se va găsi niciodată un Newton [Nota 1], care să găsească pentru fiinţele vii o explicaţie similară cu cea din natura anorganică, Haeckel a putut să afirme că acest Newton a apărut deja prin Darwin care, apelând la principiul selecţiei, a încercat să arate într-un mod clar cum se dezvoltă fiinţele vii. Cu o limpezime care încerca să se apropie de cea a modelului matematic-astronomic, se

căutau tot felul de explicaţii evolutive prin care să se ajungă până la om. şi prin aceasta se realiza ceva ce era exprimat în următorul fel de către unii cercetători ai naturii: Necesitatea umană de explicare cauzală a fenomenelor este satisfăcută atunci când se poate ajunge la o prezentare aşa de clară a lucrurilor.

Dar mereu, când se dobândea ceva, ajungea să fie contestat de altceva. Aş putea spune că se născoceau teorii peste teorii, pentru a se dobândi un asemenea model astronomic ca cel ce tocmai a fost caracterizat. Iar după ce un asemenea model era elaborat de un grup, de fiecare dată apărea acolo o opoziţie (uneori chiar ei erau cei care în acelaşi timp îşi creau opoziţia), apărea o altă grupare care arăta că un asemenea model nu va putea niciodată să ofere explicaţiile adevărate, că un asemenea model niciodată nu va putea satisface necesităţile de cunoaştere umană. Pe de o parte mereu se argumenta cât de necesar este să se obţină cu claritate matematică o imagine a lumii, iar pe de altă parte se dovedea întotdeauna că un asemenea model ar fi cu totul incapabil să creeze — prin gândire şi cu precizia matematicii – chiar şi cea mai simplă fiinţă vie; ba chiar că acest model nu ar fi în stare să realizeze într-un mod rezonabil nici măcar substanţa organică. S-ar putea spune: Mereu cineva a creat o urzire de idei pentru a explica natura, iar apoi un altul, sau chiar el însuşi, a deşirat-o.

Acest spectacol – căci de fapt era un fel de spectacol pentru cel care putea să observe destul de nepărtinitor lucrurile –, acest spectacol a putut fi observat mai ales în ultimii 50 de ani în cadrul tuturor străduaniilor şi lucrărilor ştiinţifice. Deci, tocmai după ce s-a putut resimţi toată gravitatea situaţiei, toată povara faptului legată de această urzire şi redeşirare, se poate pune întrebarea: Dar toată

această străduinţă de a da faptelor explicaţii conceptuale, nu cumva reprezintă ea ceva inutil? Oare nu obţinem o soluţionare a acestei problematici tocmai prin aceea că lăsăm faptele să vorbească descriind ceea ce se petrece concret în natură şi renunţând la „explicaţii detaliate”? Nu cumva reprezintă asemenea explicaţii doar o poticnire infantilă pentru evoluţia omenirii, iar cei care procedează aşa îşi permit un lux faţă de care omenirea ajunsă la maturitate ar trebui să-şi spună: De fapt nu trebuiesc căutate asemenea explicaţii cu care nu se ajunge la nimic, este mai bine să fie reprimată nevoia după asemenea explicaţii. Un mod de abordare matur ar trebui deci să renunţe la o asemenea nevoie de a oferi acest gen de explicaţii. – Şi de ce nu? Şi noi, ajungând la o vârstă mai avansată renunţăm la joacă; şi dacă asta e ceva justificat, de ce să nu ne dezobişnuim pur şi simplu la a vrea mereu să explicăm natura?

Aş putea spune că o asemenea întrebare a putut să apară atunci când într-un mod deosebit de semnificativ, pe 14 august 1872, la a doua şedinţă a Asociaţiei Cercetătorilor Naturii şi a Medicilor germani, *Du Bois-Reymond* [Nota 2] a rostit vestita sa cuvântare, şi astăzi plină de semnificaţie „Despre limitele cunoaşterii naturii”. Deşi s-a scris atât de mult despre această cuvântare a valorosului fiziolog Du Bois-Reymond, nu se ţine totuşi cont că aici, într-un mod deosebit, a fost menţionat ceva care semnifică un punct nodal în cadrul evoluţiei moderne a concepţiei despre lume.

În Scolastica din Evul Mediu toată gândirea, tot modul de formare ideilor la om era condusă de o concepţie potrivit căreia putem căuta explicarea a ceea ce există în regnurile naturii folosindu-ne de anumite noţiuni, dar că ar trebui să ne oprim în faţa suprasensibilului. Suprasensibilul ar trebui să

facă obiectul revelaţiei. Omul ar trebui să se situeze faţă de suprasensibil în aşa fel ca el să nu vrea deloc să pătrundă acolo cu noţiunile pe care şi le procură pentru regnurile naturii şi existenţa exterioară umană. Se punea astfel cunoaşterii o graniţă către domeniul suprasensibilului. Şi se accentua cu străşnicie că ar trebui să existe o asemenea graniţă, că ţine de natura umană şi de orânduirea lumii să fie recunoscută o asemenea graniţă. Această punere de graniţe a fost reînnoită dintr-o cu totul altă direcţie de către gânditori şi cercetători ca Du Bois-Reymond. Ei nu mai erau nici scolastici nici teologi. Dar aşa cum teologul din Evul Mediu a impus prin modul său de gândire o graniţă faţă de suprasensibil, tot aşa se situau şi aceşti cercetători şi gânditori faţă de realităţile senzoriale. Această graniţă a fost aplicată în primul rând privitor la stările de fapt din lumea senzorială.

În faţa privirii spirituale a lui du Bois-Reymond stăteau două noţiuni despre care el spune că reprezintă graniţe până la care poate accede cercetarea naturii, şi pe care ea nu le poate depăşi. Mai târziu el a mărit numărul lor cu încă cinci în cadrul cuvântării sale despre „Cele şapte enigme ale lumii”; cele două noţiuni pe care le-a numit el atunci au fost noţiunile de materie şi conştienţă. El spunea: Când aruncăm o privire de ansamblu asupra fenomenelor din natură, suntem constrânşi să folosim asemenea noţiuni care permit o pătrundere sistematică, cu gândirea, în aşa fel ca să ajungem în final la materie. Dar pe acest ceva misterios, care se află în spaţiu atunci când vorbim despre materie, nu-l putem cerceta în niciun fel. Pur şi simplu trebuie să acceptăm noţiunea de materie ca fiind o noţiune în întuneric. Dacă noi acceptăm această noţiune obscură de „materie”, atunci putem să folosim formulele noastre de calcul, putem să introducem mişcarea materiei în aceste

formule de calcul şi atunci lumea exterioară – dacă acceptăm acest punctişor întunecat [Aluzie la atom] aflându-se de milioane şi milioane ani acolo –, atunci această lume exterioară ne devine inteligibilă. Şi apoi trebuie să mai admitem că această lume materială este şi ceea ce ne construieşte pe noi înşine corporal, este cea care îşi desfăşoară activitatea în trupul nostru astfel că, prin această acţiune trupească în noi, se înalţă ceea ce în final devine senzaţie şi conştienţă. Pe de o parte stăm în faţa fenomenelor care ne constrâng să construim conceptul de materie, iar pe de altă parte stăm faţă de noi înşine, avem vieţuirea conştienţei noastre, observăm fenomenele de conştienţă, putem presimţi că ceea ce am acceptat ca fiind materia, stă şi la baza acestei conştienţe. Dar modul prin care, din aceste mişcări ale materiei, din aceste mişcări total neînsufleţite, moarte, ia naştere ceea ce reprezintă conştienţa, sau cea mai simplă senzaţie, toate acestea nu pot fi înţelese deloc. Acesta este celălalt pol al tuturor incertitudinilor, al tuturor limitelor cunoaşterii: conştienţa şi chiar şi cea mai simplă senzaţie.

Privitor la ambele întrebări: „Ce este materia?", „Cum ia naştere conştienţa din procesele materiale?", ca cercetători ai naturii noi trebuie – acesta era părerea lui Du Bois-Reymond – să facem mărturisirea unui *Ignorabimus*: Noi nu vom şti aceasta niciodată. – Avem aici contrapartea modernă a Scolasticii medievale. Scolastica Evului Mediu stătea la graniţa către lumea suprasensibilă; ştiinţele moderne ale naturii stau în faţa graniţei care este desemnată în esenţă prin ambele noţiuni: Materia, care constituie pretutindeni premisa senzorialului, dar care nu poate fi găsită în această lume a simţurilor, şi conştienţa, despre care trebuie să se presupună că ia naştere pornind de la lumea simţurilor, dar despre care niciodată nu se

poate înţelege, cum provine ea din această lume a simţurilor.

Dacă aruncăm o privire asupra mersului evoluţiei gândirii din ştiinţele naturii, nu trebuie să ne spunem: Cercetarea naturii îşi urzeşte o anumită ţesătură, iar lumea se află în afara acestei urziri. Căci acolo în spaţiu unde „bântuie" materia , acolo se află până la urmă lumea exterioară. Dacă nu suntem capabili să pătrundem acolo, atunci nu avem nici reprezentări care ar putea să elucideze în vreun fel viaţa. În om avem problematica conştienţei. Putem să abordăm această problematică a conştienţei cu explicaţii formate privitor la natura exterioară? Deja ne poticnim cu toate explicaţiile când ne referim la viaţa omului; cum să trecem peste aceasta apelând la noţiuni capabile să-l amplaseze pe om în existenţă de o manieră conformă cu demnitatea umană, când noi de fapt nu reuşim să înţelegem existenţa, când nu pătrundem fiinţa omului cu ajutorul premiselor pe care le punem la baza acestei existenţe?

Consider că pe parcursul acestor expuneri ne va deveni tot mai evident faptul că tocmai neputinţa modului de gândire ştiinţific modern, este cea care conduce la incapacitatea de a se găsi concepte adecvate pentru domeniul social. Această corelaţie esenţială nu este încă deloc înţeleasă astăzi. În vremea noastră nu se realizează faptul că, pe când la 14 august 1872 Du Bois-Reymond exprima al său *Ignorabimus*, acest *Ignorabimus* era postulat şi privitor la toată viaţa socială, că în fond acest *Ignorabimus* însemna: Stăm neajutoraţi în faţa vieţii reale, nu avem concepte autentice, ci nişte noţiuni-umbră. – Iar astăzi, după circa cincizeci de ani, lumea pretinde de la noi asemenea concepte. Trebuie să ajungem la ele. Din sălile de prelegeri, care de fapt slujesc numai principiului acestui

Ignorabimus, nu ne pot veni aceste concepte, aceste impulsuri. Acesta este caracterul tragic, cardinal al prezentului. Aici sălăşluiesc întrebările, pentru care trebuiesc găsite răspunsuri.

Intenţionând să pornim de la primele elemente care ne conduc la un astfel de răspuns, ne vom pune mai întâi de toate întrebarea: Oare nu am putea face, ca om, ceva mai cu sens decât să explicăm natura de o manieră similară Penelopei [Nota 3] din Antichitate, prin aceea că în ultimii cincizeci de ani pe de o parte am urzit teorii, iar pe de altă parte iarăşi am renunţat la ele? Da, dacă am reuşi să ne situăm fără (să apelăm la) gânduri, faţă de ceea ce se petrece în natură! Dar noi nu putem acest lucru, în măsura în care suntem oameni şi vrem să rămânem oameni. Pentru a putea înţelege natura, trebuie să o pătrundem cu noţiuni şi idei. De ce trebuie să o facem?

Da, stimaţi participanţi, noi trebuie să o facem, pentru că numai prin aceasta se trezeşte conştienţa noastră, pentru că numai în acest fel devenim fiinţe umane conştiente. Aşa cum noi în fiecare dimineaţă, când deschidem ochii, ne redobândim conştienţa prin interacţionarea cu lumea exterioară, tot aşa a fost şi drumul evolutiv al omenirii. Abia prin conlucrarea simţurilor, a gândirii cu procesele din natură, s-a aprins conştienţa, în acest fel a devenit conştienţa, aşa cum este ea acum. Putem să urmărim istoric metamorfoza proceselor conştienţei la interacţiunea simţurilor cu natura înconjurătoare. Pornind de la starea de viaţă obscură, ca de vis din timpurile primordiale ale culturii omeneşti, conştienţa s-a aprins la conlucrarea simţurilor cu natura. Dar trebuie să ajungem la o observare lipsită de prejudecăţi a acestei aprinderi a conştienţei, a conlucrării simţurilor cu lumea exterioară; şi atunci vom descoperi că

în om se petrece ceva surprinzător. Să ne privim deci retrospectiv viaţa sufletească, cu ceea ce se petrece acolo, fie că o facem dimineaţa puţin înainte de trezire prin aceea că rămânem încă în obscuritatea stării de vis, fie că privim la stările primordiale ale evoluţiei omenirii cu conştienţa lor ca de vis. Dacă luăm în considerare toate acestea şi observăm ceea ce a fost cufundat în viaţa noastră sufletească sub nivelul proceselor ce ţin de conştienţă – care ia naştere la interacţiunea simţurilor cu natura înconjurătoare –, descoperim o lume de reprezentări, mai slabă în intensitate şi atenuată la starea imaginilor de vis, cu contururi vagi şi cu contopirea imaginilor individuale. Aceasta poate fi constatată de o observare imparţială. Intensitatea scăzută a vieţii de reprezentare, toată această distorsiune a contururilor şi contopire-separare a imaginilor individuale nu încetează decât dacă ne trezim la o interacţiune deplină a simţurilor cu natura înconjurătoare. Pentru a ajunge la starea de veghe, adică pentru a accede la existenţa umană deplină, trebuie ca în fiecare dimineaţă să ne trezim la confruntarea cu lumea simţurilor. Dar şi întreaga omenire a trebuit să depăşească starea nedesluşită primordială, ca de vis, pentru ca din acea lume sufletească să se trezească la viaţa de reprezentare clară de azi.

Aceasta înseamnă că ne dobândim claritatea vieţii de reprezentare, acele noţiuni bine conturate ce ne sunt necesare în starea de veghe şi pentru a putea observa, cu suflet treaz, lumea înconjurătoare; avem deci nevoie de toate acestea, pentru a fi om în adevăratul sens al cuvântului. Dar noi nu suntem capabili să creăm această stare „ca prin farmec” doar din noi înşine. Putem să o dobândim mai întâi numai la interacţiunea simţurilor cu natura. Aşa accedem la noţiunile clare, bine conturate. Aşa

dezvoltăm ceva ce omul trebuie să dezvolte pentru el însuşi, altminteri nu i s-ar produce trezirea conştienţei. Nu este deci vorba despre o necesitate explicativă abstractă, nu este ceva, ce oameni ca Du Bois-Reymond sau alţii numesc o necesitate cauzală, ci ceea ce ne impulsionează să căutăm explicaţii, este necesitatea de a deveni om prin observarea naturii. De aceea, în acest caz nu este corect să spunem că ne putem dezobişnui să explicăm, aşa cum ne dezobişnuim de jocuri copilăreşti, căci prin aceasta e ca şi cum am afirma că nu vrem să devenim om în sensul deplin al cuvântului, adică să ne trezim deoarece trebuie să dobândim starea de veghe.

Dar aici mai apare ceva. Constatăm că, pe când ajungem la noţiuni clare prin relaţionarea cu natura, din punctul de vedere al conceptelor noi ajungem la o sărăcire lăuntrică noţională. Noţiunile noastre devin clare, dar îşi pierd din cuprindere, din vastitate. Şi dacă reflectăm asupra a ceea ce am dobândit cu aceste noţiuni clare, vedem că este vorba de o claritate exterioară matematic-mecanicistă. Dar în acest ceva devenit aşa de clar, nu găsim nimic ce ne-ar putea face inteligibilă viaţa. Într-un fel am ieşit la lumină, dar am pierdut solul de sub picioare. Nu găsim aici nicio noţiune, care să ne permită formarea vreunei imagini despre ce înseamnă de fapt viaţa sau conştienţa. Cu claritatea pe care trebuia să o dobândim pentru a ne atinge condiţia de om, se pierde conţinutul plin de însemnătate, spre a cărui înţelegere tocmai ne străduiam să ajungem. Şi privim în jurul nostru la natură cu noţiunile noastre. Am format concepte clare şi am dobândit o ordine naturală matematic-mecanicistă. Alcătuim asemenea configuraţii conceptuale ca cea a teoriei descendenţei şi altele asemenea. Căutăm claritate cât mai deplină. Cu această claritate ne construim un model

al lumii. Dar în interiorul acestui model al lumii nu există nicio posibilitate de a-l găsi pe om, pe noi înşine. Cu noţiunile noastre referitoare la lumea exterioară a simţurilor am ajuns doar până la suprafaţa pielii noastre. Am ajuns la claritate, dar am pierdut pe drum omul. Ne mişcăm prin natură, folosim explicaţii matematic-mecanice despre natură, apelăm la teoria descendenţei pentru explicarea naturii, croim felurite legităţi biologice: Am explicat natura, am creat o imagine despre natură – dar aici omul nu poate fi găsit. Bogăţia de conţinut de la început s-a pierdut, iar noi suntem confruntaţi cu un concept dobândit după ce am obţinut claritatea maximă, dar şi noţiunile cele mai seci, mai lipsite de viată: Am ajuns astfel să stăm în faţa conceptului de materie. Iar *Ignorabimus* privitor la conceptul de materie reprezintă de fapt mărturisirea: Am luptat din greu pentru claritate, am reuşit să dobândesc trezirea completă a conştienţei, dar pe acest drum al cunoaşterii şi în felul în care am găsit explicaţiile, am ajuns să pierd fiinţa omului.

Şi acum să ne îndreptăm privirea spre înlăuntru. Să părăsim materia şi să privim acum spre lăuntricul conştienţei. Vedem cum în acest interior al conştienţei se derulează reprezentări, se manifestă sentimente, ne străbat tresăltând impulsuri volitive. Noi le percepem pe toate acestea, dar ceva ne surprinde: În cazul autoobservării nu ne mai reuşeşte deloc acea claritate pe care reuşisem să o dobândim faţă de lumea exterioară, ne este imposibil. E ca şi cum am pluti într-un element căruia nu îi putem delimita contururile, el dispărând mereu. Claritatea spre care ne străduim să o dobândim privitor la natura exterioară nu poate fi aplicată în cazul lăuntricului nostru. În cadrul celor mai moderne cercetări asupra acestui lăuntric efectuate de către psihologia asociativă

anglo-americană, vedem cum se aplică acea claritate dobândită la observarea lumii exterioare, acea asociere a lucrurilor şi fenomenelor, cum toate acestea sunt folosite de exemplu de către *Hume*, *Mill*, *James* [Nota 4] şi de alţii, pentru explicarea proceselor de reprezentare şi afectivitate. Se transferă claritatea lucrurilor exterioare asupra vieţii de sentiment. Nu merge. Este ca şi cum ai vrea să aplici legile zborului la înot. Nu poţi efectua mişcarea respectivă în mediul care este inadecvat. Psihologiei asociative nu-i reuşeşte să contureze realmente, să ofere claritate privitor la conştienţă. Şi chiar dacă se procedează cu destulă prudenţă – aşa cum o face *Herbart* [Nota 4] – iar pentru explicarea proceselor sufleteşti privitoare la reprezentare se încearcă acum aplicarea calculului (care are succes în cazul lumii sensibile), se va constata: Se pot efectua calcule, dar acestea sunt cu totul aeriene. Nu se pot face relaţionări fondate, căci formulele de calcul sunt incapabile să cuprindă ceea ce se petrece realmente în suflet. Şi dacă a fost pierdut omul în cazul clarităţii exterioare, acum bineînţeles că dăm de om, dar nu mai putem începe nimic cu claritatea, căci înotăm încoace şi încolo, fără sens, în acest domeniu al conştienţei. Găsim omul, dar nu găsim nicio imagine autentică despre om.

Acest lucru a fost vieţuit foarte exact, dar a fost formulat de o manieră vagă de către Du Bois-Reymond în august 1872, atunci când a enunţat acel Ignorabimus al său privitor la situaţia cercetării ştiinţifice moderne. De fapt acest Ignorabimus vrea să afirme: Pe parcursul evoluţiei istorice a omenirii pe de o parte am dobândit claritate şi am construit conceptul de materie. În această imagine despre natură l-am pierdut însă pe om, adică pe noi înşine. Iar pe de altă parte ajungem înapoi la conştienţa noastră. Şi vrem să folosim în domeniul ei tocmai ceea ce ne devenise

foarte important pentru înţelegerea modernă a naturii: claritatea. Dar conştienţa respinge această claritate. Această claritate matematică nu poate fi aplicată. Găsim prin urmare omul, dar conştienţa noastră nu este suficient de puternică, nu are intensitatea necesară pentru a-l putea înţelege pe acest om.

Am fi tentaţi să răspundem din nou cu un *Ignorabimus*; dar nu este permis să facem aceasta căci, faţă de cerinţele sociale ale lumii moderne, avem nevoie de altceva decât un *Ignorabimus*. Nu datorită alcătuirii naturii omeneşti, ci pur şi simplu din cauza stadiului actual al dezvoltării istorice a omenirii ia naştere stabilirea graniţelor, la care a ajuns Du Bois-Reymond la 14 August 1872 cu al său *Ignorabimus*. Cum se poate trece dincolo de acest Ignorabimus? Aceasta este marea întrebare. Trebuie să fie găsit un răspuns la ea, şi asta nu numai dintr-o simplă necesitate cognitivă, ci din cea mai cuprinzătoare necesitate umană. Şi despre modul în care se poate căuta un răspuns, despre cum poate fi biruit *Ignorabimus* în conformitate cu mersul evoluţiei omenirii, toate acestea urmează să fie tratate în cadrul acestui curs.

CONFERINŢA a II-a

Dornach, 28 septembrie 1920

La început doresc să spun următoarele pentru toţi cei ce pretind ca în cadrul unui ciclu de conferinţe ce poartă un titlu ca al nostru, să nu fie inserat nimic care să întrerupă prezentarea obiectiv-impersonală a ideilor, întrucât eu tocmai astăzi va trebui să menţionez o serie de personalităţi. Căci în momentul în care este vorba de a prezenta punctele de vedere ale oamenilor în relaţia lor cu viaţa, cu existenţa umană în deplinătatea ei, devine

inevitabilă atât menţionarea anumitor personalităţi de la care au provenit concepţiile respective, cât şi prezentarea contextului ştiinţific în care s-a desfăşurat efortul ce a condus la naşterea unei anumite opinii. Iar aici trebuie mai întâi de toate să se răspundă la întrebarea: Ce poate fi dobândit din concepţiile ştiinţifice moderne pentru domeniul social, pentru gândirea vie, în aşa fel încât rezultatele acestui mod de gândire să impulsioneze viaţa? – Iar în acest caz va trebui să se remarce că acest mod de abordare ne conduce la părăsirea sălilor de lectură sau de curs, pentru a pătrunde în curentul viu al evoluţiei omenirii.

În spatele punctului de pornire prezentat de mine ieri drept strădanie modernă către o concepţie despre lume mecanicist-matematică şi desfiinţarea acesteia, în spatele a ceea ce a culminat în vestita cuvântare din 1872 al fiziologului Du Bois-Reymond despre limitele cunoaşterii naturii, stătea ceva şi mai important. Ceva şi mai important, care se impune observaţiei noastre imediat ce intenţionăm să vorbim într-un mod viu despre limitele cunoaşterii naturii.

O statură de dimensiuni filozofice impresionante, care încă priveşte spre noi cu vitalitate dinspre jumătatea întâia a secolului al 19-lea, este *Hegel* [Nota 5]. Numai în ultimii ani a reînceput Hegel să fie menţionat cu ceva mai mult respect în sălile de curs şi în literatura filozofică, în comparaţie cu trecutul apropiat. Căci în ultima treime a secolului al 19-lea Hegel era foarte combătut, mai ales de către mediile academice; de pildă poate fi atestat ştiinţific în mod convingător, că afirmaţia făcută de *Eduard von Hartmann* [Nota 6]: Se poate dovedi afirmaţia că în anii optzeci ai secolului trecut în toată Germania numai doi docenţi l-au citit pe Hegel, este corectă. Hegel a fost

combătut, dar el nu a fost înţeles de către filozofi. Dar el a fost înţeles într-un alt mod, iar de o anumită manieră el este recunoscut şi astăzi. Este adevărat că pe Hegel, într-un mod cuprinzător, sau mai bine spus în conformitate cu concepţia sa despre lume, conţinută în numeroasele volume ale operei sale, care pot fi găsite prin biblioteci, în această formă originară îl cunosc foarte puţini. Doar în forme modificate de o anumită manieră el a devenit, s-ar putea spune, cel mai popular filozof din lume care a existat vreodată. Cel care azi, mai bine zis acum câteva decenii, ar fi participat la întruniri ale proletarilor şi ar fi ascultat ce se discuta acolo, cel care era în cunoştinţă de cauză privind sursa modului de gândire practicat la acele întruniri şi care totodată cunoştea evoluţia istorică a gândirii moderne: Acela putea constata că gândirea respectivă provenea de fapt de la Hegel şi că, pe anumite canale, aceasta a ajuns să fie asimilată de către masele largi. Iar cel care investighează literatura şi filozofia din estul Europei pornind de la acest aspect, va constata că în viaţa spirituala din Rusia sunt amplu întreţesute formele de gândire ale concepţiei despre lume hegeliene. Astfel că se poate spune că deşi în mod anonim, Hegel a ajuns în ultimele decenii să fie poate cel mai influent filozof din istoria omenirii. – Însă dacă se observă ceea ce trăieşte drept hegelianism în cercurile cele mai răspândite ale omenirii contemporane, ar trebui spus că poate fi comparat cu tabloul unui bărbat nu prea frumos, realizat de un pictor binevoitor pentru a putea fi privit cu plăcere de către familie. Iar mai târziu, când unul dintre fiii mai tineri, care pentru prima dată s-a uitat mai atent la tablou, a exclamat: Dar tată, cât de mult te-ai schimbat! – Deci dacă vedeam ce a devenit Hegel ar trebui să spunem: Dar dragul meu filozof, cât de mult te-ai

schimbat! – Căci realmente s-a petrecut ceva ciudat cu această concepţie despre lume a lui Hegel.

Nici nu a apucat Hegel să dispară, şi şcoala lui a decăzut. Şi se putea observa cum această şcoală hegeliană a luat cu totul forma unui parlament. Există aici o aripă de stânga, una de dreapta, una de extremă dreapta, o alta de extremă stângă, o aripă extrem de radicală, una extrem de conservatoare. Existau oameni cu o concepţie despre lume radical-ştiinţifică sau radical-socială, care se considerau a fi autenticii adepţi spirituali ai lui Hegel. Pe de altă parte existau teologi pozitivişti foarte credincioşi care, la rândul lor, îşi fondau ultraconservatorismul pe Hegel. Există centrul Hegel cu amabilul filozof *Karl Rosenkranz* [Nota 7], şi toate celelalte personalităţi care pretindeau despre sine că posedă adevărata învăţătură hegeliană.

Cu ce fel de fenomen bizar din evoluţia istorică a teoriei cunoaşterii avem de-a face aici? Este vorba de faptul că un filozof a încercat o dată să înalţe omenirea până la culmea foarte înaltă a gândului. Chiar dacă cineva vrea să-l combată neapărat pe Hegel pentru încercarea sa de a face prezentă intimitatea sufletească a lumii făcând apel la forma cea mai pură a gândurilor, acest lucru nu îi poate fi contestat. Hegel a înălţat o dată omenirea la înălţimea eterică a gândirii. Dar în mod curios, omenirea a căzut imediat după aceea de la această înălţime eterică a gândirii. Pe de o parte ea a tras din gândirea lui Hegel consecinţe materialiste, pe de alta consecinţe teologice pozitive. Şi chiar dacă luăm centrul Hegel cu Karl Rosenkranz, nu putem spune că învăţătura lui Hegel a rămas în amabilul Rosenkranz aşa cum a gândit-o Hegel însuşi. Căci în cadrul acesteia există încercarea să se atingă culmile cele mai înalte, apelându-se la metoda ştiinţifică. Dar ulterior, pe când urmaşii au prelucrat lăuntric gândurile lui Hegel, s-a

ajuns la teorii gnoseologice care reprezentau punctele de vedere cele mai contradictorii.

Dispute privitoare la concepţii despre lume pot avea loc în instituţii de învăţământ, în academii, la nevoie se poate argumenta şi în mediul literaţilor, dacă respectivii nu se asociază diferitelor bârfeli literare deşerte şi unui spirit de clică lipsit de sens. Dar cu ceea ce a ajuns să fie în felul acesta filozofia hegeliană, nu va proveni de la instituţiile de învăţământ sau sălile de cursuri nimic ce să poată constitui un impuls pentru viaţa socială. Pot avea loc dispute intelectuale privind concepţii contradictorii despre lume, dar aceste dezbateri nu reuşesc să aibă loc în mod paşnic, fructuos. Pentru a putea descrie acest fenomen trebuie folosită tocmai această exprimarea paradoxală de mai înainte. Şi astfel, în prima jumătate a secolului al 19-lea ne aflăm în faţa factorului îngrijorător al evoluţiei procesului de cunoaştere, care s-a dovedit în foarte mare măsură a fi inutil în domeniul social. Iar în acest caz trebuie şi aici să ne întrebăm: Cum putem găsi un mod de gândire care să fie adecvat vieţii sociale? Această inutilitate a hegelianismului în domeniul social poate fi remarcată mai ales în cazul a două fenomene.

Unul dintre cei care l-au studiat în modul cel mai energic pe Hegel, care l-au asimilat în mod viu, a fost *Karl Marx* [Nota 8]. Şi ce găsim la Karl Marx? Un hegelianism bizar! Hegel sus pe culmile lumii ideilor, pe cea mai înaltă culme a idealismului – iar fidelul elev Karl Marx transformând imediat imaginea în opusul ei, utilizând ceea ce el crede că este metoda lui Hegel şi transformând adevărurile lui Hegel în materialismul istoric. În acel materialism ce urma să devină pentru masele largi concepţia despre lume sau despre viată, care acum putea fi realmente transpus în viaţa socială. În acest fel ne

întâmpină în prima jumătate a secolului al 19-lea marele idealist, Hegel, cel care trăia numai în spiritual, în ideile sale; în acest fel ne întâmpină în a doua jumătate a secolului al 19-lea elevul său Karl Marx, care cerceta numai în domeniul materialului, care accepta ca realitate numai lumea senzorială, iar în tot ce ţinea de înălţimile ideale vedea doar o ideologie. Ar trebui să ne pătrundă profund în suflet această turnură în concepţiile despre lume şi viată din cursul secolului al 19-lea, şi am ajunge să presimţim în noi întreaga forţă a ceea ce impulsionează astăzi spre dobândirea unei astfel de cunoaştere a naturii care, dacă o dobândim, ne poate fi bază pentru o concepţie viabilă în social.

Dacă privim acum într-o altă direcţie către ceva, unde deşi nu s-a precizat în mod expres că provine de la Hegel, firul istoric până la Hegel poate fi uşor găsit, dăm deja în prima jumătate a secolului al 19-lea de filozoful Eului, care s-a manifestat însă şi în jumătatea a doua, este vorba de *Max Stirner* [Nota 9]. Pe când Karl Marx pune la baza consideraţiilor sale unul dintre polii experienţei umane (indicat de noi ieri) materia, Stirner ca filozof al Eului pleacă de la celălalt pol, polul conştienţei. Şi tocmai deoarece concepţia mai nouă despre lume, tinzând spre către polul material, nu poate găsi de aici conştienţa – aşa cum am văzut ieri cu exemplul lui Du Bois-Reymond –, urmarea va fi pe de altă parte că o personalitate care se bazează exclusiv pe conştienţă, nu poate găsi lumea materială. Aşa se întâmplă cu Max Stirner, pentru care nu există nici un Univers material cu legi ale naturii. Pentru Max Stirner există numai o lume populată doar de Euri omeneşti, de conştienţe umane, care nu vor decât să se afirme deplin pe sine, „chestiunea mea am fondat-o pe neant", aceasta este una dintre soluţiile lui Max Stirner. Şi

pornind de la acest punct de vedere, el respinge personal orice conducere divină a lumii. De exemplu el afirmă: Anumiţi eticieni sau specialişti în morală pretind că noi nu trebuie să efectuăm o faptă conduşi de egoism, ci deoarece asta îi place lui Dumnezeu; atunci când facem ceva, noi trebuie să ţinem cont de ceea ce îi place lui Dumnezeu, de ceea ce el dispune, de ceea ce îi este lui pe plac. Şi de ce atunci eu, care vreau să clădesc totul pe culmea conştienţei Eului, să accept ca Dumnezeu să fie marele egoist, ce are dreptul să pretindă de la lume, de la omenire, ca totul să fie făcut aşa cum îi place lui! Nu vreau să renunţ la egoismul propriu de dragul marelui egoism. Eu vreau să fac lucrurile care *mie* îmi plac. Pentru ce să mă intereseze pe mine un Dumnezeu, când eu mă am numai *pe mine*.

Aceasta reprezintă o împleticire în sine, o rătăcire de sine în conştienţa care nu mai poate ieşi din sine. Am atras ieri atenţia cum putem ajunge la idei clare pe de o parte, prin trezirea în existenţa senzorial-fizică; şi cum coborând apoi în conştienţa noastră, accedem la idei visător-estompate, care acţionează în noi ca nişte porniri de care nu ne putem elibera. La idei clare, la idei supraclare a ajuns deja Karl Marx. Şi tocmai acesta a fost secretul succesului său. Ideile lui Karl Marx sunt aşa de clare, că deşi sunt complicate, dacă sunt oferite îndemânatic, ele sunt inteligibile pentru cercurile cele mai largi. Aceasta a contribuit la claritatea şi la popularitatea lor. Şi atât timp cât nu se va remarca faptul ca în cadrul unei asemenea clarităţi se pierde onestitatea, se va persista în mod consecvent cu claritatea.

Dacă însă, după propria predispoziţie interioară, ne îndreptăm către celălalt pol, al conştienţei, atunci trecem de partea lui Stirner. Atunci neglijăm această claritate şi simţim că în social, ea face din om o roată bine angrenată

în ordinea socială gândită matematic-mecanic, dar numai o roată. Dacă lăuntric nu suntem alcătuiţi pentru aşa ceva, voinţa se va revolta; voinţa, care acţionează din străfundurile conştienţei, se va revolta. Şi atunci dispreţuim claritatea, aşa cum a batjocorit-o Stirner. Şi ne spunem: Ce mă interesează pe mine altceva, ce am eu cu natura, eu îmi voi proiecta Eul în afară, şi o să văd ce rezultă. – În continuare vom mai vedea cât de caracteristice sunt asemenea extreme pentru evoluţia modernă a omenirii, asemenea extreme care au intervenit cu pregnanţă tocmai în secolul al 19-lea, căci ele reprezintă străfulgerările prevestitoare ale intemperiilor pe care le vieţuim azi, ca haos social. Această corespondenţă trebuie înţeleasă, dacă vrem să putem vorbi în ziua de azi despre cunoaştere.

Ieri am reuşit să ne referim pe de o parte la ceea ce înfăptuieşte omul atunci când intră în interacţiune cu lumea exterioară a simţurilor. Conştienţa lui se trezeşte cu ajutorul conceptelor clare, dar ea se pierde pe sine însăşi de o asemenea manieră, că omul poate să-i bată – ca piloţi – doar concepte goale, ca cel de materie, noţiuni în faţa cărora el stă în aşa fel că ele îi devin o enigmă. Dar noi nu reuşim să ajungem la asemenea noţiuni clare, de care avem nevoie pentru a ne dobândi pe deplin condiţia de om, decât prin aceea că ne pierdem pe noi înşine. Într-un anumit fel, trebuie mai întâi să ne pierdem, pentru a putea mai apoi să ne găsim prin noi înşine. Iar azi a venit vremea, în care trebuie să învăţăm ceva de la acest fenomen. Şi ce putem învăţa de la acest fenomen? Putem învăţa atât că realmente claritatea noţiunilor şi transparenţa vieţii de reprezentare pot fi dobândite la interacţiunea cu natura – ca lume exterioară a simţurilor –, cât şi faptul că această claritate a conceptelor devine inutilă în momentul în care, în cadrul

ştiinţei vrem să dobândim mai mult decât un fenomenalism pur, adică acel fenomenalism pe care *Goethe* se străduia să-l cultive ca cercetător al naturii; deci atunci când ştiinţele naturii vor să dobândească mai mult decât goetheanismul [Este vorba de a lăsa faptele *empirice* să vorbească de la sine, fără a adăuga în mod ipotetic diferite modele teoretice (ca cele de atom, electron), n. trad.]

Ce implică aceasta? Atunci când ajungem să stabilim corelaţii între interiorul nostru şi lumea exterioară fizic-senzorială, noi putem apela încă la noţiunile formate la interacţiunea cu natura în aşa fel ca să nu rămânem la aceste fenomene din natură, ci să gândim şi la ceea ce se află în spatele acestora. Noi facem aceasta, dacă nu spunem doar că în spectru apare lângă culoarea galben cea verde, iar din partea cealaltă începe albăstriul, deci când alăturăm fenomenele – ceea ce poate fi perceput – cu ajutorul conceptelor noastre, ci atunci când vrem oarecum să străpungem covorul percepţiilor cu noţiunile noastre, şi în spatele lui vrem să construim ceva cu aceste noţiuni ale noastre. Noi facem aceasta dacă spunem: Din noţiunile dobândite în mod clar, eu îmi formez atomi, molecule, adică ceea ce trebuie să se găsească dincolo de fenomenele din natură, sunt mişcări în interiorul materiei. Dar prin aceasta se petrece ceva straniu. Căci stând aici, ca om, în faţa fenomenelor senzoriale (v. Fig. 1), nu folosesc noţiunile mele doar pentru a crea o ordine conceptuală conformă cu lumea simţurilor, ci eu străpung graniţa acestei lumi a simţurilor şi construiesc în spatele ei atomi şi altele asemănătoare. Deci nu îmi reuşeşte să mă menţin, în mod consecvent, cu noţiunile mele clare în domeniul lumii simţurilor. Mă comport ca un ucenic al materiei care, ajunsă într-un loc, se rostogoleşte mai departe datorită inerţiei proprii, chiar dacă forţa de inerţie s-a atenuat

parţial între timp. Cunoaşterea mea pătrunde în lumea simţurilor, iar eu sunt leneş, posed un fel de inerţie lăuntrică[2] mă rostogolesc în continuare cu noţiunile mele în spatele lumii senzoriale şi îmi construiesc acolo o lume de care apoi mă îndoiesc atunci când constat că, în gândirea mea, nu am făcut decât să mă las condus de inerţie.

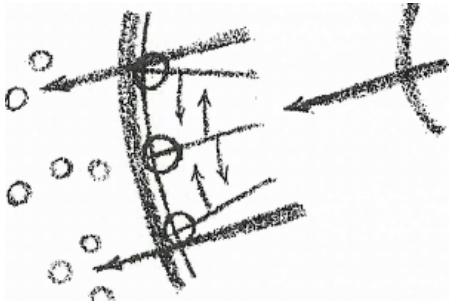
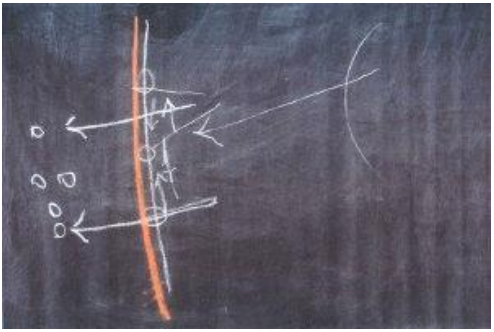

Tabla 1

Fig. 1

Merită să fie remarcat faptul că şi o mare parte a filozofiei, care în esenţă nu se referă la percepţii senzoriale, de fapt nu reprezintă decât o asemenea rostogolire inerţială până dincolo de ceea ce realmente se petrece în

[2] În limba germană „*träge*" înseamnă şi leneş/trândav şi inert (n. trad.)

lume. Este o incapacitate de oprire la timp. Se vrea să se gândească mai departe dincolo de lucruri, mai departe şi mai departe, şi se construiesc atomi şi molecule; după împrejurări filozofii au construit şi alte lucruri în spatele realităţii. Nu este nicio mirare că această urzeală fantastă, postulată în lume datorită inerţiei lăuntrice, trebuie apoi din nou redeşirată.

Goethe s-a revoltat împotriva acestei legi a inerţiei. El nu voia o asemenea rostogolire inerţială a gândirii, ci voia să se oprească, şi anume riguros înainte de această graniţă (v. Fig 1 săgeata groasă din dreapta) şi apoi să folosească noţiunile în interiorul lumii simţurilor. Şi el îşi spunea: În spectru îmi apare galben [Nota 10], apoi îmi apar albastru, roşu, indigo, violet. Dacă însă pătrund, cu lumea conceptelor mele, aceste manifestări cromatice diferite în aşa fel că rămân în interiorul fenomenelor, atunci însăşi fenomenele, aceste manifestări cromatice, îmi oferă o imagine globală a spectrului din care rezultă: Atunci când se plasează culorile mai întunecate sau pur şi simplu o zonă mai întunecată în spatele unei zone de luminozitate, obţin partea de albastru a spectrului. Şi invers: Atunci când plasez luminosul în spatele întunecatului, obţin partea ce tinde spre roşu din spectru.

Ce voia de fapt Goethe? Goethe se străduia ca din fenomene complicate să filtreze fenomene simple şi anume pe acelea cu care rămânea în interiorul graniţei (v. Fig 1) fără să continue a se rostogoli leneş mai departe, în mod inerţial. Prin aceasta el reuşea să se menţină strict în interiorul fenomenalismului. Iar dacă se rămâne în interiorul fenomenalismului, şi întreaga gândire este reţinută în mod corespunzător de la rostogolirea inerţială pe care am caracterizat-o, atunci reapare într-o nouă formă vechea întrebare: Ce semnificaţie are introducerea a ceea

ce ţine de număr, măsură, greutate sau relaţii temporale, în această lume pe care o observ în mod consecvent-fenomenal? Ce importanţă are acest lucru?

Poate vă este cunoscută concepţia care consideră fenomenele sonore, cromatice, calorice, etc. ca fiind doar ceva subiectiv, pe când aşa-numitele calităţi primare ale lucrurilor: spaţialul, temporalul şi greutatea nu sunt privite ca ceva subiectiv, ci drept ceva obiectiv şi inerent lucrurilor. Această concepţie provine în principal de la filozoful englez *Locke* [Nota 11], ea domnind în bună măsură şi în fundamentele filozofice ale gândirii ştiinţifice moderne. Dar de fapt se pune întrebarea: ce poziţie ocupă mecanica în cadrul întregului sistem ştiinţific al nostru, faţă de matematica pe care o urzim din noi – aşa stau cel puţin lucrurile la o primă abordare –, care este deci poziţia ei? Va trebui să revenim asupra acestei întrebări, căci va fi necesar să ne referim la maniera în care a fost ea modificată de către kantianism. Dar şi fără a intra nemijlocit în aspecte istorice, putem totuşi accentua că într-un mod instinctiv avem convingerea: Când măsurăm sau numărăm lucrurile, sau dacă le determinăm greutatea, atunci statuăm ceva esenţial diferit despre lumea exterioară, decât atunci când prescriem lucrurilor celelalte calităţi.

Nu poate fi contestat că lumina, culorile, sunetele, senzaţiile gustative stau într-o altă relaţie cu noi, faţă de ceea ce putem descrie în lumea exterioară ca fiind supus legilor matematic-mecanice. Dar există totuşi un fapt surprinzător, ce trebuie luat în considerare, acela că după cum ştiţi, mierea are gustul dulce, dar dacă cineva are icter [Gălbinare (Gelbsucht) (n. trad.)], ea este pentru el amară; deci putem constata că ne situăm de o manieră ciudată faţă de lume cu aceste calităţi din ea, iar pe de altă parte nu putem spune că un om normal vede un triunghi ca triunghi,

iar un bolnav de icter l-ar vedea ca pătrat! Există deci diferenţieri, trebuie să învăţăm ceva de la ele, dar din aceasta nu trebuie să tragem concluzii absurde. Şi totuşi până în ziua de azi, gândirea filozofică ia o asemenea poziţie, surprinzător de neclarificată, faţă de toate aspectele fundamentale ce ţin de epistemologie. Căci putem vedea de exemplu, cum un filozof contemporan, profesorul *Koppelmann* [Nota 12], în lucrarea sa „Problematica concepţiei despre lume", îl suprakantianizează [În limba germană se formează un joe de cuvinte Kant/(die) Kante – muchia = „îl supramuchează"; adică îi exagerează concepţia (n.trad.)] pe Kant atunci când de exemplu spune – puteţi citi asta la pagina 33 din „Problematici ale concepţiei despre lume" a lui Koppelmann –: Tot ce este raportat la spaţiu şi timp trebuie să fie mai întâi construit lăuntric cu intelectul nostru, pe când culorile şi gusturile le asimilăm nemijlocit în noi. Noi construim tetraedrul, octaedrul, dodecaedrul etc., noi putem construi corpurile regulate numai pe baza alcătuirii şi funcţionării minţii noastre. Ce minune – este de părere Koppelmann – că în lume ne pot veni în întâmpinare numai acele corpuri regulate, pe care le putem construi cu intelectul nostru. – Şi veţi găsi la Koppelmann aproape exact aşa formularea: Este exclus ca un geolog să vină la un geometru şi să îi dea un cristal limitat de şapte triunghiuri echilaterale, pur şi simplu deoarece – afirmă Koppelmann – un asemenea cristal ar avea o formă ce nu ar intra în capul nostru. – Aceasta înseamnă „suprakantianizarea" lui Kant. Deoarece aici s-ar putea spune că în „lumea lucrului în sine" Nota [Aluzie la concepţia lui Kant, care neagă posibilitatea cunoaşterii realităţii şi potrivit căreia realitatea (lucrurile în sine), se află într-un domeniu ce transcende reprezentarea

(n.trad.)] ar există totuşi în anumite condiţii asemenea cristale limitate de şapte triunghiuri echilaterale, dar ele nu intră în capul nostru şi de aceea trecem pe lângă ele fără să le remarcăm, ele fiind ca inexistente pentru noi.

Dar astfel de gânditori uită ceva, ei uită – şi pe parcursul acestor conferinţe vrem cu toată forţa probatorie să atragem atenţia tocmai asupra acestui lucru –, ei uită faptul că şi capul nostru este construit de aceleaşi legităţi ale lumii exterioare, conform cărora şi noi construim poliedrele regulate şi celelalte, şi că de aceea capul nostru, din întreaga lui organizare, nu construieşte alte poliedre decât cele care sunt de găsit şi afară. Căci, vedeţi Dumneavoastră, aceasta este una dintre diferenţele de bază dintre aşa-numitele calităţi subiective: sunet, culoare, căldură, dintre diferitele calităţi ale simţului tactil şi aşa mai departe, şi ceea ce ne vine în întâmpinare dinspre imaginea matematic-mecanică despre lume. Aceasta este deosebirea fundamental: Sunetul, culoarea ne dau ocazia ca noi să fim în afara noastră; mai întâi trebuie să le primim în noi, trebuie mai întâi să le percepem. Ca om noi ne aflăm în afara sunetului, culorii, căldurii şi a celorlalte. Cu căldura nu este exact la fel, voi vorbi mâine despre aceasta, dar într-o oarecare măsură este la fel şi cu căldura. Ele ne dau mai întâi ocazia să fim în afara noastră, iar noi trebuie să le percepem. Aceasta nu se petrece în cazul relaţiei cu forma, cu spaţiul, cu timpul sau cu greutatea. Noi percepem lucrurile ca pe ceva spaţial, dar noi înşine suntem amplasaţi în acelaşi spaţiu respectând aceleaşi legităţi, ce sunt conforme cu lucrurile situate în afara noastră. Trăim în cursul timpului, care este valabil şi pentru lucruri. Ne începem viaţa fizică într-un anumit moment, şi o încheiem la un anumit moment. Suntem amplasaţi în spaţiu şi timp în aşa fel, că aceste „lucruri" trec

prin noi fără ca noi să le fi perceput mai întâi. Pe celelalte lucruri trebuie mai întâi să le percepem. Privitor la greutate veţi accepta şi aici, stimaţi participanţi, că aceasta nu prea are nimic de-a face cu percepţia, care este supusă unui anumit grad de subiectivitate ; căci altminteri cineva, care cu subiectivitatea sa ajunge la o greutate nedorită, ar reuşi să evite aceasta prin simpla cunoaştere, prin facultatea sa de percepţie. Stimaţi participanţi, chiar şi în privinţa relaţiei noastre cu greutatea suntem luaţi în primire în mod foarte obiectiv de către lumea înconjurătoare, fără ca noi să ne putem împotrivi în vreun fel cu acea organizare a noastră, prin care ne unim cu [Nota 13] culoarea, sunetul căldura şi celelalte.

Prin urmare trebuie ca azi să ne punem mai înainte de toate întrebarea: Cum ajungem noi de fapt să emitem judecata matematic-mecanică? Cum ajungem noi la o matematică, la o mecanică şi ce se întâmplă ca această matematică şi această mecanică să fie aplicabile asupra naturii din exterior; de ce există o deosebire între calităţile matematic-mecanice ale lucrurilor din lumea exterioară şi dintre ceea ce ne întâmpină ca aşa-numite calităţi senzoriale de natură aşa-numită subiectivă, sunet, culoare, calităţi calorice şi aşa mai departe?

Acum, această întrebare cardinală stă la unui din capete. Pe celălalt îl vom mai descoperi mâine. Şi atunci vom avea cele două puncte de plecare ale ştiinţificului. Vom continua deci incursiunea noastră şi vom găsi la celălalt capăt formarea judecăţii sociale.

CONFERINŢA a III-a

Dornach, 29 septembrie 1920

Am văzut că omul ajunge la un fel de hotare atunci când, pornind de la el, încearcă ori să pătrundă mai profund în fenomenele naturii sau când, pornind de la propria conştienţă cotidiană se străduie să coboare mai adânc în fiinţa sa, pentru ca tocmai prin aceasta să descopere adevărata natură a conştienţei. Am dat deja ieri unele indicaţii despre ceea ce se petrece la una dintre graniţele cunoaşterii noastre. Am văzut că omul se trezeşte la o conştienţă deplină atunci când interacţionează cu natura fizic-senzorială exterioară. Omul ar fi o fiinţă mai mult sau mai puţin adormită, o fiinţă cu suflet somnoros, dacă nu ar fi capabil să se trezească prin relaţionarea cu natura din exterior. Şi de fapt, în cursul evoluţiei spirituale a omenirii nu se întâmplă nimic altceva decât dobândirea unei cunoaşteri despre natură, ceea ce se petrece în fiecare dimineaţă când noi, din somn sau din visul de noapte, ne aprindem la o conştienţă deplină, de veghe. În cazul din urmă avem oarecum de-a face cu un moment al trezirii. Pe parcursul evoluţiei omenirii noi avuseserăm de-a face cu o trezire treptată, oarecum cu extinderea momentului trezirii.

Şi am văzut că aici, la această graniţă se activează un fel de forţă inerţială a sufletului, că acolo unde întâlnim lumea răspândită a fenomenelor, nu facem ceea ce vrea fenomenalismul goetheanist, adică să ne oprim afară şi să sintetizăm fenomenele numai conform cu reprezentările, noţiunile şi ideile clare dobândite de noi, să le descriem sistematizându-le, etc.; şi în loc de aceasta continuăm să ne rostogolim cu noţiunile şi ideile noastre în spatele fenomenelor. Prin aceasta ajungem la a statua, de exemplu

o lume a atomilor, moleculelor ş.a.m.d. „dindărătul" [*hinterphysisch* în germană şi cu nuanţa de ceva ascuns, înşelător (n. trad.)] fizicului care apoi, după cum a fost dobândită, reprezintă în esenţă o lume născocită, o lume în spatele căreia se strecoară imediat îndoiala, astfel că repede desfiinţăm ceea ce abia urzisem ca un amalgam teoretic. Apoi am precizat că prin prelucrarea acurată (doar) a fenomenelor, este posibil să ne menţinem în fenomenalism, evitând o astfel de încălcare a graniţei cunoaşterii noastre în direcţia aceasta. Dar trebuie să atragem atenţia că în această zonă a cunoaşterii apare ceva ce, ca o necesitate vitală, se impune a fi folosit: Este vorba de matematică şi de ceea ce în mecanică poate fi înţeles fără a se apela la experiment, deci de întregul domeniu al aşa-numitei mecanici analitice.

Dacă aruncăm o privire asupra a tot ce cuprinde matematica, mecanica analitică, ajungem la cele mai sigure sisteme de concepte cu care putem să facem o prelucrare a fenomenelor. Dar, după cum spuneam ieri, în acest caz totuşi nu putem ascunde faptul că întregul mod în care ne formam atât reprezentările matematice cât şi pe cele din mecanica analitică, că această muncă sufletească lăuntrică reprezintă cu totul altceva decât ceea ce facem atunci când pornim de la practică, de la experimente sau observaţii din lumea simţurilor şi sintetizăm faptele experimentale sau rezultatele observaţiilor: Atunci acumulăm o cunoaştere exterioară empirică. Pentru a ajunge la o deplină claritate privitor la asemenea lucruri, ar trebui să se reflecteze foarte serios, căci în acest domeniu nu există o altă cale de a obţine claritatea, decât cugetarea intensă asupra lor.

Care este deosebirea dintre acumularea unei cunoaşteri empirice în sensul lui *Bacon*[3] şi modul de abordare a lucrurilor pe cale lăuntrică, aşa cum este cazul în matematică şi mecanica analitică? Se poate trasa o linie de delimitare precisă între ultimul mod menţionat şi ceea ce nu poate fi abordat pe cale lăuntrică, dacă ne reprezentăm clar conceptul de paralelogram al mişcărilor, şi apoi pe cel de paralelogram al forţelor [Nota 14]. Faptul că din două mişcări efectuate sub un anumit unghi ia naştere o mişcare rezultantă, reprezintă o teoremă a mecanicii analitice. Dar a spune că dacă aici (v. Fig. 2) acţionează o forţă (a) de o anumită intensitate şi aici (b) o altă forţă de o altă intensitate, atunci se formează o forţă rezultantă, care poate fi determinată în acest paralelogram, aceasta reprezintă un alt conţinut de reprezentare, cu totul diferit. Luat în mod strict, paralelogramul mişcării aparţine mecanicii analitice, căci el poate fi demonstrat ca orice teoremă din ma¬tematică, ca teoremă lui Pitagora de exemplu sau oricare alta. Faptul că există paralelogramul forţelor, poate fi numai un rezultat empiric, al unui experiment. Căci aici, în ceea ce prelucrăm lăuntric, noi introducem ceva, forţa, care ne poate fi dată numai din afară prin experienţă practică, în mod empiric. Aici avem de-a face cu o mecanică experimentală, nu cu mecanica pur analitică. Vedeţi deci că aici putem trasa o linie clară de demarcaţie între ceea ce mai ţine de matematica propriu-zisă – aşa cum este concepută azi matematica – şi între ceea ce ne conduce la empiricul convenţional.

[3] Roger Bacon, 1214 — 1292 sau 1294, gânditor englez, promotor al cercetării experimentale (n.trad.).

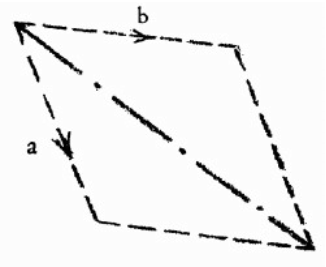
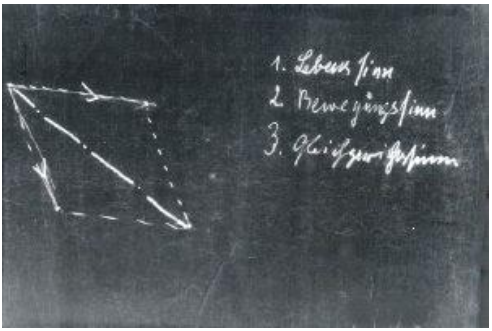

Tabla 2

Fig. 2

Acum, să vedem cum este de fapt cu matematica. Noi cuprindem cu înţelegerea adevărurile matematice. Explicăm fenomenele matematice pornind de la anumite axiome. Din aceste axiome clădim toată această întreţesere din matematică, şi ne aflăm în faţa unei arhitecturi pe care o cuprindem, o înţelegem printr-o contemplare lăuntrică. Şi noi trebuie, dacă avem capacitatea de a face aceasta, să trasăm prin gândire energică o linie clară de separare faţă de orice experienţă senzorială, să vedem în această ţesătură matematică ceva ce ia naştere printr-o cu totul altă activitate sufletească, decât aceea prin care noi facem experienţă şi dobândim cunoştinţe exterior-senzoriale. Că noi pe de altă parte, printr-o – aş numi-o – experienţă interioară, avem capacitatea să înţelegem clar deosebirea, de aceasta depinde de fapt foarte mult ca noi să dobândim

o înţelegere satisfăcătoare a lumii. Deci trebuie să ne întrebăm: De unde ajunge matematica la noi? Dar această întrebare tocmai că nu este pusă în prezent cu suficientă pregnanţă. Nu se întreabă: Cu ce este diferită această activitate sufletească lăuntrică ce nevoie are de matematică, cu conţinutul şi arhitectonica ei minunată, cu ce se deosebeşte această facultate sufletească de acea facultate sufletească prin care înţelegem cu ajutorul simţurilor exterioare natura fizic-sensibilă? Şi în prezent această întrebare nici nu este pusă, nici nu i se dă în suficientă măsură un răspuns, deoarece tragicul concepţiei despre lumea materialistă este că ea pe de o parte insistă constrângător pe experienţa senzorial-fizică, iar pe de altă parte ea însăşi este mânata, fără să o ştie, spre un intelectualism abstract, într-un domeniu al abstracţiunilor, prin care se produce tocmai o îndepărtare de o autentică abordare a proceselor lumii materiale.

Care este facultatea pe care o cultivăm, atunci când aplicăm matematica? Să ne punem aceasta întrebare. Cred că dacă vrem să obţinem un răspuns, trebuie să fim de acord cu ceva. Şi anume: Pe de o parte trebuie să luăm foarte în serios conceptul de devenire chiar privitor la viaţa omului, adică trebuie să pornim tocmai de la efectul de disciplinare dobândit prin preocuparea cu ştiinţele naturii moderne, trebuie să ne autoeducăm la metoda severă, la disciplina ştiinţifică a timpurilor noastre de o asemenea manieră, ca să ne putem înălţa de la ea – cu aceeaşi convingere, dobândita între timp datorită ştiinţelor naturii – extinzând metodele respective asupra cu totul altor domenii. De aceea eu nu cred, şi o spun fără niciun ocoliş, că cineva poate ajunge la o cunoaştere spiritual-ştiinţifica reală, dacă nu şi-a dobândit, în sensul strict al cuvântului, competenţe în vreuna din disciplinele ştiinţelor

naturii, dacă nu a învăţat să cerceteze şi să gândească în laborator aplicând metoda ştiinţelor moderne ale naturii. Ştiinţa spiritului are în cea mai mică măsură motive să subaprecieze acesta ştiinţa a naturii moderna. Dimpotrivă, ea o apreciază pe deplin. Iar mie, dacă-mi permiteţi această remarcă personală, mulţi îmi reproşează, că eu, înainte să fi publicat pe teme spiritual-ştiinţifice, am scris mai întâi tocmai despre probleme ale ştiinţelor naturii dintr-o perspectivă care mi s-a părut mie a fi necesară. Este vorba deci, ca pe de o parte să ne însuşim o asemenea atitudine şi convingere conformă cu a ştiinţelor naturii, astfel ca ea să acţioneze şi când trecem dincolo de graniţele cunoaşterii naturii. Iar pe de altă parte trebuie chiar să luăm în serios atât calitatea acestei metode ştiinţifice, cât şi rezultatele pe care le dobândeşte ea.

Vedeţi Dvs., dacă luăm fenomenul simplu, la care prin frecarea unui corp cu un altul apare căldura, în cazul unui asemenea fenomen parţial în ştiinţele naturii ni se afirmă: Această căldură nu a apărut din neant, sau ea este pur şi simplu aici –, ci noi căutăm condiţiile în care această căldură s-a aflat anterior în mod latent, şi apoi şi-a făcut apariţia prin intermediul corpurilor. Trecem de la un prim fenomen la celălalt şi luam în serios procesul de devenire. Tot aşa este necesar să procedăm şi când intenţionăm să introducem o noţiune în ştiinţa spirituală. Şi trebuie mai întâi să ne întrebăm: Este această facultate de a „matematiza" mereu prezentă în om, în existenţa sa dintre naştere şi moarte? – Nu, nu este întotdeauna prezentă. Ea se trezeşte cândva. Căci noi putem – şi prin aceasta ne menţinem în cadrul empirismului în raport cu lumea exterioară –, să observăm foarte exact cum, din straturi adânci ale conştienţei umane, se trezesc treptat acele facultăţi sufleteşti, care ţin de gândirea matematică şi de

alte activităţi înrudite cu ea, despre care vom vorbi ulterior. Acest moment, dacă reuşim să îl observăm corect prin aceea că procedăm la fel ca la cercetarea naturii, atunci când este vorba de exemplu de punctul de topire sau cel de fierbere, această perioadă este amplasată la vârsta la care copilului i se schimbă dinţii, când se trece de la schimbarea dinţilor de lapte la dentiţia următoare. Însă trebuie să observam acest moment al evoluţiei corporale luând aceeaşi atitudine, cu care am învăţat de exemplu din fizică să abordăm punctul de topire sau pe cel de fierbere. Când vrem să pătrundem în complexitatea vieţii umane, trebuie să ne apropriem competenţa de a practica această disciplină lăuntrică severă, pe care ne-o putem însuşi în sensul ştiinţei moderne atunci când observăm fenomene simple ale lumii fizice. Şi dacă facem aceasta, vom constata că în evoluţia omului deja de la naştere, sau să luam mai bine de la concepţie, până la acea perioada a schimbări a dinţilor, din organizarea umană sunt prelucrate treptat facultăţile sufleteşti care mai târziu ţin de gândirea matematică, dar ele nu sunt de la început prezente. Şi după cum spunem despre căldura care se află latent într-un corp iar ajungând într-o anumită stare îşi face apariţia, că ea anterior a lucrat în structura interioară a corpului, tot aşa trebuie să ne fie clar, că ceea ce se manifestă cu pregnanţă privitor la facultatea gândirii matematice în perioada schimbării dinţilor şi de fapt şi-a făcut treptat apariţia, că acest ceva a lucrat anterior în interiorul organismului omului. Şi noi dobândim astfel o noţiune importantă şi într-un fel ciudată, despre aceasta gândire matematică, luata bineînţeles în sensul cel mai cuprinzător. Dobândim concepţia că ceea ce după schimbarea dentiţiei folosim ca facultate sufletească umană, a fost mai înainte activ în plăsmuirea organismului nostru. Aşa este, în copilul mai

mic de şapte ani există o matematică lăuntrica, o matematică ce nu este aşa de abstractă ca cea exterioară a noastră, ci este impregnata de forţă care, dacă e să folosesc expresia lui Platon [Nota 15], nu numai că poate fi contemplată lăuntric, ci care este activ-plină-de-viaţă. Până la acest moment al vârstei există în noi ceva care acţionează matematic, care lăuntric ne „matematizează" cu totul.

Dacă ne întrebăm la început, de o manieră aş zice cu totul superficială, privitor la ceea ce iese la iveală empiric aici, dacă ne referim la matematica latenta din corpul tânăr al copilului, atunci suntem conduşi către trei lucruri, care spre interior au ceva ce ţine de simţuri. Pe parcursul conferinţelor vom vedea ca aici chiar putem vorbi realmente despre simţuri. Azi vreau doar să menţionez faptul că ajungem la ceva, care dezvoltă o asemenea facultate de percepţie spre interior, ce doar în primii ani de viaţa ne rămâne inconştientă, tot aşa cum ochii, urechile dezvoltă spre în afară o viaţa de percepţie. Şi putem, dacă privim în interior, dar în interiorul organizării noastre nu ca misticul nebulos, ci privim această configurare interioară cu intensitate şi cunoaştere trează, atunci putem descoperi trei funcţii pe care le consider similare celor senzoriale, prin care este exercitată o activitate ce într-un anumit sens este de natură matematică şi se desfăşoară tocmai în primii ani de viaţă. Mai întâi este vorba de ceea ce doresc să numesc simţul vieţii. Acest simţ al vieţii se exprimă la vârste ulterioare ca sentiment al stării globale din interiorul nostru. Ne simţim într-un fel bine sau nu. Avem o stare de bunăstare interioară sau un disconfort, exact aşa cum avem facultatea de percepţie a ochiului spre exterior, posedăm o capacitate de percepţie către interior. Numai că această facultate de percepţie este orientată spre

tot organismul, fiind prin aceasta estompată şi întunecată, dar ea este prezentă. Vom mai vorbi despre aceasta. Anticipând, mai vreau să spun doar ca acest simţ al vieţii este – daca-mi permiteţi tautologia – deosebit de activ în vitalitatea copilului până la vârsta schimbării dinţilor.

Un al doilea lucru ce trebuie luat în considerare atunci când privim în interiorul omului este ceea ce doresc să denumesc a fi simţul mişcării. Trebuie să ne facem o imagine clară despre acest simţ al mişcării. Atunci când ne mişcăm membrele, ştim aceasta nu numai deoarece ne privim în afară, ci noi avem şi o percepere interioară a mişcării membrelor. Şi când mergem, nu avem conştienţa mersului nostru doar prin aceea că trecem pe lângă corpuri iar imaginea lumii înconjurătoare se modifică, ci noi avem o percepţie interioară a mişcării membrelor, a modificărilor interioare pe când ne mişcăm. De obicei nu remarcăm aceasta, deoarece datorită intensităţii impresiilor din mediul ambiant nu suntem atenţi la vieţuirile interioare, la perceperea interioară ce se desfăşoară în paralel, tot aşa cum o lumină mai puţin intensă este acoperită de o sursă luminoasă mult mai puternică.

1. Simţul vieţii.
2. Simţul mişcării Tabla 2
3. Simţul echilibrului

Acest simţ al echilibrului, este ceva în noi prin care ne amplasăm în lume astfel ca să nu cădem, să percepem cum să ne armonizăm cu forţele din jur. Iar noi percepem lăuntric această aducere în armonie cu forţele din ambianţă. Astfel că realmente putem vorbi despre aceste trei simţuri interioare pe care le purtăm în noi: simţul vieţii, simţul mişcării, simţul echilibrului. Ele sunt foarte active în perioada copilăriei dinainte de schimbarea

dentiţiei; intensitatea acestei activităţi se reduce, cu cât se apropie momentul schimbării dentiţiei. Dar observaţi – pentru a lua doar un exemplu – simţul echilibrului, observaţi cum copilul, la începutul vieţii, nu poate deloc să apeleze la poziţia de echilibru ce i-ar fi atât de necesară. Gândiţi-vă numai cum se ia treptat în primire copilul, târându-se mai întâi „pe patru lăbuţe” şi cum apoi treptat, cu ajutorul simţului echilibrului ajunge să stea vertical, să meargă reuşind în final să se menţină în echilibru.

Dacă cuprindeţi acum întregul complex a ceea ce se petrece în perioada dintre concepţie şi schimbarea dinţilor, vedeţi că avem aici o lucrare energică a acestor trei simţuri. Şi dacă reuşiţi să pătrundeţi cu înţelegerea ceea ce se petrece aici, atunci veţi remarca faptul că ceea ce se desfăşoară în simţul echilibrului şi în simţul mişcării nu reprezintă altceva decât un proces viu de „matematizare”. Şi pentru ca acesta să fie viu, se manifestă aici tocmai ca să-l pătrundă cu vitalitate. Vedem deci cum lăuntric o întreagă matematică lucrează în mod latent asupra omului, care apoi nu se stinge cu totul la schimbarea dinţilor, dar nu se mai manifestă aşa de evident la vârstele ulterioare. Ceea ce lucrează lăuntric prin simţul echilibrului, prin simţul mişcării, prin simţul vieţii devine liber. Matematica latentă devine ceva liber, tot aşa cum căldura latentă poate să devină o căldură eliberată. Şi vedem cum ceea ce a urzit în organism ca ceva sufletesc, însufleţindu-l, se eliberează ca viaţă sufletească, vedem cum matematica se înalţă din starea anterioară ca ceva abstract, după ce ea mai înainte lucrase concret la plăsmuirea organismului. Şi apoi, de la această matematica care am eliberat-o noi trecem – deoarece în existenţa umană suntem înhămaţi în relaţii temporale şi spaţiale –, ne ducem cu ea în lumea exterioară şi abordăm natura cu ceea ce, mai înainte de noua dentiţie,

lucrase în noi. Se poate vedea deci că nu este vorba de o negare a ştiinţelor naturii, ci doar de o ducere mai departe a lor, iar aceasta se poate înfăptui numai dacă realmente se ţine cont de convingerea şi atitudinea care ar trebui să trăiască în ştiinţa spirituală.

Noi purtăm deci dincolo de graniţa percepţiei senzoriale ceea ce provine din noi înşine. Îl luăm pe om în devenirea lui. Nu abordăm separat matematica pe de o parte şi experienţa senzorială pe de alta, ci ne ocupăm de naşterea matematicii în evoluţia omului. Şi acum ajung la ceea ce ne conduce de fapt în domeniul spiritual-ştiinţificului. Vedeţi Dvs., trebuie să recunoaştem că ceea ce prelucrăm din interiorul nostru, activitatea matematică, devine cu timpul ceva abstract. Dar de fapt, pentru vieţuirea noastră nu ar trebui să rămână o abstracţiune. Numai că în prezent avem rar ocazia să vieţuim matematica într-o lumină adevărată. Însă la un moment important al civilizaţiei noastre occidentale îşi face apariţia ceva care poartă un presentiment al spiritului particular din matematică. Este atunci când *Novalis* [Nota 16], poetul Novalis, care în perioada studiului său academic îşi însuşise o formaţie matematică solidă şi când – puteţi citi aceasta în al său „Fragment" —, el vorbeşte despre matematică. El numeşte matematica o poezie măreaţă, o poezie minunată, înaltă.

Trebuie mai întâi să fi intuit o dată ceea ce ne conduce de la abordarea abstractă a formelor geometrice spre o vieţuire admiratoare a armoniei lăuntrice care sălăşluieşte în această „matematizare". Trebuie să fi avut ocazia de a lupta cu sine pentru a depăşi acea activitate uscată, rece datorită căreia atâţia oameni urăsc matematica, pentru a admira într-un mod – l-aş numi – novalic – armonia lăuntrică şi dacă-mi este permis să

folosesc această expresie pe care ați auzit-o aici referitor la un cu totul alt domeniu – melodia[melosul] matematicii.

În vieţuirea matematică intervine ceva nou. Cu această vieţuire matematică, ce altminteri este doar ceva pur intelectual şi de care – exprimat metaforic – se interesează doar capul nostru, se combină ceva care antrenează omul întreg şi care de fapt la asemenea spirite rămase tinere ca Novalis nu reprezintă nimic altceva decât sentimentul: Ceea ce intuieşti tu drept armonii matematice care urzesc în fenomenele Universului, nu reprezintă în fond nimic altceva decât ceea ce te-a plăsmuit pe tine în perioada de început a copilăriei tale aici pe Pământ. – Asta înseamnă să simţi concret relaţia omului cu Cosmosul. Şi dacă reuşim să prelucrăm prin vieţuire lăuntrică ceea ce unii consideră doar creaţii ale fanteziei din cauză că în realitate ei nu au fost capabili să o pătrundă suficient, dacă ne pătrundem cu o asemenea vieţuire, atunci ne facem o idee despre ceea ce vieţuieşte cercetătorul spiritului atunci când prin acea dezvoltare interioară, despre care voi mai vorbi şi pe care o găsiţi descrisă în amplu în cartea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, atunci printr-o asemenea vieţuire lăuntrică înălţăm viaţa matematicii din noi la o facultate mai avansată de pătrundere a lucrurilor. Atunci facultatea sufletească ce se exprimă prin gândirea matematică se transformă în una superioară. Ea devine ceva ce rămâne exact la fel ca gândirea matematică, dar care nu mai provine doar de la intelect sau de conceperea intelectuală a lucrurilor, ci care se formează din omul integral. Şi învăţăm pe această cale, lucrând neîncetat lăuntric, şi anume efectuând lăuntric o muncă mai dură decât cea din laborator, din observatorul astronomic sau dintr-un alt institut ştiinţific, ajungem să descoperim ceea ce stă la baza matematicii, a acestei urziri

sufleteşti a omului, ceva ce însă poate fi dezvoltat în continuare, devenind ceva mult mai cuprinzător. Prin matematică ajungem să cunoaştem ce este Inspiraţia. Învăţăm să recunoaştem deosebirea care există între modul în care trăieşte matematica şi modul în care realitatea empiric-exterioară trăieşte în noi. În cazul empiricului exterior avem impresiile senzoriale, care nu umplu cu conţinut noţiunile goale. În cazul Inspiraţiei avem o spiritualitate interioară care străbate deja această matematică dacă reuşim să o pătrundem în mod corespunzător, spiritualitate interioară care ne vitalizează şi urzeşte ca ceva spiritual în anii copilăriei. Şi ea rămâne în om. Iar noi o vieţuim atunci când gândim matematic, dar numai parţial. Începem să realizăm că modul în care ne însuşim matematica se bazează pe o Inspiraţie, iar pe calea evoluţiei ca cercetător al spiritului putem cândva să vieţuim însăşi această Inspiraţie. Conţinutul noţiunilor îl primim aici într-un alt mod decât cel prin care experienţa senzorială intra în sfera reprezentărilor noastre. Ne putem inspira din ceea ce, din lumea spirituală, lucrează în noi în anii copilăriei. Ceea ce lucrează în noi în anii copilăriei noastre, este spirit. Dar se află în trupul omului şi trebuie să fie privit în om prin intermediul trupului. În forma sa pură, liberă poate fi observat atunci când, cu ajutorul facultăţii inspirative se dobândeşte nu numai gândirea în noţiuni matematice, ci şi perceperea a ceea ce trăieşte ca ceva real pe când ne configurează pe noi până la 7 ani. Şi este posibil – spuneam că voi mai vorbi despre metodele ştiinţei spirituale – să percepem partea care trăieşte în matematică, sau partea care se manifestă mult mai amplu prin Inspiraţie. Prin saltul la Inspiraţie nu numai că se adaugă noi forţe de cunoaştere celor vechi, ci cu această ocazie se dobândeşte şi o facultate nouă de percepere. Se

dobândesc cunoştinţe noi inspiratoare. Evoluţia omenirii s-a desfăşurat în aşa fel, că aceste forţe de cunoaştere inspiratoare s-ar fi retras cu timpul, după ce cândva fuseseră într-o foarte mare măsură active. Dacă am reuşit să înţelegem modul în care ia naştere Inspiraţia în interiorul fiinţei umane, ea fiind ceva ce la noi occidentalii s-a diluat oarecum până la intelectualism, a rămas doar în matematică, dar totuşi ceva care poate fi extins dacă este perceput pe deplin lăuntric: Atunci se sesizează ceea ce a trăit în acea concepţie despre lume ale cărei reminiscenţe au ajuns la noi doar dinspre Orient, urme ce sunt aşa de dificil de înţeles din ce a trăit în filozofia Vedantei şi în filozofiile Orientului. Căci ce era ceea ce trăia de fapt în aceste filozofii ale Orientului? Era ceva care a luat naştere prin facultăţile sufleteşti specifice matematicii. Era o Inspiraţie. Nu era o matematică propriu-zisă, era ceva dobândit sufletesc-lăuntric după mostra gândirii matematice. De aceea aş spune că atmosfera matematică ce se revarsă din gândurile filozofiei vedantice şi ale altor concepţii şi reprezentări despre lume filozofice din vechiul Orient, toate acestea pot fi pătrunse numai dacă sunt abordate dintr-un punct de vedere dobândit prin accesul la Inspiraţie, dacă facem să trăiască viu în noi strădania inconştientă din ştiinţele naturii de a aplica gândirea matematică. Şi dacă reuşim să o ducem într-un domeniu mai cuprinzător, constatăm că această atmosferă matematică trăia în sufletul lui Goethe. – Goethe a recunoscut cu modestie că nu are o cultură matematică în sensul convenţional. El a descris legătura sa cu matematica în cadrul unor eseuri [Nota 17] foarte interesante pe care le puteţi citi în seria articolelor privitoare la „Relaţia cu matematica”, conţinute în scrierile sale de ştiinţe ale naturii. Sunt deosebit de interesante! Căci Goethe, deşi

recunoaşte modest că nu şi-a însuşit o îndemânare deosebită în folosirea noţiunilor şi concepţiilor matematice, el pretinde totuşi ceva, el face apel la folosirea unui fenomenalism, aşa cum a fost practicat de el în lucrările sale de ştiinţe naturale. El pretinde ca, pornind de la fenomenele secundare pe care le întâlnim la început în lumea exterioară, să se meargă înapoi la fenomenul originar. Dar ce fel de „mers înapoi" pretinde el? El solicită o întoarcere la fenomenele originare, aşa cum procedează matematicianul atunci când, pornind de la structurile – la prima vedere – complicate, se întoarce cu înţelegerea la axiome. Fenomenele originare trebuie să fie axiomele empirice, axiomele ce pot fi vieţuite nemijlocit.

Şi tocmai dintr-un spirit matematic autentic pretinde Goethe o inserare lăuntrică a matematicii în fenomene. Şi el exprimă aceasta pe când spune: Noi căutăm fenomenele originare [Nota 18] atunci când suntem conştienţi, că trebuie să le căutăm în modul cel mai consecvent în aşa fel ca să-i putem da seama matematicianului pentru aceasta. – Ceea ce caută deci Goethe, este o gândire matematică modificată, metamorfozată, o includere a acesteia în fenomene. El pretinde aceasta în sensul unei activităţi conforme ştiinţelor naturii.

Prin aceasta Goethe a adus ceva lumină la acel pol, care devine atât de întunecat când vrem să instaurăm noţiunea de materie. Vom vedea cum a ajuns Goethe la acest unul dintre poli, şi cum trebuie noi astăzi să ne străduim să ajungem la celălalt pol, la polul conştienţei. Va trebui pe de altă parte şi să descoperim modul în care facultăţile sufleteşti se dovedesc a fi active în fiinţa omului, cum cresc din natura umană şi ajung să se manifeste înspre exterior. Va trebui să căutăm aceasta. Vom vedea apoi că fenomenologiei lui Goethe, luată ca mod de abordare a

lumii exterioare, trebuie să-i fie alăturată o abordare similară, o abordare care, precum Goethe în raport cu gândirea matematică, vrea să țină cont în modul cel mai riguros de lumea conștienței umane, lucru pe care cu modestie m-am străduit să-l efectuez în lucrarea mea ***Filosofia libertății***.

În acest fel stau la polul materiei rezultatele provenite din goetheanism, iar la polul conștienței acele rezultate ce pot fi găsite parcurgând calea pe care m-am străduit modest să o clădesc.

Mâine vom vorbi mai departe despre aceste lucruri.

CONFERINȚA a IV-a

Dornach, 30 septembrie 1920

Considerațiile noastre au condus ieri la concluzia că la una dintre garniţele cunoaşterii naturii trebuie să fie dobândită o înțelegere prin care să rămânem în domeniul fenomenelor şi să le pătrundem, să le citim cu ajutorul a ceea ce se aprinde în conştienţa noastră datorită lor, cu noțiunile, ideile noastre ș.a.m.d. Iar că domeniile cele mai pure, mai transparente ale acestor idei s-au dovedit a fi matematica şi mecanica analitică, considerațiile noastre ajungând să culmineze în final cu constatarea, că dintr-o reală observare de sine rezultă ca tot ce este prezent în sufletul nostru ca având un conţinut matematic sau de mecanică analitică, se bazează în esenţă pe Inspirație. Am putut apoi să arătăm cum acest impuls provenit din Inspirație s-a răspândit în filozofia orientală antică a Vedantei, cum acelaşi spirit din care la noi s-au dezvoltat doar matematica şi mecanica analitică, a stat şi la baza concepției pline de subtilitate a filozofiei vedantice. Şi am putut apoi să arătăm cum Goethe îşi fundează propriul

fenomenalism căutând fenomenul originar în interiorul fenomenelor şi cum trecerea de la fenomenele mai complicate către cele originare reprezintă acelaşi drum ca cel din matematică, de la structurile mai complicate de concepte către axiome. Astfel că Goethe, deşi spunea despre sine că nu posedă o cultură matematică convenţională, intuia totuşi aşa de clar procesele matematice, că pretindea de la fenomenologia lui, ca la stabilirea fenomenelor originare să se procedeze în aşa fel ca să poată fi dată satisfacţie celui mai riguros matematician. Acesta este şi lucrul care îl atrage la filozofia Vedantei pe occidental, că în structura ei interioară, în modul cum trece de la o contemplaţie la alta, ea dezvăluie o legitate lăuntrică similară celei din matematică sau mecanica analitică. Iar că aceste lucruri nu sunt suficient evidenţiate în cadrul studiului oficial al filozofiei Vedanta, se datorează faptului că în prezent pur şi simplu nu există oameni cu o temeinică cultură universală. Cei abilitaţi să ofere studii ce conduc şi spre filozofia orientală, cunosc în prea mică măsură – spuneam că la Goethe era cu totul altfel – care este esenţa gândirii matematice. De aceea ei nu pot înţelege deloc care este factorul impulsator al acestei filozofii orientale. Şi aşa am reuşit să arătăm cum trebuie să se comporte sufletul spre una din laturi, cea a materiei, dacă în loc să obţinem acea ţesătură a Penelopei, care în ultimele secole a fost urzită drept concepţie despre lume, vrem să obţinem ceva ce are consistenţă în sine, îşi are centrul de greutate acolo.

La celălalt capăt se află, după cum spuneam ieri, polul conştienţei. Dacă vrem să cercetăm conţinutul acestei conştienţe pătrunzând în interiorul nostru sufletesc doar cu aju¬torul simplei clociri a misticilor nebuloşi, atunci nu accedem în fond decât la reminiscenţe din interiorul

conştienţei, care s-au acumulat în cursul vieţii noastre de la naştere, din copilărie. Acest lucru poate fi arătat uşor în mod empiric. Este suficient să observam cum descrie un om cu o formaţie academic-ştiinţifică solidă [Nota 19], referindu-se tocmai la elemente reminiscente din aşa-numita viaţă lăuntrică, o situaţie la care privea ca în vitrina unei librării. El văzu acolo o carte. I-a atras atenţia prin titlul ei. Era vorba despre animalele inferioare. Şi iată că privind cartea, a trebuit să zâmbească. Şi să ne închipuim cum putea să fie uimit el, un profesor universitar de ştiinţele naturii cu o mină gravă, care vede un titlu serios într-o librărie, tocmai despre animalele inferioare, iar el trebuie să zâmbească! Şi el şi-a pus întrebarea de unde ar trebui să provină de fapt zâmbetul. La început nu reuşi să găsească nimic. Atunci îi veni ideea: Am să închid ochii. – Şi ce să vezi, când el a închis ochii şi s-a făcut întuneric în jurul lui, a auzit de foarte departe un motiv muzical. Acesta îi aducea aminte în acest moment de o muzică de dans, pe care – era spre sfârşitul copilăriei, remarca el – o auzise la primul dans al lui. Şi i-a devenit atunci clar că în subconştientul său bineînţeles că trăieşte acum nu numai acest motiv muzical, ci puţin şi partenera cu care a ţopăit el pe atunci, şi cum ceea ce fusese de mult uitat de către conştienţa obişnuită, ceea ce de fapt el nu a recepţionat niciodată suficient de intens încât să-i rămână toata viaţa prezent, cum totul s-a înălţat acum ca un complex de reprezentări. Iar în momentul în care privea o carte serioasă, nu îi pătrundea în conştienţă şi faptul că tot atunci, la mare depărtare, se auzea o flaşnetă. Chiar şi sunetele flaşnetei îi rămăseseră în acel moment inconştiente. Acestea au apărut abia după ce el a închis ochii.

Da, aşa apar unele lucruri, care există doar ca reminiscenţe în conştienţa noastră. Şi atunci vin câteodată misticii care înceţoşează şi ne povestesc cum recunosc în

lăuntrul lor o legătură profundă cu principiul divin originar al lucrurilor, cum din lăuntrul lor se înalţă o trăire superioară, sună o renaştere a sufletului uman. Şi aici sunt urzite împletituri mistice, şi totul nu este altceva decât melodia uitată a flaşnetei. Unui mare procent din literatura mistică îi puteţi atribui efectul melodiei uitate a flaşnetei.

De aceasta avem nevoie pentru o autentică Ştiinţă spirituală: să posedăm suficientă claritate şi precizie în loc de a trâmbiţa în mod mistic ceea ce se înalţă din subconştient doar ca reminiscenţă, ca ceva căreia să-i putem atribui o oarecare obiectivitate. Dacă vrea să obţină rezultate fructuoase în sensul menţionat, tocmai cel care cultivă Ştiinţa spirituală are nevoie de o maxima claritate interioară, căci el are nevoie de claritate lăuntrică mai ales atunci când este vorba să coboare în profunzimile conştienţei, pentru a dobândi o autentică percepere a naturii acesteia. Trebuie coborât în profunzimile acestei conştienţe atunci când nu suntem un diletant în acest domeniu, ci când posedam o cunoaştere pe deplin competentă privitor la ceea ce psihopatologia, psihologia şi fiziologia au realizat până acum, pentru a putea distinge ceea ce în mod nefondat se pretinde a fi spiritual-ştiinţific, de ceea provine din domeniile înrudite cu matematica şi mecanica analitică.

În acest scop m-am străduit eu deja în secolul trecut să-l caracterizez cu modestie pe celălalt pol, cel al conştienţei în opoziţie cu polul materiei. Polul materiei a făcut necesară elaborarea concepţiei despre natura a lui Goethe. La polul conştienţei nu se putea accede prea uşor pornind de la goetheanism, din simplul motiv că Goethe nu era un trivial nici în gândire, nici în sentiment atunci când era vorba să pătrundă în cunoaştere; din contră, el participa cu toată veneraţia de care este nevoie atunci când

se caută o apropiere de adevăratele surse ale cunoaşterii. Şi în acest fel Goethe, care prin însăşi constituţia sa era mai înclinat către lumea sensibilă, a resimţit o anumită ezitare, faţă de ceea ce ar conduce în jos, spre profunzimile conştientei înseşi, faţă de o gândire elaborată până la formele ei cele mai înalte, mai pure. Goethe atribuia destinului său bun [Nota 20] faptul că el niciodată nu a gândit despre gândire. Trebuie să înţelegem cum trebuie această afirmaţie, căci de fapt realmente nu putem gândi despre gândire. Căci putem tot aşa de puţin în fond să gândim gândirea cum putem să „fieruim" fierul, sau să „lemnuim" lemnul. Dar putem face altceva. Putem încerca să parcurgem căile ce se deschid în gândire atunci când ea devine din ce în ce mai raţională, şi să le parcurgem în continuare aşa cum începem să o facem cu disciplina gândirii matematice. Iar dacă facem aceasta, ajungem printr-o călăuzire lăuntrică firească în acea regiune pe care m-am străduit să o descriu în lucrarea mea ***Filosofia libertăţii*** Acolo nu ajungem la o gândire despre gândire. Putem vorbi doar metaforic de o gândire asupra gândirii. Dar ajungem la altceva, ajungem la o privire a gândirii. Însă pentru a ajunge la o privire a gândirii, trebuie ca mai întâi să ne fi însuşit efectiv o reprezentare energică despre gândirea pură, eliberată de senzorial. Trebuie să fi dus munca lăuntrică de gândire aşa departe, încât să ajungem la o stare de conştienţă la care, prin antrenarea gândurilor eliberate de senzorial, prin perceperea gândurilor libere de senzorial, ştim că acum avem de-a face cu gânduri eliberate de senzorial.

Aceasta este calea pe care m-am străduit, după cum spuneam, modest, să o descriu în ***Filosofia libertăţii***. Aş spune că acolo s-a făcut încercarea de a se aduce gândirea în faţa conştienţei, după ce mai întâi a fost eliberată de

senzorial, tot aşa cum se află gândirea matematică sau facultăţile sufleteşti şi forţele mecanicii analitice în faţa conştienţei, atunci când ne dăruim cu o disciplină corespunzătoare acestor ştiinţe.

Aici aş dori din nou să inserez o remarcă personală. Atunci când am statuat această gândire liberă de senzorial şi am prezentat-o ca pe un fapt obiectiv, ce poate fi evidenţiat în mod riguros, care poate fi dobândit, ca şi structurile matematice, prin vieţuire lăuntrică, am intrat în contradicţie cu fel de fel de filozofi ai anilor optzeci şi nouăzeci [din secolul 19]. Mi s-a replicat fără încetare: Dar cu o asemenea gândire nu te afli în niciun fel în realitate. – Eu trebuisem însă deja în lucrarea mea [Nota 21] „Teoria cunoaşterii în concepţia goetheană despre lume" din prima jumătate a anilor optzeci, să atrag atenţia asupra practicării acestui mod de gândire pură, în prezenţa căreia se ştie: Tu trăieşti acum într-un element, ce nu mai conţine nicio impresie senzorială, şi totuşi în activitatea lăuntrică se revelează ca ceva absolut real. – A trebuit să spun ceva despre această gândire: În ea avem adevărata comuniune spirituală a omului, uniunea cu adevărata realitate. Pe o culme a existenţei lumii, simţim ce legătură avem noi, ca suflet, cu această existenţă a lumii. – A trebuit să protestez energic împotriva a ceea ce pe atunci începuse să se propage în filozofie şi era lăudat de *Eduard von Hartmann* [Nota 22], care scria în 1869 drept motto la a sa „Filosofie a subconştientului": „Rezultate speculative conforme cu metoda inductivă a ştiinţelor naturii". Aceasta era o reverenţă filozofică faţă de ştiinţele naturii. Pentru a protesta împotriva acestei orientări spre o metafizică lipsită de esenţă, care ia naştere doar prin aceea că noi din inerţie lăuntrică lăsăm să ruleze gândirea, în modul caracterizat, dincolo de perdeaua simţirilor, am scris ca

motto la ***Filosofia libertăţii***: „Rezultate sufleteşti ale unor observaţii după metoda ştiinţelor naturii.”. Am arătat că tot ceea ce reprezintă conţinut al filozofiei, nu se dobândeşte prin reflectare ci, luat în sensul cel mai riguros, este rezultatul unei observări către interior, aşa cum culoarea şi sunetul sunt rezultate ale observării către exterior. Şi pe când trăim în acest element al gândirii pure, – care aduce ceva rece în fiinţa umană – facem o descoperire. Descoperim că, e drept, oamenii pot vorbi instinctiv despre libertate, că în fiinţa omului există impulsuri care realmente tind spre libertate, dar acestea rămân inconştiente, instinctive, până în momentul în care redescoperim libertatea atunci când înţelegem că din gândirea liberă de sensibil pot rezulta pentru fapta morală impulsuri care – deoarece am antrenat o gândire ce nu mai este senzorială şi prin aceasta nu mai este determinată din senzorial, – ele însele nu mai sunt determinate din senzorial, ci din spiritualitate pură. Şi vieţuim spiritualitatea pură prin aceea că observăm, facem observarea pură a modului în care se revarsă forţa moralităţii în gândirea liberă de senzorial. Şi rezultatul cel mai însemnat pe care îl obţinem din aşa ceva, este că în primul rând ne putem lua adio de la orice formă de superstiţie mistică. Ne putem lua adio de la ea, deoarece acum vieţuim în propria conştienţă ceva care lăuntric este limpede, ceva ce nu mai este impulsionat dinafară, ci se împlineşte cu spiritualitate dinlăuntru. Am sesizat existenţa lumilor într-un punct în care ne-am făcut noi înşine scena cunoaşterii, am pătruns modul în care lucrează existenţa lumilor în adevărata lor formă şi ne devin accesibile, dacă ne mlădiem conformându-ne acestei observări interioare. Aş spune: Numai într-un punct sesizăm noi ceea ce este de fapt esenţa existenţei cosmice,

şi o pătrundem ca realitate, nu ca gândire abstractă, prin aceea că antrenăm imboldurile morale în ţeserea gândirii eliberate de senzorial, care astfel devin libere, nemaitrăind ca instincte, ci în veşmântul gândirii eliberate de senzorial. Noi vieţuim libertatea, dar o libertate despre care totodată ştim că omul se poate apropia de ea precum se apropie hiperbola de asimptota ei, dar ştim că această libertate trăieşte în om în măsura în care spiritul trăieşte în el. Noi ajungem la trăirea spiritului pornind de la elementul libertăţii.

Şi prin aceasta ajungem la ceva care, în lăuntrul omului împleteşte libertatea, ca impuls al faptei noastre moral-sociale, cu cunoaşterea, cu ceea ce în final este totuşi dobândit în mod ştiinţific. Atunci când în gândirea liberă de senzorial reuşim să sesizăm libertatea, când înţelegem că această înţelegere se desfăşoară doar în spiritualitatea reală, atunci vieţuim cum noi înşine trăim în lăuntrul acestei spiritualităţi; facem experienţa unui proces de cunoaştere ce se dovedeşte a fi în acelaşi timp o făptuire interioară. Este o lucrare interioară ce poate deveni o acţiune în lumea exterioară, care deci se poate revărsa necondiţionat în viaţa socială. M-am străduit pe vremea aceea să atrag atenţia cu toată claritatea asupra a două lucruri. Numai că aceasta a fost pe atunci prea puţin înţeles. Am încercat mai înainte de toate să arăt că esenţialul la parcurgerea unei asemenea căi a cunoaşterii, este educaţia lăuntrică pe care o dezvoltăm cu această ocazie. Căci a parcurge calea spre gândirea eliberată de senzorial, este ceva important. Trebuie să trecem lăuntric prin multe. Trebuie să dăm probe de învingere de sine, despre care nu avem nici o idee în viaţa exterioară. Iar prin aceea că se depăşesc obstacole şi se ajunge la o vieţuire sufletească, care aproape că nu poate fi înregistrată,

deoarece se sustrage foarte uşor formelor prozaice ale entităţii umane; iar când ne cufundăm în această entitate, nu coborâm în mod neclar-nebulos şi mistic, ci coborâm într-o claritate luminoasă, ne cufundăm deci în spiritualitate. Facem cunoştinţă cu spiritualul. Ajungem să cunoaştem ce este spiritul şi aflăm aceasta deoarece am găsit spiritul pe calea parcursă şi de ceilalţi oameni, doar că aceştia nu merg până la capăt; iar această cale, pentru cerinţele actuale ale cunoaşterii şi ale strădaniilor din social, trebuie parcursă de toţi cei care vor să fie activi pe tărâmul cunoaşterii sau vieţii sociale. Acesta este unul dintre lucrurile pe care le-am scos în evidenţă prin a mea ***Filosofie a libertăţii***".

Celălalt lucru pe care l-am lăsat să se întrevadă acolo, este că deoarece în gândirea liberă de senzorial am descoperit libertatea ca purtător al eticului, deci nu am dedus noţiunile sau poruncile morale făcând analogii cu fenomenele naturale, noi trebuie deci să renunţăm la tot ce, pornind de la ştiinţa despre senzorial, conduce la conţinuturi morale; acel conţinut moral ar trebui să ia naştere în mod liber, prin vieţuire suprasensibilă. Şi am cutezat pe atunci să folosesc un termen special, care a fost foarte puţin înţeles, dar care trebuie statuat neapărat atunci când pătrundem în zona aceasta şi dacă vrem să înţelegem ce este de fapt libertatea. Am folosit exprimarea: Dobândim acces la lumea eticului prin fantezia noastră morală. [Nota 23] – Şi în mod foarte conştient am făcut uz de expresia „fantezie morală", am folosit-o pentru a arăta că – la fel ca în cazul imaginilor fanteziei – munca spirituală aparţinătoare se desfăşoară lăuntric în om independent de lumea exterioară; iar pe de altă parte, pentru a arăta că ceea ce face pentru noi ca lumea să aibă o valoare moral-religioasă, adică imperativele morale, pot fi puse în

practică numai pornind din acest domeniu, care se păstrează liber de impresiile senzoriale şi are la bază doar munca lăuntrică proprie. Şi în acelaşi timp am precizat deja cu claritate în ***Filosofia libertăţii***, că dacă rămânem în domeniul omenescului, ni se dezvăluie conţinutul etic al fanteziei morale, dar dacă apoi ne apropiem de acest conţinut care ni se dezvăluie a fi ceva transferat dintr-o lume spirituală, noi concomitent ne inserăm lumii exterioare a simţurilor.

Dacă studiaţi realmente filozofia, veţi remarca cu exactitate poarta prin care aceasta poate intra în lumea spirituală, numai că în această filozofie eu am procedat în aşa fel ca să pot face faţă rigurozităţii din mecanica analitică privitor la drumul parcurs în cercetările mele, şi că nu am acordat nicio importanţă vreunei eventuale păreri aprobatoare din partea celor ce caută accesul la spiritualitate prin toată trăncăneala, ce provine dinspre preocupările spiritiste sau nebulos-mistice. Din aceste direcţii poţi uşor obţine aprobare, dacă începi să vorbeşti despre cele spirituale, dar eviţi tocmai calea, pe care eu mă străduiam pe atunci să o străbat. Eu căutam certitudine şi siguranţă pentru spiritual şi imi era cu totul indiferentă opinia palavragiilor care, dintr-un fundal nebulos-mistic, pledează pentru cele spirituale. Însă prin aceasta se mai obţinea atunci încă ceva.

Tocmai pe când se mergea în aceste două direcţii, pe care le indicam în ***Filosofia libertăţii*** ca autentice rezultate ale observării conştienţei, tocmai dacă se merge în continuare făcându-se încă un pas – ce se întâmplă atunci? Dacă se pătrunde la acele trăiri lăuntrice aflate în sfera gândirii pure, la acele vieţuiri lăuntrice care în final se dezvăluie a fi vieţuirea libertăţii, atunci se ajunge la o metamorfoză a cunoaşterii faţă de lumea interioară a

conştienţei. Atunci noţiunile şi ideile nu rămân noţiuni şi idei, aici hegelianismul nu rămâne hegelianism, nici abstracţiunea abstracţiune, căci acum se pătrunde în domeniul real al spiritualului. Experienţa ce se face ajungând aici, nu mai este doar „noţiune" sau „idee", nu mai este ceva ce ţine de întregul conţinut al filozofiei hegeliene – nu: Atunci noțiunea şi ideea se transformă în imagine, în Imaginație. Prin aceasta se descoperă şi treapta superioară, care la început doar s-a proiectat în fantezia morală, se descoperă treapta de cunoaştere a Imaginaţiei. Pe când în filozofie suntem prinşi într-o realitate „de fabricaţie proprie", atunci când ne-am lăsat antrenaţi lăuntric pe calea indicată de ***Filosofia libertății*** – prin care am depăşit planul simplei fantezii –, ajungem în interiorul unei lumi de idei, care de data aceasta nu sunt imagini de vis, ci care stau în relaţie cu realităţi spirituale, tot aşa cum culorile şi sunetele sunt ancorate în realitate. Acum pătrundem în domeniul imaginilor, al gândirii imaginative. Se ajunge la acele imaginaţii, care sunt reale, cu ajutorul cărora stăm într-o lume, nu mai stăm doar în propriul interior; se ajunge la Inspirație, care poate fi vieţuită dacă gândim matematic în mod corect, dacă „matematizarea" însăşi devine o trăire, şi apoi putem creşte înălţându-ne deasupra noastră către ceea ce s-a arătat de exemplu în filozofia Vedantei. Acestei Inspiraţii i se asociază pe de altă parte Imaginația. Şi abia cu ajutorul acestei Imaginaţii descoperim apoi ceea ce permite înţelegerea omului. Descoperim în imaginaţii, în reprezentări-imagini, în reprezentări ce au un conţinut mai concret decât gândurile abstracte, descoperim ceea ce face inteligibil omul din punctul de vedere al conştienţei. Iar când am ajuns la acest punct trebuie să renunţăm la a voi să mergem mai departe, să nu lăsăm gândirea liberă de senzorial să ruleze prin

inerţie lăuntrică în continuare şi să credem că prin această gândire liberă de senzorial am ajunge la tainele conştienţei; în loc să facem aceasta, să ne oprim aici, confruntându-ne dinspre interior cu lumea spirituală exterioară. Şi astfel nu vom mai născoci în conştienţă gânduri care nici nu reuşesc să o înţeleagă, ci atunci vom primi Imaginaţia, cu ajutorul căreia acum putem cuprinde conştienţa. Aşa cum faţă de fenomen trebuie să mă opresc la graniţa exterioară iar gândurile mi se dovedesc a fi elementul care în procesul cunoaşterii poate coordona fenomenele, aşa cum aici a fost necesară renunţarea menţionată şi tocmai prin aceasta s-a dobândit aspectul spiritual al actului intelectual, aşa trebuie şi acum – când cercetăm către interior – să aplicăm renunţarea, să oprim gândurile de a merge mai departe, să le conducem către o reflecţie lăuntrică, pentru a ajunge astfel la imaginile care doar aşa ne derulează conţinutul lăuntric propriu. Aş spune că dacă aici (v. Fig.3) am fi în interiorul omului şi observa acest interior prin contemplare de sine şi cu gândire pură, ar trebui ca şi de data aceasta să nu rulez în continuare cu gândirea mea [Săgeata cu linie întreruptă din Fig. 3 (n.trad.)], căci, ajungem aşa într-un domeniu în care gândirea pură nu mai găseşte nimic, putând doar să provoace imagini subiective sau reminiscenţe din trecut. Trebuie să renunţ, şi să mă întorc înapoi. Iar atunci, la punctul de reflexie voi obţine Imaginaţia. Atunci lumea interioară mi se dezvăluie ca o lume imaginativă.

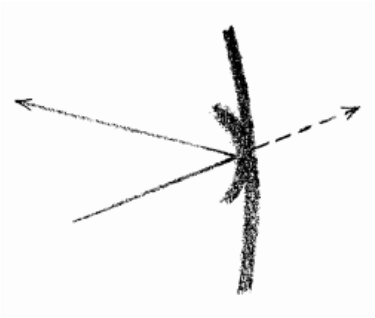

Tabla 3

Fig. 3

Iar aici vedem că ajungem lăuntric la doi poli. Ajungem la polul Inspirației față de lumea exterioară și la polul Imaginației față de lumea interioară. Și dacă am dobândit facultatea imaginativă, așa cum prin noțiuni și experimente reușim în natura exterioară să acumulăm cunoștințe despre lumea sensibilă, ne reușește acum ca din aceste imaginațiuni să strângem laolaltă, să acumulăm experiență lăuntrică despre ceea ce este real și se arată mai întâi a fi, nu ca trup fizic, ci ca trup eteric ce străbate omul – firește că pe tot timpul vieții –, dar care este deosebit de activ în primii șapte ani, și care la schimbarea dentiției ia o nouă formă, așa cum v-am prezentat ieri. Dar prin aceasta se dobândește capacitatea de a observa cum lucrează acest trup eteric sau trup al vieții, în organismul fizic al omului.

Pornind de la o teorie a cunoașterii oarecare, putem spune acum: Dacă omul nu vrea să părăsească logica clară,

trebuie să se menţină în domeniul noţiunilor, trebuie să ţină cont de ceea ce, în accepţiunea curentă, poate fi demonstrat în mod discursiv. Frumos spus. În modul acesta se tot poate teoretiza gnoseologic. Dar chiar dacă se are o încredere aşa de mare într-o asemenea urzire epistemologică, cu toată corectitudinea ei logică realitatea nu-mi rezultă din ea, realitatea nu trăieşte în ceea ce am construit atât de logic. Căci realitatea trăieşte în imagini. Şi dacă nu ne hotărâm să percepem imagini sau imaginaţiuni, atunci nu pătrundem nici realitatea din om. Şi în niciun caz nu este vorba ca dintr-o anumită preferinţă exterioară să spunem cum trebuie să arate cunoaşterea, pentru a fi una autentică, ci esenţial este să întrebăm realitatea, în ce formă vrea ea să ni se dezvăluie. Şi aici este vorba tocmai despre Imaginaţiune. Şi astfel, ceea ce trăieşte în fantezia morală se dovedeşte a fi ceva proiectat în conştienţa obişnuită dintr-o lume spirituală superioară, pe care noi o putem sesiza însă în imaginaţiuni.

Şi astfel, onorat auditoriu, eu v-am condus, sau cel puţin am încercat să vă conduc la cei doi poli ai Inspiraţiei şi Imaginaţiei, pe care intenţionăm ca în zilele următoare să îi cunoaştem mai îndeaproape din perspectiva spiritual-ştiinţifică. A trebuit să mergem mai întâi la o poartă, pentru a vă arăta că această poartă este bine fundamentată în sensul curent al ştiinţei. Căci abia când avem fondarea acestei porţi, putem să ajungem şi la fondarea edificiului în care intrăm prin această poartă, edificiul ştiinţei Spirituale. Este drept, că dacă parcurgem întreg acest drum, pe care a trebuit astăzi să-l descriu ca fiind – aş zice – o cale de cunoaştere foarte dificilă, despre care unii pot spune că ar fi foarte greu de înţeles, dar pentru a o urma trebuie să avem curajul de a aborda şi pe „anti-Hegel”, nu numai pe Hegel. După ce am descris hegelianismul (aşa cum am

încercat să-l prezint în ***Enigmele filozofiei***), trebuie să ţinem cont şi de *Stirner*, aşa cum am făcut-o în ***Enigmele filozofiei***; căci la el găsim ceea ce, înălţându-se din conştienţă, se dezvăluie ca Eu. Şi dacă acest Eu stirnerian, care se înalţă din vieţuirile instinctive, îl luăm aşa cum este el, dacă nu îl impregnăm cu ceea ce se manifestă ca fantezie morală şi Imaginaţie, atunci el reprezintă ceva antisocial. Însă ceea ce ***Filosofia libertăţii*** statuează în locul stirnerianismului reprezintă, după cum am văzut, într-adevăr ceva social. Trebuie să avem însă şi curajul de a trece prin Eul instinctiv în sensul lui Stirner, pentru a accede la Imaginaţiune, deasemenea trebuie să avem şi celălalt curaj, de a ne confrunta cu psihologia asociaţionistă ce provine de la Mill şi alte spirite înrudite cu el, de la Spencer şi alţii, care încearcă să explice conştienţa doar cu ajutorul noţiunii, dar nu-i reuşeşte. Orientalul din Antichitate a avut o cale ce nu mai poate fi parcursă azi, prin aceea că a transpus gândirea matematică în filozofia Vedantei. Occidentalul nu mai poate parcurge această cale. Omenirea evoluează. Ea a progresat. Trebuie căutat un alt drum. Acesta este însă abia la început, iar începutul lui se poate vedea cel mai bine dacă ştim cum să ne situăm faţă de această psihologie asociaţionistă, care corelează în mod legic reprezentările interioare în acelaşi mod în care sunt corelate fenomenele naturale exterioare. Deci dacă privim această psihologie asociaţionistă ca pe ceva care, sub acţiunea inerţiei, vrea să străpungă graniţa şi care de fapt ajunge în neant; dacă deci mai întâi ne preocupăm de această psihologie asociaţionistă dar apoi, pe baza percepţiei suprasensibile, reuşim să o conducem în domeniul Imaginaţiei. Cum pe timpuri în Orient erau văzute gândurile filozofiei vedantice înălţându-se dintr-o gândire originar-matematică şi astfel se parcurgea drumul

spre spiritualul lumii exterioare, aşa trebuie şi noi, pornind de la sarcinile care ne stau astăzi în faţă atunci când privim spre interior, să avem curajul de a trece de la noţiunile şi ideile curente la imaginaţiuni, la percepţii suprasensibile, iar în acest fel să redescoperim această spiritualitate mai întâi în lăuntrul nostru. Atunci vom putea să o ducem în lumea exterioară. Atunci vom avea o spiritualitate cucerită în cadrul fiinţei umane, cu posibilitatea de a o purta în viaţa socială. Această viaţă socială nu aşteaptă de fapt nimic altceva decât o asemenea cunoaştere, care totodată poate fi ceva social. În ce măsură este aşa, urmează să vedem în expunerile viitoare.

CONFERINŢA a V-a

Dornach, 1 octombrie 1920

Astăzi va fi necesar să abordăm lucruri diferite ce pot fi înţelese doar dacă facem abstracţie de anumite prejudecăţi, imprimate adânc omenirii printr-o educaţie îndelungată, care ajunge până în prezent. Pentru înţelegerea celor ce vor fi spuse azi – urmând ca mâine să fie aduse în continuare argumente – va fi oarecum necesar efortul de înălţare la perceperea lucrurilor spirituale. Trebuie să ţineţi cont că, dacă faţă de afirmaţiile spiritual-ştiinţifice se cere să fie oferite dovezi în aceeaşi manieră ca în cazul ştiinţelor empirice ale naturii, al jurisprudenţei actuale sau tocmai al ştiinţelor sociale – care şi-au dovedit inutilitatea pentru viaţa publică –, de fapt nu poţi ajunge foarte departe cu asemenea dovezi. Căci autenticul cercetător spiritual trebuie să poarte deja în sine această argumentare. El a trebuit să se autoeduce tocmai la metodele riguroase ale ştiinţelor naturii moderne, chiar şi la cele care utilizează matematica. El trebuie să ştie cum să

demonstreze ceva şi chiar să-şi fi însuşit această manieră argumentativă în întreaga desfăşurare a vieţii sale sufleteşti, urmând ca apoi să o fi cultivat lăuntric spre o treaptă superioară a cunoaşterii. De aceea, de cele mai multe ori este aşa, că dacă cercetătorului spiritual i se solicită o argumentare în sensul curent, el cunoaşte de regulă foarte bine tema şi a anticipat de la început obiecţiile care se pot aduce. Şi el este cercetător spiritual în sensul adevărat al cuvântului, aşa cum a fost ieri caracterizată aici cercetarea spiritului, numai dacă a parcurs disciplina riguroasă de cunoaştere din cadrul ştiinţelor naturii moderne, şi dacă el este la curent cu rezultate semnificative ale cercetării moderne. Aceasta trebuia spus ca o introducere, şi mai am de adăugat ceva. Dacă rămânem la maniera argumentativă care s-a instaurat actualmente în deprinderile ştiinţifice privitoare la procedurile experimentale, nu vom ajunge niciodată să dobândim o cunoaştere care să fie aplicabilă în social. Experimentul se efectuează în aşa fel – chiar dacă se trăieşte cu iluzia, că ar fi altfel – că se are în vedere deja o anumită direcţie, iar cu ajutorul fenomenelor se caută mai ales o confirmare a ceea ce trăieşte în ideile respective şi poate fi adus la forma unor legi naturale, formulabile eventual şi cantitativ.

Dar dacă se ajunge în situaţia de a transpune rezultatele cunoaşterii proprii în social, când, cu alte cuvinte, trebuie să aibă valabilitate şi viabilitate ideile, ideile formulate ca legităţi, dobândite prin antropologia sau biologia actuală sau prin darwinism – cât o fi el de avansat –, dacă se doreşte introducerea acestor idei în ştiinţele sociale ce urmează a fi puse real¬mente în practică, atunci această cunoaştere dobândită prin experimentare se dovedeşte a fi total inadecvată. Căci nu

putem sta în laborator aşteptând să vedem ce se va întâmpla cu ideile noastre, când le vom pune în aplicare în viaţa socială. Se poate foarte uşor întâmpla ca prin aceste practici social-experimentale mii şi mii de oameni să moară, să flămânzească, sau să ajungă pe alte căi la suferinţe sociale. Şi o bună parte a mizeriei sociale actuale este produsă tocmai prin aceea că, treptat, ideile noastre, deoarece provin dintr-o concepţie pur experimentalistă, au devenit prea scurte, prea înguste pentru a trăi realitatea aşa cum trebuie să trăiască ele în realitate, atunci când vrem să transpunem în practică ceva cu semnificaţie socială din gândirea, cunoaşterea noastră. Am indicat care trebuie să fie atitudinea cercetătorului spiritual faţă de cele două graniţe care ne apar în cunoaştere (graniţa înspre lumea materială şi graniţa înspre conştienţă), pentru ca el să lumineze „înapoi" natura şi totodată să privească înainte având în vedere viaţa socială. Şi v-am arătat, că înspre lumea materială, în loc să lăsăm cunoaşterea să se rostogolească inerţial fără încetare, pentru a născoci felurite modele mecaniciste, atomistice, moleculare (cu care se intră în metafizic), că în loc de aceasta trebuie să se rămână la această graniţă şi să fie dezvoltată o facultate de cunoaştere care în viaţa sufletească curentă încă nu există, şi anume Inspiraţia. Pe de altă parte am spus, că dacă vrem să pătrundem problematica conştienţei, trebuie să renunţăm la intenţia de a aborda conştienţa cu ajutorul conceptelor şi ideilor dobândite în cunoaşterea senzorială, aşa cum procedează psihologii anglo-americani asociaţionişti. Trebuie să ne fie clar că această conştienţă este astfel alcătuită ca noi, cu aceste idei dobândite în lumea sensibilă, să putem pătrunde în conştienţă. Trebuie mai întâi să renunţăm la aceste idei, şi să intrăm în lumea cunoaşterii imaginative. Deci atunci când intenţionăm să

ne cunoaştem pe noi înşine, trebuie să pătrundem noţiunile şi ideile cu conţinut în aşa fel, ca ele să se transforme în imagini. Şi până când modul de a concepe omul, mod de provenienţă occidentală, care a cuprins actualmente întreaga civilizaţie, până când acest mod nu va fi transformat în cunoaştere imaginativă, nu vom putea dobândi o poziţionare corectă la această a doua graniţă a cunoaşterii obişnuite omeneşti.

Dar în acelaşi timp putem spune că omenirea de azi a parcurs alte stadii, devenite istorice, ajungând în acel punct al evoluţiei sale care pretinde un asemenea progres pe de o parte către Inspiraţie, pe de alta către Imaginaţie. Iar cel care are capacitatea de a studia ceea ce de fapt se petrece în prezent cu omenirea, arătându-se abia prin simptome incipiente, acela ştie cum – aş zice – din profunzimile evoluţiei umanităţii se înalţă forţe, care poartă strădania de a fi introduse în mod corect în această evoluţie umană Inspiraţia şi Imaginaţia.

Se poate ajunge la Inspiraţie dacă facultatea reprezentării este exersată în modul indicat în cartea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***, pe care îl voi mai descrie, chiar dacă în schiţă, în conferinţa următoare. 1 Dar apoi, când printr-un fel de cultură de sine lăuntrică, printr-o şcolire sistematică a unui anumit mod de reprezentare, printr-o şcolire de sine privitoare la procesele din lumea reprezentărilor, ideilor şi noţiunilor, când ajungem suficient de departe cu toate acestea, reuşim să recunoaştem lăuntric, ceea ce înseamnă să ai vieţuiri inspirative. Căci dacă exersăm conştient facultatea care altminteri „matematizează" în noi în primii şapte ani până la schimbarea dinţilor (în viaţa normală şi în ştiinţe acestea se desfăşoară inconştient), când începem să ne implicăm în – ceea ce aş numi – o matematică vie, o mecanică vie, este

ca şi cum am adormi, dar nu am trece în inconştienţă sau în viaţa nebuloasă de vis, ci am trece într-o altă stare de a fi conştient, pe care voi începe să o descriu azi, iar mâine voi reveni mai în detaliu. Cu alte cuvinte, noi aducem în conştienţa deplină ceea ce în viaţa curentă acţionează în noi ca simţ al echilibrului, ca simţ al mişcării şi ca simţ al vieţii; adică scoatem în afară ceea ce de obicei trăieşte în noi sub forma senzaţiilor de echilibru, de mişcare şi de viaţă, pe care le trăim elaborate ca reprezentări matematice. Ne transpunem într-o altă stare conştientă, în care mai întâi simţim un fel de urzire afonă; chiar nu o putem numi altfel decât o urzire surdă într-o muzică cosmică. Aşa cum în anii copilăriei am devenit trup prin activitatea Eului propriu, devenim pur şi simplu această urzire într-o muzică cosmică fără sunet. Această urzire într-o muzică cosmică fără sunet conferă cealaltă vieţuire existenţială – care poate fi dovedită în mod riguros că acum ne aflăm cu sufletesc-spiritualul în afara trupului. Începem să înţelegem că şi în timpul somnului ne aflăm cu sufletesc-spiritualul în afara trupului. Numai că experienţa somnului nu este străbătută de ceea ce vibrează la o asemenea ieşire conştientă din trup prin efort propriu, şi mai întâi se vieţuieşte un fel de nelinişte lăuntrică, o nelinişte lăuntrică ce poartă o calitate muzicală, dacă ne cufundăm pe deplin conştient în ea. Această nelinişte se luminează treptat în timp ce, muzicalitatea pe care o vieţuim, devine un fel de – aş numi-o – revelare nonverbală a Cuvântului din Universul spiritual. Firește că asemenea lucruri par azi a fi groteşti şi paradoxale pentru cel care le aude prima oară. Dar în cursul evoluţiei lumilor, multe au apărut ca groteşti şi paradoxale, la prima lor apariţie. Iar realitatea este că nu se vor face paşi în evoluţia omenirii, dacă se doreşte o trecere inconştientă sau semiconştientă

pe lângă aceste fenomene. La început avem doar o viețuire, aș numi-o „muzicalitate-lipsită de sunet”. Dar apoi avem ceva care se înalță din această viețuire muzicală fără sunet, astfel că noi devenim capabili să obținem un conținut lăuntric plin de sens din ceea ce viețuim, tot așa cum ni se mijlocește din exterior un conținut plin de sens, atunci când ascultăm un om ce ne adresează cuvinte audibile. Lumea spirituală începe pur și simplu să vorbească, noi trebuie doar să ne însușim această experiență.

Iar următorul nivel pe care trebuie să-l parcurgem, constă nu doar în aceea că urzim și trăim într-o muzicalitate fără sunet, sau că percepem rostirea spiritualității suprasensibile, ci acum învățăm și să conturăm ceea ce se vestește dinspre spiritualitatea suprasensibilă, ca fiind o ființialitate care, din întreaga vorbire spirituală, oarecum se desprinde, ca ființe spirituale suprasensibile individual. Este la fel ca atunci când, pe o treaptă inferioară, ascultăm un om și reușim treptat să – trivial spus – cristalizăm sau configurăm ca pe ceva ființial, ceea ce ni se revelează dinspre sufletul și spiritul acestuia. Începem să trăim deci în contemplarea și cunoașterea unei reale lumi spirituale. Această lume spirituală înlocuiește lumea săracă, secătuită, metafizică a atomilor, moleculelor, și ne iese în întâmpinare ca realitate adevărată ce se află îndărătul feno¬menelor lumii fizic-senzoriale. Acum nu mai stăm la granița către lumea materială așa cum am face-o rostogolind inerțial urzirea noastră de noțiuni stimulate de interacțiunea cu lumea exterioară a simțurilor, ci stăm în așa fel că la această graniță ni se deschide conținutul spiritual al lumii. Aceasta este una dintre granițele cunoașterii.

Și, onorat auditoriu, omenirea are în prezent tendința să iasă din sine, să părăsească corporalitatea, putând astfel

să spunem că tendinţa de ieşire din sine a omenirii ajunsă la acest stadiu de evoluţie – care este scoasă clar în evidenţă de unele exemplare umane –, reprezintă ceea ce şi cercetătorul spiritual face în mod deplin conştient atunci când, la observarea natu¬rii din jurul lui, scoate în afară conceptele dobândite lăuntric pentru a ordona, a sistematiza lucrurile. După cum unii dintre dumneavoastră ştiu, de câtva timp este descrisă o boală ciudată [Nota 25]. Această boală, pe care între ei psihiatrii şi psihologii o numesc îndoiala, lipsa de încredere obsedantă, ar fi mai bine să o numim scepticismul patologic. O întâlnim sub formele cele mai ciudate şi la nenumărate persoane; se impune deja o studiere temeinică a acestei boli pornind-se de la particularităţile culturii actuale. Boala apare – puteţi afla lucruri semnificative despre aceasta din literatura psihiatrică – de la o anumită vârstă, care de regulă stă în legătură cu pubertatea sau cu prepubertatea, când persoanele respective încep să devină incapabile de a adopta o atitudine corectă faţă lumea înconjurătoare, faţă de situaţiile concrete, ele fiind năpădite de nenumărate întrebări. Există personalităţi care – după ce la ele au apărut aceste simptome deşi altminteri se pot comporta pe deplin raţional, deşi îşi absolvă pe deplin obligaţiile şi sunt capabile să aibă o privire clară asupra stării lor, dacă sunt doar cu puţin deviate de la ceea ce le ţine strâns legate de lumea exterioară, atunci ele ajung dintr-odată să pună întrebările cele mai curioase. Întrebări ce apar dintr-o dată. Aceste întrebări nu pot fi date la o parte. Ele apar deosebit de intens la cei care, având tocmai o constituţie predominant sănătoasă – dar cu o asemenea constituţie, dotată cu o inimă deschisă, cu o căutare şi înţelegere tocmai pentru modul în care gândeşte ştiinţa modernă – vieţuiesc ştiinţa modernă în aşa fel că de fapt nu ştiu deloc

cum, în mod inconştient, din această ştiinţă le apar întrebările respective. Asemenea manifestări apar mai ales la femei, care au o natură mai puţin robustă decât a bărbaţilor şi care, atunci când se preocupă cu rezultatele gândirii moderne, nu îşi însuşesc cunoştinţele din lucrările care tratează în mod riguros lucrurile, ci dintr-o literatură mai de popularizare. şi atunci, mai ales dacă întâlnirea cu gândirea modernă are loc în perioada intrării în sau a ieşirii din pubertate, mai ales atunci apar în mod mai intens asemenea stări la persoanele respective. Ele constau din aceea că respectiva persoană trebui să pună întrebarea: Dar de unde provine Soarele? şi chiar dacă i se dă un răspuns cuprinzător, apar fără încetare alte noi întrebări. De unde provine inima omului? De ce bate inima omului? Nu cumva am uitat la împărtăşanie două sau trei păcate? Ce s-a întâmplat când am luat împărtăşania? Nu cumva au căzut câteva firimituri din cuminecătură? Nu cumva am vrut să introduc aici sau acolo în cutia poştală o scrisoare şi am aruncat-o alături? Eu aş mai putea să vă mai înşirui o întreagă litanie lungă de asemenea întrebări, din care să reiasă că totul este foarte adecvat să îl ţină pe om într-un permanent disconfort lăuntric.

Dacă cercetătorul spiritual trebuie să se pronunţe asupra acestor lucruri, aş spune că el o face în deplină cunoştinţă de cauză. Căci este vorba evident de ceea ce se petrece în mod conştient cu cercetătorul spiritual, când el ajunge la vieţuirea cuvântului muzical lipsit de sunet, la vieţuirea fiinţialului apelând la inspiraţie. Pe când persoanele care suferă de îndoială obsedantă, de scepticismul patologic, acestea pătrund în mod inconştient în acest domeniu. Ele nu au cultivat nimic din ceea ce ar putea să le facă apte să înţeleagă starea în care intră. Cercetătorul spiritual ştie că toată noaptea omul, de la

adormire până la trezire, trăieşte în acest noian de întrebări care se înalţă din viaţa sa de somn, şi cunoaşte starea aceasta deoarece el poate trăi conştient în ea, în modul indicat. Cel care se ocupă de aceste lucruri pornind doar din perspectiva conştienţei obişnuite şi încearcă să le înţeleagă, îşi va forma fel de fel de modele explicativ-raţionaliste, dar nu va fi capabil să acceadă la adevăr, deoarece el nu poate aborda problematica cu ajutorul inspiraţiei. El observă de exemplu, că există oameni ce merg seara la un spectacol, pleacă de la acesta, iar după aceea nu reuşesc să scape de potopul de întrebări ce se năpustesc asupra lor: Care este de fapt situaţia acestei actriţe în societate? Ce făcea anii trecuţi actorul cutare? Ce relaţii există între actorii cutare şi cutare? Cum s-a ajuns la tabloul scenic acela sau la celălalt? Cine a pictat culisa aceea? şi tot aşa mai departe; asemenea oameni stau zile întregi sub influenţa unui asemenea drac lăuntric al întrebărilor. Este vorba de stări patologice, pe care începi să le înţelegi abia atunci când ştii că oamenii ajung în acel domeniu pe care cercetătorul spiritual îl vieţuieşte cu ajutorul inspiraţiei, adică tocmai prin aceea că ei se comportă cu totul altfel decât cei aflaţi într-o stare patologică. Aceşti oameni pătrund în acelaşi domeniu ca şi cercetătorul spiritual, dar nu-şi iau cu ei acolo Eul propriu: Păşind în această lume, ei îşi pierd într-un fel Eul. Iar acest Eu este principiul ordonator. Acest Eu este ceea ce conferă capacitatea de a se aduce în această lume o ordine similară cu ordinea pe care o putem noi aduce în ambianţa fizic-senzorială. Cercetătorul spiritual ştie că omul, de la adormire până la trezire trăieşte în această aceeaşi regiune, ştie că fiecare om ce vine de la un spectacol, este realmente potopit în timpul nopţii de aceste întrebări, cât timp doarme căci, conform unei anumite legităţi din cadrul

existenţei normale, somnul îşi întinde aripa peste acest demon al întrebărilor, iar omul termină cu acest drac întrebător abia când se trezeşte.

Este vorba deci ca în cadrul unei cercetări spirituale autentice să participăm cu deplină capacitate de diferenţiere, deplină luciditate şi forţa Eului omenesc. Atunci nu trăim acolo într-un suprascepticism, ci cu luciditate şi cu aceeaşi siguranţă pe care o avem şi în lumea fizică. Şi de fapt o bună parte din exerciţiile pe care le-am dat în cartea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare*** au ca scop să pătrundem în acest domeniu antrenând pe deplin conştient Eul, conform unei discipline riguroase. O parte însemnată a instrucţiunilor privind şcolirea spirituală au în vedere ca discipolul, parcurgând acest drum, să nu piardă controlul lăuntric şi să cultive forţele Eului.

Iar un exemplu excelent despre un contemporan care a intrat nepregătit în regiunea aceasta, a fost deja caracterizat aici, chiar dacă într-un alt context, de către *dr. Husemann* [Nota 26]. Acest exemplu remarcabil este *Friedrich Nietzsche* [Nota 27]. Friedrich Nietzsche este o personalitate cu totul deosebită. Într-un fel el nu este un învăţat. El nu este un savant obişnuit. Dar, pe când în tinereţe ieşea din pubertate şi se integra în ce ţinea de cercetarea ştiinţifică, el şi-a însuşit cu o dotare genială impresionantă ceea ce poate oferi spiritul ştiinţific actual. Că prin toată această asimilare el nu a devenit un savant în sensul curent, rezultă din modul în care *Wilamowitz* [Nota 28], un savant tipic pentru timpul nostru, o mostră de savant modern, l-a atacat imediat după apariţia primei lui publicaţii din tinereţe. Nietzsche publicase lucrarea sa „Naşterea tragediei din spiritul muzicii", unde se presimte disponibilitatea lui de a accede la iniţiere, de a pătrunde în

domeniul muzicalului, al inspirativului; însuşi titlul poartă acest dor de a se integra în ceea ce am caracterizat – dar aceasta nu i-a reuşit. Pe vremea lui Nietzsche încă nu se conturase o ştiinţă spirituală, dar prin aceea că şi-a intitulat lucrarea „Naşterea tragediei din spiritul muzicii", el încerca să arate că tocmai din acest spirit al muzicii ar trebui să apară o operă ca de exemplu tragedia wagneriană. şi el a avansat tot mai mult în această direcţie. Dar, cum spuneam, Wilamowitz a combătut lucrarea respectivă publicând imediat o broşură în care el, în numele unui punct de vedere ştiinţific, desfiinţa ceea ce – din aspiraţia sa către cunoaştere – scrisese nesavantul Nietzsche. Şi este de neînţeles cum a putut să creadă un om aşa de remarcabil ca *Erwin Rohde* [Nota 29], că s-ar putea face un compromis între această filologie modernă wilamowitziană şi ceea ce trăia ca o aspiraţie inconştientă în Nietzsche către iniţiere, către Inspiraţie. Nietzsche a reuşit să asimileze şi să prelucreze în sine ceea ce devenea parte integrantă a componentelor vieţii ştiinţifice contemporane lui. El a prelucrat pozitivismul, aşa cum provine acesta de la francezul *Comte* şi de la germanul *Dühring* [Nota 30]. În anii '90, pe când făceam ordine în biblioteca lui Nietzsche, am văzut personal sublinierile conştiincioase, făcute pe când studia lucrările lui Dühring, însuşindu-şi în acest fel pozitivismul; toate aceste lucrări le-am avut personal în mână. Retrăiam felul în care Nietzsche îşi însuşise pozitivismul, şi mi- am putut face o reprezentare cum intra în regiunea vieţuirii extracorporale şi, fără să fi pătruns în această regiune cu Eul, vieţuia acum pozitivismul; în acest fel au luat naştere opere ca „Omenesc, prea omenesc" şi altele, în care are loc o permanentă oscilare între neputinţa de-a se mişca într-o lume a inspiraţiei şi voirea de-a se menţine în lumea

inspiraţiei. Aş spune că în decursul aforistic al stilului lui Nietzsche din aceste opere, se remarcă străduania lui de a insera Eul, şi cum de fiecare dată el nu duce lucrurile până la capăt, cum nu-i reuşeşte o formulare sistematică, o configurare artistică, rămânând doar la cea aforistică. Tocmai prin această neîncetată întrerupere a demersului spiritual din aforism se evidenţiază lăuntric- sufletescul acestui spirit bizar. Şi el avansează apoi la lucruri ce reprezentau o mare enigmă pentru cercetarea ştiinţifică de atunci, abordează tematici specifice darwinismului, ale teoriei evoluţiei speciilor, prin care se încerca explicarea formării treptate a organismelor complexe pornind de la cele mai primitive. El se familiarizează cu această lume, în care eu, în confruntarea mea cu *Haeckel* [Nota 31]– puteţi urmări în amănunt aceste lucruri în lucrarea ***Enigmele Filozofiei*** – am încercat cu modestie, să structurez obiectiv lucrurile şi să le confer o dinamică lăuntrică. Nietzsche se familiarizează cu această lume. Şi din zbaterea sufletului său se naşte, aş putea zice, ideea supraevoluţiei. Urmărind evoluţia până la om, această idee a evoluţiei explodează şi conduce la acel supraom al lui. Pe când urmăreşte această dinamică a fiinţelor ce evoluează, deoarece nu este capabil să primească conţinutul adevărat cu ajutorul Inspiraţiei, el pierde acest conţinut şi trebuie să trăiască în ideea lipsită de conţinut a „eternei reveniri".

Numai natura interioară robust conturată a lui Nietzsche a împiedicat ca el să fie aruncat în ceea ce psihologul numeşte îndoiala patologică. Şi chiar ceea ce sălăşluia în el – o sănătate puternică pe care şi el o presimţea pe fondul bolii sale –, a fost ce l-a împiedicat să cadă într-un scepticism total, permiţându-i-i să plăsmuiască tocmai ceea ce constituie conţinutul entuziasmantelor sale opere. Nu este de mirare că această

intrare în lumea spirituală, această străduanie de a accede de la muzical la cuvântul interior, la fiinţa lăuntrică, pe când culmina cu nemuzicala „revenire eternă la acelaşi lucru", pe când culmina cu lipsitul de sens şi mai mult liricul „supraom", nu este de mirare deci că totul trebuia să conducă în final la acea stare, pe care de exemplu medicul său a denumit-o cândva caz atipic de paralizie [Nota 32].

Iar cel care nu cunoştea viaţa interioară a lui Nietzsche, sau cel care nu avea competentă de a o evalua din punctul de vedere al cercetătorului spiritual, cel care se afla în faţa acestei lumi de idei şi de reprezentări ca un psihiatru obişnuit, fără participare empatică, el se exprima într-un mod cu totul abstract faţă de ceva foarte concret. Faţă de întreaga natură Du Bois-Reymond rostea în 1872 al său „Ignorabimus". Faţă de cazurile care sunt neobişnuite, psihiatrul rostește: Paralizie, paralizie atipică. Faţă de cazurile ce se manifestă în aşa fel că ies cu totul din cursul evoluţiei umane actuale, psihiatrul se poziţionează rostind pentru cazul concret „Ignorabimus", sau „Ignoramus". Este doar traducerea a ceea ce este înveşmântat aici în cuvintele: caz atipic de paralizie.

Aceasta a dus în final la distrugerea corpului lui Nietzsche. În acest fel a luat naştere ceea ce reprezintă feno¬menul Nietzsche în cadrul vieţii culturale actuale. Aceasta este cealaltă formă în care apar la oamenii foarte cultivaţi patologiile numite de psihiatri îndoială, lipsă de încredere obsedantă, superscepticismul. Iar fenomenul Nietzsche [Nota 33] – îmi permit să inserez aici o remarcă personală — stătea în faţa mea dându-mi fiori, atunci când la câţiva ani de la îmbolnăvirea lui am intrat în mica locuinţă a lui Nietzsche din Naumburg, unde el zăcea pe o canapea, hăpăia mâncarea fără să cunoască pe cei din jur

şi, ca un idiot, îţi arunca o privire prin care strălumina genialitatea de odinioară.

Şi când îl priveai acum pe acest Nietzsche împreună cu toată concepţia lui despre lume, cu ideile şi lumea reprezentărilor lui, când apoi cu această imagine – şi nu ca a unui psihiatru obişnuit –, te puneai în faţa acestei epave, a acestei constituţii fizice ruinate, atunci ştiai: Această fiinţa umană voia să cunoască lumea în profunzimea oferită de Inspiraţie. Dar către el nu pătrundea nimic din această lume. Iar acea parte din el care voia să pătrundă în această lume, care năzuia spre Inspiraţie s-a stins în final şi, ca un ceva sufletesc-spiritual lipsit de conţinut, i-a umplut încă mulţi ani organismul.

Privind aşa ceva puteai să înţelegi întregul tragism al culturii noastre moderne, aspiraţia ei către lumea spirituală, înclinarea ei către ceea ce poate proveni de la Inspiraţie. Aceasta a fost pentru mine – şi nu ezit să menţionez aici acest aspect personal –, unul dintre acele momente care pot fi explicate şi de o manieră goetheană. Goethe spune: Natura nu are în sine nici o taină [Nota 34] pe care să nu o reveleze undeva. – Nu, lumea nu are nici o taină ca atare, pe care să nu o reveleze într-un anumit loc. În stadiul actual de evoluţie, omenirea poartă în sine o taină – ce se manifestă prin strădania, printr-o năzuinţă ce freamătă în preschimbările noastre sociale, care ne străbat civilizaţia aceea că vrea să privească în lumea spirituală a Inspiraţiei. Iar omul Nietzsche a fost unul dintre punctele în care natura îşi dezvăluie taina revelată, unde puteai să descifrezi aspiraţia întregii omeniri referitoare la ceea ce va trebui să voim, pentru ca toţi cei care se îndreaptă către un studiu, căutând o formaţie ştiinţifică – şi acest lucru îl va face treptat toată omenirea civilizată, căci ştiinţa trebuie să devină populară

– pentru ca aceştia să nu-şi piardă Eul, iar civilizaţia să nu decadă în barbarie.

Aceasta reprezintă o mare grijă privitoare la cultură, la civilizaţia actuală, care îl împovărează pe cel ce urmăreşte mersul istoriei umane şi caută să găsească soluţii pentru viaţa socială. Pe de altă parte se constată fenomene similare şi la polul celălalt, cel al conştienţei. Şi în direcţia laturii conştienţei va trebui să ne ocupăm de aceste fenomene, chiar dacă mai pe scurt, şi vom remarca cum şi aici, din întregul haos al vieţii actuale, ies în evidenţă alte fenomene care ne întâmpină tot aşa de patologic, de când sunt descrise de *Westphal* [Nota 35], *Fairet* [Nota 36] şi alţii; şi nu este o întâmplare că aceasta se întâmplă doar de câteva decenii. Dinspre latura către graniţa conştienţei ne vin în întâmpinare fenomenele claustrofobiei [Nota 37], meteorosensibilităţii [Nota 38], agorafobiei, tot aşa cum îndoiala obsedantă vine dinspre latura materiei. Şi la fel cum – urmează să mai vorbim despre aceasta – îndoiala patologică va trebui să fie tămăduită cultural-istoric prin cultivarea Inspiraţiei, ceea ce constituie una dintre marile misiuni social-etice ale prezentului, tot aşa invazia ameninţătoare a acelor patologii – despre care voi mai vorbi mâine –, a claustrofobiei, meteorosensibilităţii şi agorafobiei, ce apar în mod dăunător din partea cealaltă şi pe care noi le vom putea învinge cu ajutorul Imaginaţiei, pe care noi va trebui să o înglobăm civilizaţiei moderne ca pe o binefacere socială tămăduitoare.

CONFERINŢA a VI-a

Dornach, 2 octombrie 1920, dimineaţa

Am încheiat ieri indicând ceea ce se arata unei cunoaşteri reale, autentice, a fi una dintre graniţele ştiinţelor naturii, în final caracterizând Inspiraţia. V-am îndreptat atenţia asupra faptului ca prin Inspiraţie omul poate create progresând într-o lume spirituală, fiind conştient că se află în ea şi totodată este în afara propriului corp. Şi v-am arătat cum creşterea în această lume se procesează pornind de la un element muzical atonal şi avansând până la un element fiinţial individualizat. Din remarcile făcute ieri privitor la supracriticism şi suprascepticism a rezultat că pot lua naştere stări patologice la persoanele ce ies din trup fără a lua cu sine Eul, când omul nu-şi întreţese pe deplin conştienţa Eului în acele stări pe care le vieţuieşte cu ajutorul Inspiraţiei. Dacă omul ajunge să-şi aducă Eul în această Inspiraţie, avem de-a face cu un progres sănătos, necesar, al cunoaşterii omeneşti. Dar dacă el, într-o epocă de cultură precum cea actuală – când fiinţa omului are tendinţa de a se elibera de organism –, lasă instinctiv, inconştient, într-un mod nesănătos ca lucrurile să se desfăşoare de la sine, atunci iau naştere acele stări patologice despre care s-a vorbit ieri. Căci în constituţia noastră noi avem doi poli. Şi noi putem ori pe de o parte să ne îndreptăm către ceea ce ne oferă o privire spirituală liberă către realităţile cele mai înalte sau, dacă evităm aceasta, dacă nu ne angajăm curajos să pătrundem deplin conştienţi în această regiune şi ne lăsăm antrenaţi de formele inconştiente ale naturii umane, putem să decădem într-o îmbolnăvire a organismului fizic. Şi ar fi o eroare gravă să credem că am fi protejaţi faţă de această îmbolnăvire dacă evităm strădania de a accede la adevărata

lume spirituală. Noi ne îmbolnăvim oricum atunci când instinctele, cum se spune, alungă corpul astral din organism. Iar ceea ce vieţuim prin aceea că, deşi nu pătrundem noi înşine prin cercetare în această lume spirituală caracterizată mai înainte, asimilăm prin înţelegere raţională noţiunile şi ideile ştiinţei spirituale, aceasta ne protejează pe deplin, mai ales în prezent, de o cădere nesănătoasă în stările maladive descrise ieri, chiar dacă ele s-ar manifesta şi numai sufletește. Asta pe de o parte.

Dar ce ducem de fapt în lumea superioară, când luăm cu noi conştienţa deplină? Este suficient să urmăriţi dezvoltarea omului de la naştere până la schimbarea dentiţiei şi puţin după aceea, şi veţi constata că pe lângă evoluţia vorbirii, gândirii, ş.a.m.d., un element foarte important aici îl reprezintă formarea treptată şi metamorfoza memoriei. Şi dacă observaţi parcursul vieţii în continuare, veţi înţelege întreaga importanţă a memoriei pentru o existenţă umană deplină. Dacă datorită unor stări maladive oarecare se produce o întrerupere a memoriei, astfel că suntem incapabili să ne amintim de anumite vieţuiri pe care le-am avut, dacă au apărut discontinuităţi ale memoriei, înseamnă că suntem atinşi de o afecţiune sufletească serioasă, căci simţim cum firul Eului, care ne conduce viaţa, se rupe. Iar după cum puteţi citi şi în ***Teosofie***, memoria stă în intimă legătură cu Eul. De aceea nu trebuie să pierdem ceea ce se manifestă prin memorie atunci când parcurgem drumul pe care l-am descris ieri. Noi trebuie să luăm cu noi în lumea Inspiraţiei forţa sufletească conferită de memorie.

Dar, după cum în natură totul se află în transformare, cum planta în creştere îşi modifică frunza verde în petala roşie, cum în natură totul se bazează pe metamorfoză, la fel se petrec lucrurile şi în decursul existenţei umane. Atunci

când, sub influenţa conştienţei depline a Eului, transferăm realmente forţa memoriei în lumea Inspiraţiei, memoria se metamorfozează. De aceea cercetătorul spiritual face pe de o parte experienţa, că atunci când ajunge în situaţia de viaţă de a fi în Inspiraţie, în acel moment el nu are la dispoziţie memoria obişnuită. Memoria obişnuită o avem la dispoziţie numai când trăim sănătos în trup; când trăim în afara trupului nu avem această memorie la dispoziţie.

Din aceasta rezultă o situaţie deosebită care, dacă când v-o pun pentru prima oară în faţa ochiului sufletului, va apare ca ceva paradoxal, deşi corespunde întru totul realităţii. Cel care a devenit un autentic cercetător spiritual, cel care prin aceasta pătrunde concret cu ajutorul Inspiraţiei în adevărata realitate spirituală – aşa cum este ea descrisă în cărţile mele –, el trebuie să o vieţuiască din nou, de fiecare dată când vrea să o aibă în conştienţa sa. De aceea, când cineva vorbeşte despre lumea spirituală în mod inspirativ, el nu va apela la notiţe sau la memoria obişnuită; când el exprimă în mod nemijlocit ceea ce i se revelează în lumea spirituală, el trebuie atunci ca de fiecare dată să efectueze din nou munca de percepţie spirituală. Forţa memoriei s-a metamorfozat. A fost păstrată doar forţa de a crea mereu ca nou conţinutul respectiv. Prin aceasta situaţia cercetătorului spiritual este mai dificilă decât cea a omului ce apelează la memoria curentă. El nu poate face o comunicare rechemând-o din memorie: El trebuie ca de fiecare dată să recreeze ceea ce dobândeşte cu ajutorul Inspiraţiei. Iar aici avem de fapt aceeaşi situaţie ca în cazul percepţiei senzoriale din lumea fizică. Dacă vreţi să percepeţi ceva concret în lumea fizică, nu puteţi să întoarceţi spatele lucrurilor şi să vă duceţi în alt loc pentru a obţine percepţia lor senzorială. Trebuie să reveniţi la acele lucruri. La fel trebuie şi cercetătorul spiritual să

revină la aceleaşi conţinuturi spirituale ale conştienţei. Şi aşa cum pentru percepţia fizică trebuie să învăţăm a ne deplasa în spaţiu, pentru a trece de la un lucru la altul, şi cercetătorul spiritual ce apelează la Inspiraţie trebuie să devină capabil a se deplasa liber în elementul timpului. Este necesar ca el, dacă-mi permiteţi formularea paradoxă, să poată înota în elementul timpului. El trebuie să înveţe a merge o dată cu însuşi timpul. Iar dacă a învăţat aceasta, va constata că forţa memoriei s-a transformat în altceva, că s-a petrecut o metamorfoză cu forţa memoriei. Ceea ce efectua memoria în domeniul fizic-senzorial trebuie să fie acum substituit prin percepţii spirituale. Iar ce a rezultat prin transformarea memoriei, îi conferă perceperea unui Eu mai cuprinzător. Acum, realitatea vieţilor pământeşti repetate devine un fapt dobândit prin cunoaştere nemijlocită. Eul este (re)cunoscut într-o nouă amploare. Iar prin aceea că memoria, care menţine puterea Eului între naştere şi moarte, se metamorfozează, conţinutul Eului debordează învelişul ce cuprinde *doar* o viaţă; acum se inaugurează cunoaşterea vieţilor pământeşti repetate, între care este absolvită o existenţă spirituală între moarte şi o nouă naştere, aici survenind ceva care este dobândit prin cunoaştere nemijlocită.

Către cealaltă latură, cea a conştienţei, rezultă acum altceva dacă se încearcă evitarea a ceea ce încă nu era cunoscut de vechiul mod de percepţie a spiritualului, prezentat anterior de mine ca ţinând de filozofiile vedantice. Noi occidentalii, dacă aprofundăm înţelepciunea orientală străveche, presimţim pe de o parte măreţia concepţiei ei spirituale. Simţim cum aici sufletul a fost înălţat prin filozofia Vedantei în regiuni spirituale în care putea să se deplaseze, aşa cum occidentalul poate să o facă cu conştienţă obişnuită doar în cadrul gândirii matematice,

geometrice sau mecanic-analitice. Dar dacă coborâm în regiunile vaste care-i erau accesibile conştienţei obişnuite în Orient, atunci găsim ceva ce noi ca occidentali, datorită treptei avansate de evoluţie a noastră, nu mai putem suporta: găsim un simbolism foarte elaborat, o alegorizare a lumii sensibile. Această simbolizare, alegorizare, această gândire în imagini a lumii fizice este ceva despre care suntem conştienţi că ne îndepărtează de realitate, de pătrunderea autentică în esenţa naturii. Acest ceva a fost transferat anumitor confesiuni religioase, şi ele de fapt nu mai ştiu ce să facă cu această artă a simbolizării ajunsă la decadenţă, cu această artă a mitologizării. Această lume iluzionară – pe care orientalul o aplică nemijlocit asupra naturii, crezând că astfel poate să dobândească cunoştinţe despre ea –, are valoare pentru noi în Vest, potrivit cu nivelul la care s-a ajuns, numai dacă o folosim ca un exerciţiu lăuntric preliminar pe calea cercetării spirituale. Trebuie să ne însuşim acea forţă sufletească pe care orientalul a folosit-o pentru a simboliza, a antropomorfiza. Trebuie să exersăm lăuntric această forţă, dar cu această ocazie să fim pe deplin conştienţi: Cădem în superstiţie, în fantazare despre natură dacă vrem să o folosim cu alt scop decât acela de a face un antrenament sufletesc. Urmează să vă mai ofer detalii în acest sens cu o altă ocazie [Nota 39], sunt lucruri pe care le găsiţi şi în cartea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?***.

Dar prin aceea că forţa pe care orientalul o îndreaptă în afară noi o folosim pentru exerciţii lăuntrice, cultivând reprezentarea în imagini în felul acesta, reuşim realmente să dobândim cunoştinţe la celălalt pol, cel al conştienţei. Reuşim treptat să transformăm gândirea abstract-noţională într-o gândire în imagini. Şi atunci se instaurează ceva ce ar putea fi denumit gândire vieţuitoare. Vieţuim

gândirea imaginativă. De ce reuşim să o vieţuim? Deoarece nu vieţuim decât ceea ce acţionează în primii ani ai copilăriei în trup, aşa cum a fost deja descris. Nu vieţuim organismul omenesc ocupând spaţiul cu formele sale stabile, ci ceea ce urzeşte şi trăieşte în interior. Trăim aceasta în imagini. Prin efort lăuntric reuşim să dobândim o imagine a vieţii sufleteşti reale. La acest alt pol al cunoaşterii dezvoltăm ceea ce se află în conştienţă: reprezentarea imaginativă, viaţa în imaginaţie. Şi fără a reuşi să pătrundă legităţile acestei vieţi în imaginaţie, psihologia actuală nu va reuşi să iasă din impas. Numai atunci când va progresa la nivelul imaginaţiei, depăşind pedanteria ei verbală, va putea lua naştere o psihologie capabilă să înţeleagă realmente ce este omul.

Căci aşa cum a venit vremea ca omul, datorită condiţiilor culturale generale, să aibă tendinţa de a ieşi din corpul său fizic tinzând către Inspiraţie – aşa cum am văzut în cazul lui Nietzsche –, tot aşa, dacă vrea să ajungă la o cunoaştere de sine, a venit timpul ca omul să se simtă condus către Imaginaţie. El trebuie să pătrundă în sine mai profund de cât fusese necesar în epocile anterioare. Dacă este ca evoluţia să nu cadă în barbarism, omul trebuie să dobândească o autentică percepere şi imagine de sine. Iar aceasta nu o poate realiza decât printr-o cunoaştere imaginativă. Că prin aceasta el se îndreaptă către interior, că vrea să pătrundă acolo mai profund decât fusese cazul în culturile anterioare, ne-o dovedesc iarăşi stările maladive patologice apărute sub forme noi şi descrise recent de cei care au posibilitatea să le studieze din perspectiva psihiatriei sau medicinii. Acest lucru ni-l indică apariţia agorafobiei, a meteorosensibilităţii şi claustrofobiei; ele sunt forme maladive care actualmente apar frecvent. Şi dacă ele de regulă sunt observate abia atunci când ajung la

psihiatru, unui observator mai fin i se revelează şi alte aspecte. El vede apărând sufletește în evoluția umană agorafobia, meteorosensibilitatea şi celelalte, tot aşa cum văzuse Inspirația apărând în formă maladivă la Friedrich Nietzsche, el vede ceea ce apare mai ales în stările sufleteşti care adesea sunt considerate normale, în agorafobie, în teama de loc, în frica de spaţiu. El vede ceea ce apare în meteosensibilitate, când oamenii resimt lăuntric ceva şi nu ştiu ce să facă, iar dacă starea persistă, se poate ajunge la afecţiuni ale organelor digestive, la perturbări ale digestiei. El face cunoştinţă cu ceea ce ar putea fi numit teama de singurătate, claustrofobia, când oamenii nu pot sta singuri, când mereu şi peste tot, de o manieră maladivă, pot să stea numai acolo unde au un anturaj. Aceste lucruri apar tot mai des. Ele ne arată că în prezent omenirea aspiră către Imaginaţie şi că ceva ce ameninţă să devină un rău pentru civilizaţie, ar putea fi combătut cu ajutorul Imaginației. Frica de spațiu reprezintă realmente o suferinţă care la unii oameni se manifestă extrem de neplăcut. Aceşti oameni avansează în vârstă, şi la un moment dat apar stări foarte ciudate. Ieşind din casă şi ajungând într-un loc fără oameni, sunt năpădiţi de o teamă nejustificată. Le este frică de ceva, nu mai au curaj să facă un pas în acel loc pustiu, iar dacă totuşi mai fac un pas, se poate întâmplă ca ei să cadă în genunchi sau chiar să se prăbuşească leşinând. Este suficient ca să vină un copil, ca respectivul să-l ia de mână sau doar să-i atingă corpul, şi în acest moment se simte din nou fortificat lăuntric iar agorafobia se retrage. Foarte interesant este un caz consemnat în literatura medicală [Nota 40]. Un tânăr, care se simţea suficient de puternic pentru a deveni chiar şi ofiţer, are un atac de teamă a locului, atunci când este trimis în cadrul unor manevre să schiţeze o anumită zonă.

Degetele sale tremură, el nu poate desena; acolo unde are un gol în jurul său, sau cel puţin ceva resimţit ca gol, el este năpădit de o teamă pe care o recunoaşte imediat ca stare maladivă. El se află în apropierea unei mori. Şi pentru a-şi putea împlini misiunea, are nevoie să ţină fără întrerupere un copilaş lângă el, şi numai faptul că acesta este acolo, face ca el din nou să poată desena. Şi ne întrebăm: De unde provin asemenea manifestări? De ce există de exemplu şi cazul acelor oameni care, dacă noaptea au uitat să lase – ca de obicei – uşa dormitorului deschisă, se trezesc total transpiraţi şi nu pot altfel decât să sară din pat pentru a deschide uşa; căci ei nu pot suporta să stea într-un spaţiu închis. Există şi persoane care trebuie să aibă toate ferestrele şi toate uşile deschise, că ei trebuie să lase chiar uşa curţii deschisă, atunci când casa are o curte, pentru a avea conştienţa că posedă libertatea de a părăsi în orice moment spaţiul respectiv. Cel care poate observa mai exact stările sufleteşti vede cum îşi face apariţia claustrofobia, chiar dacă ea se manifestă mai rar în aceste forme extreme.

Iar apoi există oameni care simt că se petrece ceva inexplicabil în trupul lor. Ce este? Este o intemperie ce se apropie, sau sunt alte fenomene atmosferice. Există persoane, foarte rezonabile de felul lor, care însă trebuie să tragă perdelele când fulgeră şi tună, trebuie să stea într-un spaţiu întunecat, căci doar aşa se protejează de disconfortul cauzat de formele atmosferice. Aceasta este meteorosensibilitatea. De unde provin aceste stări pe care le remarcăm în mod foarte clar în zilele noastre, mai ales la persoanele care pentru o perioadă mai îndelungată se dedau cu credulitate unui anumit dogmatism? Chiar dacă nu se manifestă până în fizic, la nivelul sufletesc aceste stări pot fi observate la ei cu exactitate. Ele sunt în stadiu incipient. Ele apar ca ceva deranjant în comparaţie cu o

atitudine liniştită, echilibrată faţă de situaţiile din viaţă, ele se manifestă provocând felurite stări maladive care, deoarece imaginea fizică a claustrofobiei, agorafobiei sau a meteorosensibilităţii nu se arată imediat, sunt atribuite la fel de fel de lucruri, pe când în realitate ele trebuiesc atribuite acelor configuraţii speciale ale vieţii sufletului, care izbucnesc maladiv.

De unde provin aceste stări? Din cauză că noi trebuie nu numai să învăţăm a ne simţi sufleteşte eliberaţi de trup, noi trebuie după aceea şi să cufundăm înapoi în trup această stare sufletească, şi anume în mod conştient. La fel cum între naştere şi schimbarea dinţilor se „degajează" din trup ceea ce a fost descris în cursul conferinţelor, tot aşa, între schimbarea dinţilor şi pubertate, coboară apoi în organismul fizic ceea ce este trăit în afară: aşa-numitele vieţuiri astrale. Iar ceea ce se desfăşoară în timpul pubertăţii nu reprezintă altceva decât această intrare în corp între cca şapte şi paisprezece ani. Partea sufletesc-spirituală independentă pe care o are omul, trebuie să coboare din nou în organism. Iar ceea ce apare apoi ca iubire fizică, ca porniri sexuale nu este decât rezultatul cufundării menţionate, pe care trebuie să ajungem să o cunoaştem foarte bine. Cel care intenţionează să dobândească o reală cunoaştere la polul conştienţei, trebuie să poată realiza aceasta acţionând pe deplin conştient şi în mod sănătos – conform acestor îndrumări asupra cărora voi reveni [Nota 41] –, adică el trebuie să înveţe cum să coboare în trup. Ceea ce se petrece în acest caz va fi atunci vieţuit mai întâi ca o reprezentare imaginativă a interiorului. Şi nu este suficient să avem o reprezentare plastic-spaţială exterioară: Trebuie să exersăm pentru a dobândi o reprezentare mobilă a formelor în aşa fel ca prin această Imaginaţie să depăşim

treptat tot ce are un caracter spaţial şi să putem accede la reprezentarea unei „acţiuni de scoatere din sine”. Pe scurt, trebuie să ne cufundăm, dar în aşa fel că atunci când efectuăm această imersiune, să fim capabili a ne distinge clar de propriul trup. Căci putem (re)cunoaşte doar ceea devine obiect pentru noi. Ceea ce este subiectiv nu poate fi cunoscut. Dacă reuşim să ţinem liber de o imersiune inconştientă în trup, ceea ce am vieţuit în afara trupului, atunci ne cufundăm în el şi vieţuim acolo prin Imaginaţie, în tablouri interioare, ceea ce se înalţă în conştienţă ca fiind esenţa acestui trup. Cel care însă nu păstrează libere aceste imagini, ci le lasă să se furişeze în trup, cel căruia trupul nu-i devine obiect, ci îi rămâne subiect, acela ia cu el sentimentul spaţiului în trup. Prin aceasta se produce o fuzionare a astralului cu trupul de o intensitate ce ar fi trebuit evitată. Iar ca urmare, vieţuirea lumii exterioare se amestecă cu interiorul iar omul, conferind o nuanţă subiectivă la ceea ar fi trebuit să devină obiectiv, nu mai poate trăi în mod normal spaţialul. Frica de spaţiul gol, de locurile nepopulate, teama de astralitatea ce umple spaţiul, de intemperii, poate chiar şi tot ce ţine de Lună şi stele, i se înalţă în suflet. El trăieşte prea intens în sine. De aceea este necesar, ca la toate exerciţiile ce conduc la Imaginaţie, să se evite o asemenea coborâre prea intensă în trup, astfel ca în timpul coborârii Eul să rămână afară. Pe când Eul trebuia să fie luat în lumea Inspiraţiei, el trebuie să rămână în afara lumii Imaginaţiei. Chiar dacă pentru aceasta din urmă ne-am pregătit tocmai prin simbolizare, prin reprezentări-imagine, acum renunţăm la toate imaginile fantaziei. Dar în locul lor apar imagini obiective. Doar ceea ce trăieşte în interiorul staturii umane încetează acum să ni se prezinte ca obiect. Pierdem forma exterioară şi ne apare multitudinea emergenţei dinspre etericul omului. Acum nu

mai vedem forma umană unitară a trupului uman, ci multitudinea tuturor acelor forme de animale care, într-un amestec mai mult sau mai puţin haotic, reprezintă o sinteză a acestei forme. Parcurgând acest drum lăuntric, omul face cunoştinţă cu ceea ce trăieşte în regnurile vegetal şi animal. El ajunge să cunoască ceea se petrece realmente în plantă şi animal, lucruri la care nu ar putea niciodată să fie condus cu ajutorul concepţiilor atomistică şi moleculară. Căci el dobândeşte această cunoaştere prin percepţia sa lăuntrică. Şi ce face posibil ca noi să nu ne aducem Eul în corpul fizic, atunci când promovăm Imaginaţia? Doar faptul de a cultiva în noi forţa iubirii într-un mod mai elevat decât în viaţa obişnuită, unde ea este condusă de formele trupeşti către ceea ce ţine de senzorial; doar prin însuşirea forţei altruiste a iubirii, a existenţei libere de egoism nu numai faţă de regnul omenesc, ci chiar şi faţă de regnurile naturii. Şi deasemenea prin dobândirea capacităţii de a face ca tot ce conduce spre Imaginaţie să fie purtat de forţa iubirii, aceasta trebuind să fie prezentă întotdeauna în procesul cunoaşterii unui obiect în maniera prezentată.

Avem din nou cele două direcţii divergente: Modul sănătos de a activa forţa iubirii în Imaginaţie, sau modul maladiv de a ne împovăra cu teama faţa de ceea ce se alia în exterior şi este vieţuit în Eul nostru, iar apoi este coborât în corp fără să fi reţinut Eul afară, prin acesta luând naştere agorafobia, claustrofobia, meteorosensibilitatea. Dar şi aici avem posibilitatea înălţării la o cunoaştere superioară, dacă dezvoltăm în mod sănătos ceea ce altminteri ameninţă maladiv să îndrepte civilizaţia spre barbarie.

Iar în felul acesta dobândim o cunoaştere autentică a omului. Dincolo de ce se poate afla de la anatomie, fiziologie, biologie, dobândim o cunoaştere autentică a

omului prin aceea că pătrundem realmente în organizarea lui. Or, aceasta cunoaştere de sine umană, ea este cu totul altceva decât cred mulţi creatori mistici de confuzie ce afirmă că atunci când coboară acolo, li s-ar revela o oarecare divinitate abstracta. Or nu, aici ni se revelează din belşug ceva concret, ceva care însă ne dă indicaţii asupra organizării umane privitoare la plămâni, ficat şi altele, abia aceasta putând să constituie baza pentru o anatomie şi fiziologie adevărată, să fundamenteze o cunoaştere autentică a omului şi o adevărată medicină. Am dezvoltat două forţe în natura omului: Una este forţa Inspiraţiei către polul ce ţine de materie, atunci când în cele materiale se descoperă treptat o lume spirituală ce se extinde până la tabloul pe care vi l-a descris aici dl *Arenson* [Nota 42]. Cealaltă forţă este cea cu care, pătrunzând în interior, descoperim acele lumi care au trebuit să fie puse la baza modului prin care se poate dobândi o cunoaştere reală a omului, dacă vrem să întemeiem o ştiinţă medicală adevărată, aşa cum a fost expus în primăvară aici de mine, în faţa a cca 40 de medici [Nota 43], medici specialişti.

Dar aceste două forţe, cea a Inspiraţiei şi cea a Imaginaţiei, se pot uni. Poate avea loc o concreştere a lor. Dar aceasta trebuie să aibă loc pe deplin conştient şi printr-o cuprindere şi înţelegere cu iubirea cosmosului. Atunci ia naştere un al treilea, o confluenţă a Imaginaţiei şi Inspiraţiei în adevărata Intuiţie. Şi astfel ajungem la ceea ce permite o cunoaştere unitară a lumii exterioare materiale ca fiind o lume spirituală, o regiune interioară spiritual-sufletească cu fundamentele ei materiale; aceasta conduce la extinderea vie fii omului dincolo de viaţa sa pământească, aşa cum s-a arătat aici în cadrul altor conferinţe. Prin Inspiraţie ajungem să cunoaştem pe de o parte regnurile vegetal, animal şi mineral conform cu

esenţele lor interioare, cu conţinuturile lor spirituale; prin cunoaşterea imaginativă a organelor omului fondăm pe de altă parte o organologie autentică. Iar abia apoi, prin aceea că în Intuiţie sintetizăm ceea ce am cunoscut la plantă, animal şi mineral cu ceea ce rezultă prin Imaginaţie privitor la organele omului, obţinem o terapie adevărată, o ştiinţă a mijloacelor curative care, în adevăratul sens ai cuvântului, este capabilă să aplice cele exterioare asupra celor din interior. Medicul adevărat trebuie să (re)cunoască acţiunea cosmologică a remediilor terapeutice, el trebuie să cunoască temeinic organologia umană internă din punct de vedere antropologic, de fapt antroposofic. În cunoaşterea sa el trebuie să înţeleagă lumea exterioară prin Inspiraţie, lumea interioară prin Imaginaţie, iar apoi să urce la terapie printr-o Intuiţie autentică.

Vedeţi ce perspectivă se deschide în faţa noastră, dacă suntem capabili să înţelegem ştiinţa spirituală în forma ei adevărată. Bineînţeles că această ştiinţă spirituală mai trebuie să se lepede atunci de unele învelişuri exterioare, de unele lucruri care încă „rămân agăţate" la mulţi care cred o pot cultiva cu tot felul de fantazări cu felurite diletantisme, ştiinţa spirituală trebuie să dezvolte o asemenea metodă de cercetare, care să fie capabilă de a face faţă rigorilor matematicii sau mecanicii analitice. Ştiinţa spirituală trebuie pe de altă parte să fie liberă de orice superstiţii. Ştiinţa spirituală trebuie să devină capabilă de a dezvolta în deplină claritate iubirea, care de obicei apare la om numai când este condusă de instincte. Atunci ştiinţa spirituală reprezintă un germene care va creşte şi îşi va trimite forţele în toate ştiinţele, iar prin aceasta şi în viaţa umană.

Daţi-mi voie de aceea să prezint pe scurt către final încă ceva legat de cursul acestor conferinţe. Mai întâi doresc să spun că printre rândurile celor expuse de mine, ar mai fi multe de citit. Unele aspecte le voi face eu lizibile în cursul a două conferinţe pe care le voi ţine în seara aceasta şi mâine, ca o completare la ceea ce, în timpul scurt avut la dispoziţie pentru acest curs, a putut doar să fie indicat. Dar ceea ce dobândim prin accesul la Inspiraţie pe de o parte, prin Imaginaţie pe de altă parte, prin aceea că apoi aducem Inspiraţia şi Imaginaţia împreună în Intuiţie, abia aceasta ne conferă libertatea lăuntrică şi forţa lăuntrică cu care reuşim să concepem noţiuni benefice pentru viaţa socială. Căci numai cel care vieţuieşte cu suflet adormit prezentul, poate să treacă nepăsător pe lângă ceea ce fierbe înfiorător, prevestind în mod ameninţător viitorul.

Care este cauza spirituală pentru aceasta? Găsim această cauză spirituală, studiind atent ce poate fi perceput în cadrul evoluţiei actuale umane la unele personalităţi marcante. Putem observa strădania din secolul 19 până la începutul secolului 20 de a se obţine noţiuni clare, de a se găsi impulsuri, adecvate şi limpezi pentru trei concepte de cea mai mare importanţă în viaţa socială: pentru conceptele de capital, muncă, şi marfă [Nota 44]. Este suficient să privim literatura semnificativă din secolul 19 şi de la începutul secolului 20 şi găsim cum se căuta înţelegerea a ceea ce înseamnă şi s-a transformat mai apoi în teribile lupte în societate. Pătrunzând aceste lucruri vedem cât de strânsă este legătura dintre sentimentele ce se înalţă azi în sufletele oamenilor, când ei simt şi gândesc despre funcţia, importanţa muncii în cadrul organismului social, şi să ne uităm de pildă la – i-aş spune total nefondata – definiţie a conceptului de marfă. Oamenii se

străduiau să se clarifice privitor la trei con¬cepte practice. În ziua de azi vedem cum în lumea civilizată de azi viaţa se desfăşoară în aşa fel că pretutindeni domneşte neclaritate tocmai asupra triadei: capital, muncă, marfă. Şi nu se reuşeşte găsirea unui răspuns la întrebarea: Ce funcţie îndeplineşte capitalul în cadrul organismului social? Se va reuşi aceasta abia atunci când, pornind de la o autentică ştiinţă a spiritului şi de la reunirea Imaginaţiei cu Inspiraţia în Intuiţie, se va recunoaşte că un impuls real pentru acţiunea capitalului poate proveni doar din viaţa spirituală ca parte de sine stătătoare a organismului social. La înţelegerea corectă a acestei componente a organismului social ne conduce doar o autentică Imaginaţie. Şi se va mai constata ceva. Se va descoperi că şi efectul muncii în cadrul organismului social poate fi sesizat numai dacă ceea ce provine de la om ca muncă, ceea ce se desprinde de el, nu este privit imediat drept produsul realizat, marfa produsă fiind descrisă în maniera marxistă ca rezultat al muncii sau al timpului prestat, ci prin recunoaşterea faptului că ceea ce provine de la om poate fi înţeles numai dacă se dobândeşte o autentică percepere a ceea ce „produce" omul. Claritate privitor la conceptul de muncă se va putea dobândi numai de la cei care ştiu ce i se oferă omului prin Inspiraţie.

Iar a pătrunde conceptul de marfă reprezintă lucrul cel mai complicat. Căci doar cu un singur om nu poate fi explicat ce reprezintă marfa în realitatea ei. Cel care caută o definiţie pentru marfă dovedeşte că de fapt nu ştie ce este cunoaşterea. Marfa nu poate fi definită, căci în acest context poate fi definit sau cuprins în noţiuni numai ce îl priveşte pe un singur om, ceea ce el poate înţelege cu sufletul său. Dar mărfurile există numai la interacţiunea dintre mai mulţi oameni şi mai multe tipuri de oameni.

Marfa trăieşte la interacţiunea dintre producători, consumatori şi a celor care intermediază între aceştia. Cu săracele noţiuni de schimb şi cumpărare, concepute de o ştiinţă care de fapt nu vede graniţele cunoaşterii ştiinţelor naturii, cu aceste sărmane noţiuni nu va putea fi sesizat niciodată ce este marfa. Marfa, produsul muncii, trăieşte între mai mulţi oameni, iar dacă o persoană singulară îndrăzneşte să ia marfa doar ca atare, ea se află pe o cale greşită. Marfa trebuie privită pornind de la funcţia ei socială, de la majoritatea contractual a unor oameni, de la o asociaţie. Trebuie să aibă la bază o asociaţie, trebuie să trăiască în cadrul unei asociaţii. Abia când se vor forma asociaţii care să integreze interesele producătorilor, comercianţilor şi consumatorilor, când nu se va porni de la o persoană singulară, ci de la asociaţii lucrative, abia atunci va lua naştere noţiunea socială de marfă, pe baza căreia va putea să se instaureze o viaţă economică sănătoasă.

Dacă oamenii vor face efortul să se înalţe la cele pe care cercetătorul spiritual le poate aduce din domeniul cunoaşterii superioare, ei vor dobândi noţiuni adecvate privitor la ceea ce trebuie să ia naştere în viaţa socială, dacă vrem să progresăm, dacă vrem să transformăm decăderea în ascensiune. De aceea, în tot ce trăieşte aici, în tot ce vrem să înfăptuim, nu este vorba doar de un interes teoretic sau de o necesitate strict ştiinţifică. Aici trăieşte în modul cel mai cuprinzător intenţia, ca ceea se prelucrează şi cercetează să conducă la maturizarea oamenilor, ca ei să plece din această sală în toate direcţiile lumii cu asemenea idei, cu asemenea impulsuri sociale capabile să ajute concret perioadei noastre aflată în decădere, astfel ca drumul descendent să devină unul ascendent.

CONFERINŢA a VII-a

Dornach, 2 octombrie 1920, seara

Cred că din expunerile mele privitoare la limite ale cunoaşterii în ştiinţele naturii a putut să rezulte, măcar ca un indiciu, deosebirea care există între ceea ce este numit în ştiinţa spirituală cunoaştere a lumilor superioare şi cunoaşterea despre care vorbim pornind de la conştienţa vieţii cotidiene sau cea a ştiinţei curente. Privitor la forţele cunoaşterii noi rămânem, în viaţa de zi cu zi şi în raport cu ştiinţa curentă, la nivelul cunoştinţelor căpătate în şcoală prin educaţia obişnuită, care ne-a condus până într-un punct al vieţii noastre, şi până la ceea ce suntem noi capabili să dobândim din această educaţie, conform particularităţilor ereditare. Ceea ce în ştiinţa spirituală orientată antroposofic este numit cunoaştere a lumilor supe¬rioare se bazează pe faptul că luăm în propriile mâini continuarea educaţiei, evoluţia pe mai departe, fiind conştienţi că aşa cum din copilărie progresăm către o conştienţă matură obişnuită, tot aşa în cursul vieţii putem prin autoeducaţie să avansăm la o conştienţă superioară. Şi abia acestei conştienţe superioare i se dezvăluie apoi acele lucruri, pe care în zadar le căutăm la ambele graniţe ale cunoaşterii naturii, graniţa către materie şi cea către conştienţă, fiind vorba aici de conştienţa cotidiană. Despre o conştienţă mai elevată, pe baza căreia omul accede la un nivel mai înalt decât cel al realităţii obişnuite, despre o asemenea conştienţă ca cea menţionată mai înainte vorbeau în timpuri vechi înţelepţii Orientului; căci ei au cultivat o asemenea evoluţie superioară, potrivit acelor mijloace de autoeducaţie ce corespundeau particularităţilor rasei lor şi nivelului lor de evoluţie. Abia când descoperim ce ni se oferă printr-o asemenea dezvoltare superioară, sesizăm pe deplin sensul a ceea ce radiază până

azi dinspre vechile documente de înţelepciune orientale. Iar dacă ar fi să caracterizăm specificul parcursului iniţiatic al acestor înţelepţi, trebuie să spunem că era calea Inspiraţiei. – Căci predispoziţia omenirii de atunci era preponderent una inspirativă. Şi ca o fază pregătitoare pentru înţelegerea căilor de acces în lumile superioare, merită să ne edificăm privitor la drumul ce-l parcurgeau aceşti înţelepţi ai Orientului. Totodată precizez de la început că acest drum nu mai poate fi şi cel al civilizaţiei noastre occidentale, căci omenirea, datorită evoluţiei în care este antrenată, a ajuns între timp mai departe. Iar cel care voind – la fel ca mulţi alţii – să progreseze spiritual prin întoarcerea la vechile practici orientale, acela de fapt ori vrea să „înşurubeze înapoi" evoluţia umană, ori dovedeşte că nu posedă deloc înţelegere pentru mersul înainte al omenirii. Cu conştienţa cotidiană noi trăim în lumea gândurilor noastre, în lumea noastră de sentimente, în lumea noastră volitivă şi, printr-un act cunoaştere, fundăm tot ce tălăzuieşte în viaţa noastră sufletească ca gând, afect sau act volitiv. şi tocmai percepţiile exterioare, percepţiile lumii fizic-senzoriale, sunt cele la care de fapt se trezeşte conştienţa noastră.

Acum trebuie să mai înţelegem şi faptul că pentru înţelepţii orientali, pentru aşa-numiţii iniţiaţi ai Orientului, era necesară o cu totul altă comportare decât cea pe care o are omul în viaţa obişnuită în ce priveşte prelucrarea percepţiilor, a gândirii, simţirii şi voirii. Putem ajunge să înţelegem ce se petrecea atunci când se parcurgea calea lor de evoluţie spre lumile superioare, dacă ţinem cont de următorul fapt: Cu vârsta noi dezvoltăm aşa-numitul spiritual-sufletesc la un grad mai mare de libertate, la o mai mare independenţă. Putem vedea cum la schimbarea dinţilor spiritual-sufletescul, care în primii ani ai copilăriei acţionează la organizarea trupului, începe să se

emancipeze, să devină oarecum liber, iar apoi omul trăieşte cu Eul său liber în acest spiritual-sufletesc care acum îi stă la dispoziţie, pe când mai înainte aş spune că era preocupat să prelucreze şi să structureze trupul. Dar cu cât înaintăm în vârstă apare ceva, care la nivelul conştienţei obişnuite împiedică devenirea liberă a acestui spiritual-sufletesc. Căci noi, ca oameni, trebuie să parcurgem drumul de la naştere la moarte, prin care devenim fiinţe adaptate la lumea exterioară pământească. Trebuie să ne însuşim facultăţile prin care să ne putem orienta în lumea fizic-senzorială. Trebuie să dobândim şi competenţele prin care să putem fi un membru util în contextul social.

Prin aceasta se dobândesc trei lucruri. O triadă ne aduce în relaţie corectă în special cu oamenii din jur, reglează comunicarea cu ei: Este vorba de limbă, de facultatea de a înţelege gândurile interlocutorului, dar ar mai trebui dobândită şi înţelegerea, mai bine zis perceperea Eului acestuia. Menţionând aceste trei lucruri: perceperea limbii, perceperea gândurilor, perceperea Eului afirmăm ceva ce pare a fi simplu, dar pentru cel ce se străduie să dobândească aici o cunoaştere temeinică, nu este deloc aşa. De obicei vorbim doar de cinci simţuri, cărora între timp psihologia le mai adaugă unele. Dar ştiinţa curentă nu posedă un sistem complet al organelor de simt. Despre aceasta vă voi mai vorbi [Nota 45]. Astăzi voi menţiona doar că este o iluzie a crede că apelând la simţul auzului, cu întregul organ auditiv şi cu ceea ce vizează psihologia actuală că este procesul auditiv, am cuprins şi ceea ce conduce la înţelegerea limbii. Exact aşa cum avem un organ de simţ auditiv, avem şi un simţ al limbii. şi aici nu este vorba de acel simţ, care ne face capabili să vorbim – el fiind şi numit aşa –, ci despre acel simţ care ne face capabili să înţelegem percepţia vorbirii,

tot aşa cum cu simţul urechii suntem capabili să percepem sunetele ca atare. Iar atunci când vom avea o fiziologie mai cuprinzătoare, se va şti că acest simţ al cuvintelor este analog cu celălalt, deci că pe drept el poate fi considerat un simţ de sine stătător. El este doar mai răspândit în tot corpul, spre deosebire de alte simţuri, care sunt mai localizate. Dar şi el este un simţ ce poate fi clar delimitat. Şi tot aşa avem un simţ extins aproape la întreaga corporalitate, pentru perceperea gândurilor altora. Căci ceea ce percepem în cuvinte, nu reprezintă încă gândul respectiv. Ne sunt necesare alte organe, o organizare senzorială diferită de cea a percepţiei cuvântului, dacă vrem să înţelegem gândul mijlocit de cuvânt.

Şi în acelaşi fel suntem înzestraţi cu un simţ extins asupra întregii noastre organizări corporale, pe care-l putem numi simţul perceperii Eului unei alte persoane. În privinţa aceasta am putea spune că filozofia a ajuns să se întoarcă la „faza copilăriei", căci de exemplu auzim adesea spunându-se astăzi: Ne întâlnim cu un alt om, ştim că omul are o anumită formă. Prin aceea că fiinţa din faţa noastră are o conformaţie asemănătoare cu cea pe care o cunoaştem la noi, iar noi suntem o fiinţă dotată cu Eu, emitem în mod inconştient judecata: Aha, şi el poartă în sine un Eu. – Aceasta contrazice nemijlocit oricărei stări de fapt psihologice. Cel care poate realmente să observe lucrurile, ştie că este vorba de o percepţie nemijlocită a celuilalt, a Eului străin şi nu despre o concluzie trasă prin analogic. Aş spune că doar *Max Scheler* [Nota 46], un apropiat al şcolii *Husserl* [Nota 47] din Göttingen, a ajuns la o asemenea percepere nemijlocită a Eului celuilalt. Astfel că putem plasa în sus, peste simţurile curente, încă trei simţuri: Simţul limbii/cuvintelor, simţul gândurilor şi simţul Eului. Ele se formează pe parcursul avansării în

vârstă, o dată cu mai sus menţionata emancipare a spiritual-sufletescului, la schimbarea dinţilor.

Aceste trei simţuri ne conferă o bună interacţionare cu ceilalţi oameni. Fiind dotaţi cu aceste trei simţuri putem participa, împreună cu alţi oameni, la viaţa socială. Dar calea mijlocită de ele era folosită în alt fel de către înţelepţii indieni, şi anume cu scopul dobândirii unor cunoştinţe superioare. De aceea, pentru a se obţine cunoştinţe superioare, sufletul nu era îndreptat asupra cuvintelor pentru a înţelege cele spuse de interlocutor. Forţele sufletului nu erau conduse către gânduri, pentru a fi percepute gândurile, şi nici către Eul celuilalt, care poate fi presimţit aici. Toate acestea erau lăsate să aparţină vieţii cotidiene. Căci înţeleptul, atunci când se întorcea din incursiunea lui în lumile spirituale, revenind în lumea de zi cu zi, făcea uz de cele trei simţuri de maniera obişnuită. Dar când făcea efortul de a cultiva metode de dobândire a cunoştinţelor superioare, trebuia să utilizeze în alt fel aceste trei simţuri. El nu lăsa sufletul să pătrundă prin cuvântul pe care-l asculta, pentru a percepe limba şi a ajunge, înţelegând sensul, la rostitor, ci el se oprea la cuvântul în sine. El nu căuta nimic îndărătul cuvântului şi conducea curentul vieţii sufletului numai până la cuvânt. Prin aceasta rezulta o percepere intensificată a cuvântului. El renunţa la a înţelege ceva prin cuvânt. Cu întreaga sa viaţă sufletească el trăia în cuvânt, folosind cuvântul, respectiv succesiunea de cuvinte în aşa fel că putea vieţui cu totul în interiorul lui. El alcătuia anumite sentinţe, aforisme simple sau mai grele, la care încerca să rămână cu stricteţe la intonare, la sunetele cuvântului. Şi cu întreaga sa viaţă sufletească el însoţea fonia cuvântului pe care-l rostea. Aceasta îl conducea atunci la cultivarea vieţuirii aforismelor, a aşa-numitelor „mantre”. Arta mantrică,

trăirea în aforisme, constă în aceea că, parcurgându-le, nu înţelegem conţinutul cuvintelor, ci că aforismele sunt vieţuite ca ceva muzical, că forţa sufletului se uneşte cu ele prin vocalizare, „rămânând în" mantră; iar prin repetarea continuă, forţa sufletului ce trăieşte în cuvintele rostite în faţa sa, se intensifică. Această artă a fost cultivată treptat la un nivel tot mai înalt, şi ea a metamorfozat forţa pe care altminteri o purtăm în suflet pentru a înţelege cuvintele interlocutorului, într-o altă facultate. Prin rostirea şi repetarea aforismului mantric s-a înălţat în suflet o forţă care nu conducea spre un alt om, ci în lumea spirituală. Iar dacă sufletul era educat în felul acesta cu ajutorul mantrelor, dacă se simţea lăuntric urzirea şi curgerea acestei forţe – care de obicei nu este conştientizată deoarece atenţia se îndreaptă spre înţelegerea cuvintelor celuilalt –, dacă se înainta la a resimţi o asemenea forţă ca pe o forţă sufletească similară cu tensiunea musculară necesară braţului pentru a acţiona, atunci se dobândea capacitatea de a cuprinde ceea ce reprezenta puterea superioară a gândului. În viaţa de zi cu zi ne străduim să ajungem pe calea gândului la celălalt om. Dar cu această forţă sesizăm gândul de o cu totul altă manieră: Cuprindem urzirea gândului în realitatea exterioară. Pătrundem cu trăirea în realitatea exterioară. Ne înălţăm cu vieţuirea la ceea ce v-am descris ca Inspiraţie.

Iar pe această cale se ajunge şi la aceea că, în loc să se obţină acces la Eul unui alt om, conştienţa se înalţă la vieţuirea Eurilor fiinţelor spirituale individualizate, care sunt în jurul nostru în aceeaşi măsură în care suntem înconjuraţi de entităţile lumii simţirilor. Ceea ce vă descriu acum constituia pentru înţeleptul Orientului antic ceva de la sine înţeles. El se înălţa în călătoria sufletului său la perceperea unei lumi spirituale. Dobândise în cel mai înalt

grad ceea ce poate fi numit Inspiraţia, şi îşi structurase fiinţa conform ei. Nu avea de ce să se teamă, ca occidentalul, că ar putea să-şi piardă în vreun fel Eul în timpul acestei excursii în afara trupului. Iar în perioadele care au urmat, în care datorită evoluţiei omenirii apăruse tendinţa de a pierde uşor Eul la ieşirea în lumea exterioară, se luau măsuri de prevedere şi protecţie. Se avea grijă ca cel ce era şcolit în vederea dobândirii înaltei înţelepciuni, să fie însoţit pe drumul în lumea spirituală, spre a nu cădea în acea îndoială patologică despre care am vorbit aici în zilele acestea. Deja datorită constituţiei rasei, nu era de temut că în Orientul antic s-ar fi putut petrece aşa ceva. Dar pe parcursul dezvoltării ulterioare, începea să fie o problemă. Din acest motiv existau şi măsurile preventive severe din şcolile de înţelepciune orientale, prin care discipolului i se indica să se sprijine lăuntric fidel pe o autoritate non-exterioară – ce înţelegem noi astăzi prin autoritate a apărut de fapt abia în cadrul civilizaţiei occidentale –, aceasta realizându-se prin efortul de adaptare firească a discipolului la ceea ce făcea Maestrul, Guru. Modul în care trăia Maestrul în lumea spirituală, felul cum stătea în faţa sa fără îndoială patologică, neavând nici ce mai mică inclinare spre lipsa de încredere obsedantă, era perceput nemijlocit de discipol, iar prin această percepere, acesta era totodată în aşa fel tămăduit pe când pătrundea în Inspiraţie, că îndoiala patologică nu se putea atinge de el.

Dar chiar dacă spiritual-sufletescul este scos în mod conştient din trup, aici se mai petrece ceva. Acum trebuie să restabilim cu corpul fizic o legătură, care de data aceasta urmează să fie mai conştientă. Am spus azi dimineaţă că trebuie evitată starea patologică de intrare egoistă, lipsită de iubire, în trup, căci în acest caz se stabileşte o legătură

necorespunzătoare cu propriul corp fizic. Spuneam că între şapte şi paisprezece ani se instituie o legătură firească cu propriul trup, când îi imprimăm acestuia instinctul dragostei. Dar chiar şi această impregnare naturală cu instinctul dragostei poate deveni patologică. Şi din aceasta rezultă atunci daune patologice ca cele descrise azi dimineaţă. Aşa ceva putea să se petreacă însă şi cu discipolii şcolilor orientale de iniţiere care, după ce-şi părăsiseră trupul fizic, nu mai erau capabili să aducă spiritual-sufletescul într-o legătură justă cu sine. Şi aici se aplica un alt tratament preventiv, o măsură la care au ajuns să apeleze şi unii psihiatri, care aveau de vindecat pacienţi bolnavi de agorafobie şi altele asemenea. Este vorba de abluţiuni, de băile reci. Ele sunt măsuri pur fizice, ce pot fi practicate. Şi dacă auzim că în misteriile Orientului (ca şcoli de iniţiere ce aveau ca ţel Inspiraţia) pe de o parte se stabilea – ca o măsură preventivă – un raport de dependent faţă de Guru, aflăm pe de altă parte că erau aplicate în mod preventiv băi reci şi altele asemenea. Dacă pătrundem natura umană, aşa cum ne-o mijloceşte ştiinţa spirituală, atunci putem să înţelegem şi ceea ce pare destul de enigmatic la aceste misterii antice. Omul era protejat să capete un sentiment nesănătos al spaţiului din cauza unei legături necorespunzătoare a spiritual-sufletescului cu fizicul, un sentiment fals care să-l împingă de la teama de spaţiu (agorafobia) şi altele asemenea, până la incapacitatea de a interacţiona normal în social. Acesta este un pericol, dar unul care poate fi evitat şi chiar trebuie evitat în cursul oricărei îndrumări spre cunoaşterea superioară; este un pericol, căci dacă cineva aspiră la Inspiraţie, aşa cum a fost descris, el oarecum deconectează căile vorbirii şi gândirii către Eul celuilalt om; iar apoi, dacă îşi părăseşte trupul într-un mod maladiv (chiar şi atunci

când nu se caută cunoaşterea superioară, dar este confruntat cu stări maladive), el poate deveni inapt să interacţioneze normal cu ceilalţi. Prin aceasta, tocmai ceea ce ar fi trebuit să evolueze într-un mod normal, conform cu prescripţiile cercetării spirituale, ajunge să degenereze în patologic. El stabileşte o asemenea legătură a spiritual-sufletescului cu trupescul prin care, datorită cufundării prea puternice în propriul trup, se simte în mod egoist legat de acesta, ajungând să urască orice relaţie cu ceilalţi, şi devine o fiinţă nesocială. Putem recunoaşte adesea în jurul nostru urmările nefaste ale acestor stări patologice. Am cunoscut un exemplar uman foarte bizar ce aparţine acestei specii, o persoană ce provenea dintr-o familie la care există tendinţa de eliberare a spiritual-sufletescului de fizic. Printre membrii familiei se aflau şi unii (eu am avut ocazia să cunosc foarte bine pe cineva) ce căutau o cale spre lumile spirituale. Dar un membru degenerat al acestei familii cultiva această străduinţă de o manieră maladivă, patologică şi ajunse în final să nu lase nimic să se apropie de trupul său, respingând orice contact ce ar fi venit dinspre lumea înconjurătoare. Acest om bineînţeles că trebuia să mănânce dar – vorbim între oameni maturi –, spălatul îl efectua cu urina proprie, deoarece avea teamă de apa ce provenea din lumea exterioară. Şi nu pot descrie tot ce mai făcea el, numai ca să se izoleze, să separe acest trup de lumea exterioară, ca să se transforme tot mai mult într-o fiinţă antisocială. Iar el făcea toate acestea deoarece spiritual-sufletescul său era coborât prea adânc în trupesc, deoarece se unise prea intens cu această corporalitate.

Şi este în sensul goetheanismului, ca în felul acesta să fie aduse împreună atât ce conduce spre cele mai înalte ţeluri ce pot fi atinse ca oameni pe Pământ, cât şi ce conduce la mocirlă patologică. Este suficient să te

familiarizezi puţin cu teoria goetheanistă a metamorfozei [Nota 48] şi constaţi aceasta. *Goethe* încearcă să vadă cum se dezvoltă unele din altele părţile constitutive, de exemplu la plantă, şi descoperă astfel cum se metamorfozează lucrurile; el observă cu preferinţă stările ce iau naştere prin degenerarea unei frunze, a unei petale sau a unor stamine. Lui Goethe îi este clar că prin contemplarea patologicului, celui care pătrunde lucrurile ar putea să i se dezvăluie natura autentică a sănătosului. Şi parcurgem o cale corectă în lumea spirituală numai dacă ştim din ce constă realmente esenţa naturii umane şi multitudinea modurilor de manifestare a acestei complicate fiinţe care este omul.

Dar altceva ne arata că mai târziu orientalul căuta să se oprească la cuvânt, să nu străbată cuvântul cu forţele sufletului şi să meargă mai departe, ci să rămână cu trăirea în cuvânt. Vedem asta de exemplu în cuvântările lui Budha. Citiţi o dată aceste cuvântări cu nenumăratele lor repetări [Nota 49]. Am cunoscut occidentali ce iubeau acele ediţii ale lui Budha, la care toate repetiţiile fuseseră eliminate în aşa fel ca fiecare cuvânt al aserţiunilor respective să apară numai o dată; şi aceste persoane credeau că având o asemenea formă comprimată, ajung să cunoască ceea ce voia să spună de fapt Budha. Aşa a ajuns civilizaţia occidentală să piardă treptat esenţa înţelepciunii orientale. Căci dacă se ia învăţătura lui Budha numai după sensul cuvintelor, aşa cum preferăm noi occidentalii să o facem, atunci nu asimilăm esenţa acesteia; ajungem la înaltul conţinut spiritual al ei numai dacă parcurgem repetările, dacă voim să trăim în cuvinte, în acea fortificare a sufletului care ia naştere prin repetări. Dacă nu ne însuşim facultatea de a trăi concret ceva la continuă repetare şi la

revenirea ritmică a anumitor pasaje, nu vom reuşi să accedem la ceea ce este de fapt budismul.

În acest fel trebuie să facem cunoştinţă cu esenţa culturii orientale. Căci fără a cunoaşte în profunzimile ei natura acestei culturi, nu reuşim nici să înţelegem realmente confesiunile religioase ale Occidentului, deoarece ele îşi au de fapt originea în înţelepciunea orientală. Altfel stau lucrurile cu evenimentul christic. Acesta este un fapt. El stă ca un fapt în evoluţia Pământului. Dar modul în care, în primele secole creştine, a fost înţeles ceea ce s-a petrecut prin Misteriul de pe Golgotha, îşi avea originea în înţelepciunea orientală. Evenimentul fundamental al creştinismului a fost înţeles la început pe baza înţelepciunii orientale. Dar totul progresează. Se poate observa cum acel conţinut al înţelepciunii originare din Orient, care fusese cândva, dobândit prin Inspiraţie, a trecut ulterior spre Grecia, ajungând să se dezvolte acolo ca artă. Dar în arta greacă era vieţuit altceva decât suntem noi obişnuiţi să considerăm a fi arta. În arta greacă era încă vieţuit ceea ce Goethe se străduia să redobândească, el exprimând ceea ce îl impulsiona lăuntric prin cuvintele: Cel căruia natura începe să-i dezvăluie taina manifestă [Nota 50], acela simte un dor adânc către interpreta [În sensul de exegetă (n. trad.)] cea mai demnă a ei: arta. – Pentru grec arta mai reprezenta un mod de a pătrunde în tainele existentei lumilor, ea încă nu devenise o simplă exteriorizare a fanteziei omeneşti, ci era o manifestare a ceea ce provine din interacţiunea fanteziei omeneşti cu revelaţiile lumii spirituale dobândite prin Inspiraţie. Dar se poate spune că ceea ce trăia în arta greacă s-a diluat din ce în ce mai mult, ajungând a fi conţinut al confesiunilor religioase occidentale. La început avem o înţelepciune originară, cu o viaţă spirituală plină de conţinut, iar în

cursul timpului avem de-a face cu o estompare a acesteia, în final ajungându-se la ceea ce în Occident devine conţinut al respectivelor confesiuni religioase. Astfel că acei oameni ce au o constituţie lăuntrică potrivită unor timpuri viitoare, întâmpină cu scepticism conţinuturile a ceea ce a ajuns să se dilueze. Iar scepticismul ateist din Occident nu este în fond decât o reacţie a dispoziţiei sufleteşti a occidentalului în faţa înţelepciunii orientale ajunse la decadenţă, scepticism care va trebui să se accentueze, dacă nu-i va ieşi în întâmpinare un alt curent spiritual.

Pe cât de puţin putem reîntineri în mod semnificativ o fiinţă naturală ajunsă la un anumit grad de maturitate, tot aşa de puţin putem readuce la stadiul anterior al tinereţii ceva, care în evoluţia spiritual-sufletească a ajuns la degradarea bătrâneţii. Din confesiunile religioase ale Occidentului, care sunt urmaşe ale străvechii înţelepciuni orientale, nu se mai poate face nimic care să satisfacă pe deplin oamenii din Occident, dacă aceştia ţin cont de cunoştinţele dobândite în ultimele trei-patru secole prin teorie şi cercetarea ştiinţifică a naturii. Un scepticism tot mai pronunţat va trebui să se manifeste. Iar cel care priveşte cu înţelegere desfăşurarea lucrurilor, poate vedea cum un curent din Est spre Vest poartă în sine tot mai mult scepticism; cu alte cuvinte, de la răsărit se deplasează spre apus o viaţă spirituală care, pe măsură ce este asimilată de către sufletele educate de concepţiile ştiinţelor naturii, conduce cu necesitate la o amplificare a scepticismului. Scepticismul reprezintă marşul vieţii spirituale din răsărit spre apus, căruia ar trebui să-i vină în întâmpinare un alt curent spiritual, îndreptat de data aceasta din Vest către Est. Iar noi înşine trăim la încrucişarea acestor curente spirituale, şi în continuarea acestor expuneri vom vedea în ce situaţie ne aflăm prin aceasta.

Mai trebuie însă atrasă atenţia asupra faptului că prin dispoziţia sa sufletească, occidentalul tinde preponderent spre un alt fel de acces la lumile superioare decât orientalul. Pe când orientalul, chiar şi prin predispoziţia rasei sale, aspiră mai întâi către Inspiraţie, occidentalul, care este determinat mai mult de constituţia sufletească decât de cea a rasei, tinde către Imaginaţie. Ca occidentali, noi nu mai trebuie să căutăm vieţuirea a ceea ce este muzical în formula mantrică, la noi este altfel. Ca occidentali nu trebuie să parcurgem cu intensitate drumul ce caută ieşirea spiritual-sufletescului din trup, noi trebuie să ne ţinem mai mult de strădania mai nouă care, prin cuprinderea corpului fizic, realizează unirea conştientă a spiritual-sufletescului cu fizicul. Vedem acest lucru cu ocazia formării instinctului corporal: pe când orientalul căuta înţelepciunea prin sublimarea forţelor dintre naştere şi al şaptelea an, occidentalul este constituit în aşa fel ca să prelucreze forţele dintre dentiţie şi pubertate, prin aceasta în spiritual-sufletesc fiind înălţat ceea ce este conform cu această etapă a civilizaţiei umane. Dar pentru a realiza aceasta, dacă la Inspiraţie trebuia luat Eul, acum trebuie să lăsăm Eul afară când ne cufundăm în corporalitate, dar să nu-l lăsăm acolo fără preocupare, să nu uităm de el, să nu renunţăm la el impunându-i inconştienţă; tocmai pe acest Eu îl unim cu gândirea pură, cu gândirea clară şi exactă, în aşa fel că avem vieţuirea lăuntrică: Eul tău este străbătut energic de toată gândirea pe care ai fost capabil să o antrenezi. Putem să facem în mod clar, exemplar, tocmai această experienţă a coborârii în corporalitate. Şi aici doresc să vă descriu o experienţă personală, deoarece ea vă va conduce spre ceea ce vreau de fapt să spun.

V-am vorbit despre conceptul ***Filosofia libertăţii***. Această carte a mea este realmente o modestă încercare de

a antrena gândirea spre acea gândire pură în care poate să trăiască Eul, în care Eul poată să se mențină. Iar apoi, după ce a fost creată această stare a gândirii libere, se mai poate încerca ceva. Pe când îi lăsăm Eului această gândire – Eului care se vieţuieşte a fi liber şi independent în domeniul de libertate al spiritualului –, putem acum să decuplăm gândirea pură de procesul percepţiei; şi dacă în viaţa cotidiană, atunci când percepem de exemplu culoarea, imediat o pătrundem cu reprezentarea, de data aceasta reţinem reprezentările cu totul în afara procesului de prelucrare a percepţiilor şi astfel putem duce percepţiile nemijlocit în propria corporalitate.

Goethe parcurgea deja această cale. El a făcut deja primii paşi. Putem citi în ultimul capitol al teoriei sale a culorilor: „Acţiunea senzorial-morală a culorii" [Nota 51], cum el la orice impresie cromatică simte ceva care se uneşte profund nu numai cu zona percepţiei, ci cu omul integral, cum el vieţuieşte galbenul sau roşul ca pe ceva într-un fel agresiv, ce-l penetrează, îi aduce căldură; el sesizează că albastrul şi violetul, prin aceea că ne scot din noi înşine, sunt culori reci. Omul întreg vieţuieşte ceva în actul percepţiei senzoriale. Percepţia senzorială coboară împreună cu conţinutul ei în corporalitate, iar Eul cu conţinutul pur al gândirii rămâne oarecum plutind deasupra. Noi prin aceasta decuplăm gândirea şi preluăm în noi întregul conţinut al percepţiei, umplându-ne cu el într-un mod mai intens ca de obicei când, datorită reprezentărilor [Prin actul de reprezentare, fiecărei percepţii nemijlocite noi îi asociem spontan o noţiune (n. trad.)], slăbim conţinutul percepţiei. Ne antrenăm cu intenţia de a ne pătrunde cu întregul conţinut al percepţiei, practicând în mod sistematic ceea ce la oriental a ajuns să degenereze: reprezentările simbolice, in imagini. Adică în

loc să interpretăm conţinutul percepţiei apelând la concepte, la asociaţii logice, ocolim gândurile, abordăm percepţia apelând la simboluri şi imagini, şi o lăsăm să se reverse în noi pătrunzându-ne cu consistenţa culorilor, cu intensitatea sunetului; prin aceasta exersăm o abordare simbolică, nonconceptuală. Deoarece noi nu ne impregnăm lăuntric cu conţinuturi intelectuale, aşa cum vrea să o facă psihologia asociaţionistă, ci ne pătrundem interior cu acest conţinut al percepţiei indicat prin simboluri şi imagini, prin aceasta ne vine în întâmpinare dinspre interior curentul viu al trupului eteric şi al trupului astral, şi astfel facem cunoştinţă cu profunzimile conştienţei şi sufletului nostru. În felul acesta învăţăm să cunoaştem în mod real natura lăuntrică a omului, nu prin acea mistică stufoasă, care este prezentată adesea de spirite nebuloase ca o cale spre Dumnezeul interior, şi care nu conduce decât la o abstracţiune exterioară, la care nu ne putem opri dacă vrem să devenim om în sensul deplin al cuvântului.

Dacă vrem să cercetăm omul din punct de vedere realmente fiziologic, trebuie ca după ce am decuplat în modul menţionat gândirea, să stimulăm formarea de tablouri lăuntrice, în aşa fel ca propria corporalitate să reacţioneze cu imaginaţii. Deşi abia la început în Occident, aceasta este calea ce trebuie parcursă, dacă vrem să contracarăm influenţa dinspre orient care, dacă ar acţiona unilateral, ar conduce spre decadenţă; în acest fel devine posibil ca civilizaţia noastră să progreseze în loc să decadă. Dar trebuie precizat că în general, limba omenească încă nu a ajuns la nivelul de a putea exprima în mod satisfăcător ceea ce se petrece în interiorul sufletului. Si aici doresc să vă descriu o experienţă personală.

Acum mai mulţi ani am încercat – într-un anumit context – să prind în cuvinte ceva ce poate fi numit o teorie

a simţurilor. În cadrul unor expuneri verbale mi-a reuşit oarecum să găsesc cuvinte pentru o teorie a celor douăsprezece simţuri [Nota 52] ale omului, deoarece aveam posibilitatea de a explica în mod repetat, cu abordări din direcţii diferite, folosind turnuri ale frazei prin care mijloceam înţelegerea. În acest fel compensam insuficienţe ale limbii noastre, care încă nu face faţă unor asemenea aspecte suprasensibile, nu le poate simţi suficient de intens. Dar ulterior – spuneam că sunt mulţi ani de atunci –, când am vrut să scriu o carte în care să fie cuprinse în mod adecvat conţinuturile antroposofice ale conferinţelor respective, a rezultat faptul surprinzător că transpunerea în interior a celor vieţuite în exterior devenea ceva atât de fluctuant (În limba germană: Sensitives) că limbii îi lipseau cuvintele. Şi cred că mai multe coli de tipar ale începutului cărţii au rămas în aşteptare patru sau cinci ani la editură [Nota 53]. Nu reuşeam să concretizez intenţia de a continuă scrierea cărţii în acelaşi stil ca la început, deoarece pentru gradul meu de evoluţie de atunci, limba refuza să pună la dispoziţie ceea mi-ar fi fost necesar. Mai târziu a apărut şi o supraîncărcare datorată sarcinilor asumate, astfel că până în ziua de azi încă nu am reuşit să finalizez această carte. Cineva care este mai puţin preocupat să-i comunice în mod conştiincios aproapelui din cele percepute în lumea spirituală, acela poate că va zâmbi auzind de o asemenea poticnire în faţa unei dificultăţi temporar insurmontabile. Cel ce are însă reale vieţuiri şi vrea să pătrundă cu un sentiment de deplină responsabilitate ceea ce rezultă din ele, acela cunoaşte multiplele exigenţe inerente, privitoare tocmai la găsirea cuvintelor adecvate descrierii căii occidentalului către Imaginaţie. Doar privitor la o cale de şcolire spirituală, este relativ uşor să faci o descriere. Aşa a

fost cazul cu lucrarea mea „Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?”. Dar atunci când se au ca ţel anumite rezultate, cum era cazul cu descrierea fiinţialităţi simţurilor omeneşti, adică a unei părţi din însăşi alcătuirea internă a omului, în asemenea situaţii eşti confruntat cu dificultăţi privind sesizarea imaginaţiunilor adecvate şi în prinderea acestora în contururi precise cu ajutorul cuvintelor.

Totuşi, acest drum trebuie să fie parcurs de oamenii din Occident. Şi exact aşa cum orientalul prin mantrele sale a simţit intrarea în esenţa spirituală a lumii exterioare, trebuie ca occidentalul, depăşind psihologia asociaţionistă, să înveţe intrarea în propria fiinţă prin aceea că găseşte acces la lumea imaginativă. Numai prin pătrunderea în lumea Imaginaţiei va dobândi el acea cunoaştere autentică, care îi este necesară omenirii pentru a progresa. Şi deoarece noi trebuie să trăim de o manieră mult mai conştientă decât cea în care trăiau orientalii, nu putem spune ceva de genul: Putem lăsa pe seama viitorului ca omenirea, pe calea unor procese naturale, să fie condusă la a-şi însuşi treptat Imaginaţia. Nu, deoarece noi am intrat în stadiul evoluţiei conştiente, trebuie să ne străduim în mod conştient către această lume imaginativă, nu putem stagna la anumite etape. Căci, ce se întâmplă dacă ne oprim la un anumit stadiu? Atunci nu mai putem aduce ceva potrivit în întâmpinarea scepticismului ce se instaurează tot mai mult venind din Est către Vest, ci atunci îi aducem în faţă ce rezultă dacă spiritual-sufletescul se uneşte inconştient, prea intens şi profund cu trupul fizic, prin aceasta luând naştere o densificare a unirii spiritual-sufletescului cu fizicul.

Da, putem gândi doar materialist, putem chiar şi să fim materialist, atunci când spiritual-sufletescul se uneşte

prea intens cu fizicul. În acest caz nu trăim liber cu Eul în noţiunile gândirii pure, la care am reuşit să accedem. Când cufundăm apoi percepţia devenită imaginativă în corporalitate, coborâm acolo cu Eul şi cu noţiunile. Iar apoi dacă răspândim această stare transmiţând-o celorlalţi, prin aceasta ia naştere fenomenul spiritual pe care îl cunoaştem bine: toate formele de dogmatism. Traduse spiritual-sufleteşte, toate felurile de dogmatism nu sunt nimic altceva decât ceea ce, transpus în patologic, se manifestă prin claustrofobie şi altele asemenea, şi care – dată fiind înrudirea dintre ele –, apar şi în acea metamorfoză a fricii: în feluritele superstiţii. Ţin să menţionez deci că din ceea ce a luat naştere aici ca dogmatism având la bază imboldul inconştient către Imaginaţie (care însă, datorită acţiunii unor puteri potrivnice, este împiedicată să se dezvolte), iau naştere toate formele de dogmatism. Iar acestea trebuiesc înlocuite treptat prin ceea ce se formează atunci când reuşim să menţinem lumea ideilor în sfera Eului, când accedem la Imaginaţie şi putem vieţui omul în adevărata sa alcătuire, parcurgând astfel calea diferită, cea occidental, către lumea spirituală. Acest alt drum, cu ajutorul Imaginaţiei, este cel care trebuie să întemeieze curentul ştiinţei spirituale, ca mişcare evolutivă a spiritului, din Vest către Est, spre progresul întregii omeniri. Iar privitor la această chestiune extrem de importantă azi pentru omenire, urmează să fie identificat adevăratul „drum al Imaginaţiei", calea pe care trebuie să o parcurgă ştiinţa spirituală occidentală, pentru a-şi dovedi maturitatea în faţa a ceea ce cândva înţelepciunea orientală, bazându-se pe modul inspirativ corespunzător specificului rasial al acelor popoare, reuşise să dobândească drept conţinut inspirativ. Numai dacă inspiraţiei degenerate a Orientului îi vom putea opune imaginaţiuni purtate de spirit, pe

deplin conforme cu realitatea şi capabile să contribuie la o cultură spirituală superioară, dacă vom putea să le chemăm la viaţă ca pe un curent spiritual din Vest spre Est: Atunci realizăm ceea ce trăieşte de fapt în străfundurile omenirii ca impulsuri, ca strădanii existenţiale care, deoarece nu pot fi aduse la suprafaţă, se dezlănţuie cauzând explozii în domeniul social.

Despre modul în care trebuie parcurs drumul Imaginaţiei, despre cum se configurează calea spre lumile spirituale pentru ştiinţa spirituală orientată antroposofic, urmează să vorbim mâine.

CONFERINŢA a VIII-a

Dornach, 2 octombrie 1920, seara

Ieri am încercat să prezint modul în care viaţa spirituală orientală căuta să se apropie de domeniul lumii spirituale, şi am precizat că cel care voia să urmeze această cale spre suprasensibil, renunţa la a forma o punte de legătură între el şi interlocutor, alegând în schimb o altă cale decât cea din viaţa socială uzuală în care oamenii comunică între ei prin intermediul limbii, gândurilor şi percepţiei Eului. Şi vă spuneam că mai întâi se încerca ca, în loc ca să vrem să înţelegem ceea ce interlocutorul intenţionează să ne comunice prin cuvânt, deci în loc să înţelegem ceva cu ajutorul cuvântului, ne opream la „a trăi în cuvânt”. Iar acest a trăi în cuvânt era intensificat apoi prin aducerea cuvintelor într-o formă mantrică, ce era vieţuită, rostită, repetat; iar prin această vieţuire repetată în cuvinte forţele sufletului erau şi mai fortificate. Vedeam deci că în acest fel se dobândea o stare sufletească pe care o putem numi Inspiraţie; dar aici trebuie menţionat faptul că înţelepţii lumii orientale din vechime aparţineau rasei

lor, în cadrul căreia conştienţa Eului era cu mult mai puţin dezvoltată decât cea atinsă ulterior de omenire, ei vieţuind acea lume spirituală de o manieră mai mult instinctivă. Şi deoarece totul era instinctiv, deci oarecum provenea dintr-o pornire sănătoasă a naturii umane, nu inducea stări patologice nici în timpurile cele mai îndepărtate de care ne-am ocupat noi. Iar mai târziu, în şcolile lor misteriale, s-au luat măsuri de prevedere şi protecţie, pentru a se evita izbucnirea unor daune patologice de genul celor caracterizate de mine. Mai spuneam şi că acei occidentali, care vor să acceadă la lumea spirituală, trebuie să procedeze în alt fel. Omenirea a progresat între timp. S-au dezvoltat alte forţe ale sufletului, şi nu putem reînnoi pur şi simplu vechiul drum spiritual oriental. În domeniul vieţii spirituale nu putem voi să ne întoarcem în mod reacţional înapoi la epoci preistorice sau anterioare, ale evoluţiei omenirii. Pentru civilizaţia occidentală drumul spre lumile suprasensibile este cel al Imaginaţiei. Numai că această Imaginaţie trebuie inserată organic în tot ce tine de viaţa sufletească. Iar aceasta poate avea loc în multiple feluri, aşa cum şi calea spirituală orientală nu era predeterminată unilateral, ci putea fi parcursă în cele mai diferite feluri. Intenţionez să descriu astăzi calea spre lumea spirituală, aşa cum este ea potrivită civilizaţiei occidentale, în aşa fel cum ar putea să o parcurgă cel mai bine cel care este angajat în viaţa ştiinţifică a Occidentului.

În cartea mea ***Cum se dobândesc cunoştinţe despre lumile superioare?*** este caracterizată o cale sigură de acces în domeniile suprasensibile, dar în aşa fel că această cale este oarecum valabilă pentru oricine, mai ales pentru cei care nu au parcurs o pregătire propriu-zis ştiinţifică. Astăzi intenţionez să o descriu pe cea potrivită în mod special omului de ştiinţă. După experienţa mea de până

acum trebuie ca pentru acest om de ştiinţă să am în vedere un fel de condiţie – vom vedea imediat despre ce este vorba –, să pun ca o premisă pentru acest drum al cunoaşterii preocuparea cu ceea ce este prezentat în lucrarea mea ***Filosofia Libertăţii***. Această ***Filosofie a Libertăţii*** nu a fost scrisă în intenţia cu care se scriu azi cele mai multe cărţi. Astăzi cărţile se scriu avându-se ca ţel informarea respectivului cititor care, potrivit cunoştinţelor anterioare, în funcţie de pregătirea sau cultura lui ştiinţifică, învaţă ceva din conţinutul acestora. ***Filosofia Libertăţii*** nu a fost în principal concepută în acest sens. De aceea nici nu este prea agreată de cei care caută doar să adune informaţii dintr-o carte. Lucrarea mea ***Filosofia Libertăţii*** are ca scop să antreneze nemijlocit propria gândire, pagină cu pagină, cartea în sine fiind doar un fel de partitură; iar această partitura trebuie citită în aşa fel ca, prin propria activitate lăuntrică gânditoare, în permanenţă să se avanseze de la un gând la altul. Astfel că la această carte se contează neapărat pe implicarea neîntreruptă a cititorului în cursul gândurilor. Şi se mai contează pe ceea ce devine din sufletul care participă la o asemenea activitate. Cel care nu ajunge să constate, că după absolvirea efortului de a parcurge realmente întreaga carte – prin propria activitate sufletească gânditoare –, el a reuşit să cuprindă un element al propriei vieţi sufleteşti, la care anterior nu avusese acces; cel care nu-şi dă seama că a ajuns să fie înălţat dincolo de viaţa obişnuită de reprezentare, ajungând în domeniul unei gândiri eliberate de senzorial, unde el se mişcă cu totul liber, simţind astfel că în această gândire el a devenit liber de corporalitate, acela nu citeşte această ***Filosofie a Libertăţii*** în mod corect. Iar cel care nu poate recunoaşte acest lucru, de fapt nu a înţeles-o în mod corect. Căci ar trebui să ajungi să poţi să-ţi spui: Prin această

muncă sufletesc-gânditoare pe care am efectuat-o, ştiu acum ce înseamnă de fapt gândirea pură.

Este bizar, că tocmai ceea ce trebuie să devină real în sufletul celui care lucrează cu ***Filosofia Libertăţii***, este total contestat în realitatea sa de către majoritatea filozofilor occidentali. Veţi găsi la numeroşi filozofi expuneri pe tema inexistenţei unei gândiri pure, despre faptul că întotdeauna gândirea ar trebui să conţină cel puţin resturi de impresii senzoriale, fie şi în formă foarte diluată. Dar privitor la filozofii care afirmă aşa ceva, putem fi convinşi că ei nu au studiat niciodată serios matematica, nu s-au preocupat de deosebirea calitativă dintre mecanica analitică şi mecanica practic-empirică. Datorită specializării extreme din ziua de azi, s-a ajuns la situaţia că adesea se filozofează fără a se avea nici o idee despre gândirea matematică. Şi de fapt nu se poate gândi filozofic fără să fi sesizat măcar spiritul gândirii matematice. Am văzut cum se comporta Goethe faţă de spiritul gândirii matematice, chiar dacă recunoştea că nu şi-a însuşit o cultură matematică temeinică. În concluzie, mulţi contestă că există tocmai ceea ce eu afirm că se poate dobândi prin studierea ***Filosofiei Libertăţii***.

Şi să presupunem că vine cineva şi prelucrează cu conştienţa obişnuită această ***Filosofie a Libertăţii*** în maniera pe care tocmai am descris-o: El nu va putea să afirme în acest caz că s-ar afla în vreun fel în lumea suprasensibilă. Căci eu am conceput în mod intenţionat această ***Filosofie a Libertăţii*** aşa cum este ea scrisă, pentru a fi prezentată lumii ca o operă pur filozofică. Vă puteţi închipui ce deservicii s-ar fi adus ştiinţei spirituale orientate antroposofic, dacă eu aş fi început direct cu lucrări spiritual-ştiinţifice. Aceste lucrări spiritual-ştiinţifice ar fi fost considerate ca diletantismul cel mai pur,

ca o literatură profană, fiind total ignorate de către filozofii de profesie. A trebuit ca la început să scriu doar pur filozofic. Trebuia ca mai întâi să aduc în domeniul public ceva accesibil gândirii pur filozofice, chiar dacă de fapt conducea la ceva de dincolo de filozoficul obişnuit. Şi firește, cândva, trebuia făcută trecerea de la scrierile cu conţinut doar filozofic sau natural-ştiinţific, către scrierile spiritual-ştiinţifice. Era perioada în care tocmai fusesem invitat să scriu despre „Lucrările de ştiinţe naturale" ale lui Goethe, ca un capitol aparte al unei biografii germane a lui Goethe (Nota 54). Ne aflam la sfârşitul deceniului nouă al secolului trecut. Iar eu trebuia să scriu capitolul privitor la „Lucrările de ştiinţe naturale". Şi imediat după ce am ajuns deja să îl scriu şi să îl trimit editorului, iată că a apărut şi scrierea mea ***Mistica în zorii vieţii spirituale a timpului nostru şi legătura ei cu concepţia modernă despre lume***, prin care eu cream o punte de trecere de la lucrările filozofice la cele orientate antroposofic. Iar după apariţia acestei lucrări, am primit de la editor manuscrisul, însoţit doar de onorar, pentru a nu avea vreun motiv de nemulţumire, căci prin aceasta el îşi achita obligaţia legală. De fapt, savanţii pedanţi ai editurii nu doreau să primească de la cel care scrisese această „Mistică" nici măcar un capitol din „Lucrările de ştiinţe naturale" ale lui Goethe.

Prin urmare, pornesc de la premisa că ***Filosofia Libertăţii*** a fost studiată cu conştienţa obişnuită, aşa cum spuneam. Apoi, vom căuta dispoziţia interioară adecvată pentru suflet, conformă cu ceea ce ieri, doar în puţine cuvinte, am desemnat ca drum către Imaginaţie. Putem parcurge această cale spre Imaginaţie, potrivit cu civilizaţia noastră occidentală, dacă încercăm să ne dăruim cu totul lumii exterioare a fenomenelor, lăsând-o pe aceasta să acţioneze nemijlocit asupra noastră în aşa fel încât, deşi

deconectăm gândirea, totuşi să o recepţionăm. După cum ştim, viaţa obişnuită în stare de veghe se desfăşoară în aşa fel, că percepem şi în permanent impregnăm spontan cele percepute cu noţiuni; în cazul gândirii ştiinţifice întreţesem imediat cele percepute cu concepte pe baza cărora sistematizăm lucrurile, şi aşa mai departe. Atunci când reuşim să ne însuşim un mod de a gândi ce evoluează gradat conform cu parcursul ***Filosofiei Libertăţii***, ajungem realmente în stare să lucrăm lăuntric-sufleteşte aşa de exact, încât atunci când percepem, să excludem asociaţiile noţionale, să reprimăm activitatea mentală dăruindu-ne pe deplin percepţiei exterioare. Dar pentru a ne fortifica sufleteşte şi a absorbi percepţiile în sensul corect, adică fără a le prelucra cu noţiuni când le absorbim, mai trebuie şi să renunţăm la a emite judecăţi privitoare la aceste percepţii, iar în loc de aceasta să creăm imagini simbolice sau de alt fel, care să aibă legătură cu ceea ce ochiul a văzut, urechea a auzit, chiar şi imagini redate de simţurile caloric, tactil, etc. şi deoarece procesul percepţiei capătă fluenţă, că este pus în mişcare şi vivificat, dar altfel decât în maniera curentă [În mod obişnuit fiecărei percepţii îi asociem imediat o noţiune, din aceasta rezultând o re-prezentare (n.trad.)], prin simbolizarea sau prelucrarea artistică a percepţiei, prin aceasta reuşim şi mai mult să obţinem forţa de a ne lăsa pătrunşi de percepţia pură. Ne putem deja pregăti excelent pentru asemenea cunoaştere, dacă pur şi simplu ne educăm în sensul a ceea ce v-am caracterizat ca fenomenalism, ca prelucrare a fenomenelor. Dacă ne-am străduit ca la graniţa materială a cunoaşterii, realmente să nu străpungem perdeaua simţurilor din inerţie lăuntrică, pentru a căuta apoi felurite lucruri metafizice de genul atomilor şi moleculelor, ci dacă am utilizat noţiunile pentru a ordona fenomenele, pentru a

urmări şirul fenomenelor până la fenomenul originar, atunci ne-am însuşit o educaţie capabilă să ţină fenomenele separate de teorii. Iar dacă mai şi simbolizăm, dacă metamorfozăm fenomenele în imagini, atunci dobândim acea putere sufletească, prin care reuşim să absorbim în sine lumea exterioară, eliberată de concepte.

Bineînţeles că nu trebuie să credem că aceasta se obţine repede. Cercetarea spirituală pretinde de departe mai multă muncă în comparaţie cu cercetarea de laborator sau de la observatorul astronomic. Ea presupune mai ales o încordare intensă a propriei voinţe. Şi dacă am practicat o perioadă mai lungă acest mod de reprezentare simbolică, dacă în plus ne-am mai şi străduit să ţinem prezente în suflet imaginile obţinute în strânsă legătură cu fenomenele, care de obicei sunt foarte trecătoare, căci de fel ne-am obişnuit să alergăm de la o percepţie la alta, de la o vieţuire la alta; dacă rămânem repetat şi tot mai intens în contemplarea unui tablou pe care-l pătrundem pe deplin, tablou elaborat de noi sau pe care l-am primit ca sfat de la altcineva, pentru a evita să fie doar o reminiscenţă; deci dacă am făcut o obişnuinţă în a ne opri contemplativ asupra unei asemenea imagini, repetând neîncetat acest procedeu, atunci forţa lăuntrică sufletească se întăreşte, iar în final vom conştientiza că vieţuim în noi înşine ceva despre care mai înainte de fapt nu avusesem nici cea mai mică idee. Să nu înţelegem greşit aceasta, dar singura cale de a ne face o părere despre ceea ce strict în lăuntrul nostru vieţuim acum, ar fi să aducem din memorie imagini de vis deosebit de vii, ţinând totodată cont de faptul că visele sunt întotdeauna nişte reminiscenţe şi nu au voie să fie raportate direct la ceva din exterior, ci că ele ne întâmpină ca un fel de reacţie din propriul interior. Când vieţuind deci aceste imagini, avem de-a face cu ceva real, şi

înţelegem că acum întâlnim în propriul interior acel element spiritual activ în procesul de creştere, adică forţa biologică a creşterii. Remarcăm deci că pătrundem într-o parte din propria constituţie omenească, ceva din noi care s-a unit cu noi, ceva care este activ în noi şi a fost vieţuit numai în mod inconştient. În ce fel vieţuit inconştient?

V-am spus că de la naştere până la prima dentiţie ceva spiritual-sufletesc lucrează şi structurează omul şi că după aceea se emancipează mai mult sau mai puţin. Iar apoi, între perioada dentiţiei şi maturizării sexuale, prin acţiunea unui element spiritual-sufletesc care coboară în trupul fizic, este stimulată mai întâi pulsiunea erotică, dar şi multe altele. Toate acestea se petrec de o manieră inconştientă. Dacă însă prin asemenea măsuri şi practici sufleteşti – pe care le¬-am caracterizat mai înainte – reuşim să urmărim această pătrundere a spiritual-sufletescului în organizarea corporală, atunci vedem cum se desfăşoară în om asemenea procese constatăm că omul, de la naştere se dăruieşte lumii exterioare. Această dăruire către lumea exterioară este considerată doar un mod de percepere şi o cunoaştere abstractă. Dar nu este aşa. Pe când suntem înconjuraţi de o lume a culorilor şi a sunetelor, în timp ce ne aflăm în ambianţa unei lumi care ne încălzeşte, pe scurt, pe când suntem înconjuraţi de tot ceea ce face o impresie asupra simţirilor noastre iar apoi, prin procesarea noţională a percepţiilor, cu reprezentările dobândite producem din nou o impresionare a organizării noastre. Dacă reuşim să vieţuim în mod conştient toate acestea, vom vedea că încă din copilărie, pe când le vieţuim inconştient, o dată cu impresiile cromatice, cu impresiile sonore, asimilăm ceva, care ca spiritual ne pătrunde întreaga constituţie. Iar dacă apare de exemplu între schimbarea dinţilor şi pubertate sentimentul iubirii, acesta

nu se trezeşte din trupul nostru, ci este ceva pe care ni-l dă Cosmosul, pe care îl primim din Cosmos prin intermediul culorilor, sunetelor şi curenţilor de căldură ce ajung la noi. Căldura este mai mult decât căldură, sunetul este altceva decât sunet în sensul fizic. Pe când primim impresii senzoriale este drept că ne sunt conştiente doar ceea ce aş zice că reprezintă sunetul exterior, culoarea exterioară. Dar cu ocazia acestei dăruiri către lumea exterioară, nu acţionează mişcări ale eterului sau ale atomilor pe care le visează fizica şi fiziologia modernă, ci acţionează spirit, sunt active tocmai acele forţe care între naştere şi moarte în lumea fizică fac să putem deveni oameni. Iar când păşim pe asemenea căi ale cunoaşterii ca cele descrise, ne devine conştient felul în care suntem configuraţi dinspre lumea exterioară. Noi urmărim în mod conştient ceea ce trăieşte în noi şi ne plăsmuieşte trupul, mai ales atunci când dobândim un simt clar al faptului că în lumea exterioară există spirit. Şi tocmai fenomenologia ne conduce la a vedea clar modul în care există spirit în lumea exterioară. Nu apelând la mistica abstractă, ci practicând fenomenologia, accedem la cunoaşterea spiritului prin aceea că percepem, că înălţăm în conştienţă ceea ce de obicei facem inconştient, prin aceea că percepem cum spiritualul pătrunde prin lumea simţurilor în noi şi ne structurează.

Ieri vă spuneam că înţeleptul oriental lasă la o parte semnificaţia celor rostite, sensul celor gândite sau importanţa percepţiei Eului; el vieţuieşte altfel aceste lucruri, cultivă o altă relaţie cu ele, cu limba, deoarece vorbirea, perceperea gândurilor şi perceperea Eului ne abat iniţial de la lumea spirituală şi ne conduc spre contactul social cu alţi oameni. În viaţa curentă fizică noi plătim un preţ pentru a fi prezenţi în social prin aceea că ascultăm

„prin” cuvinte, că facem gândurile transparente, iar din perceperea Eului facem ceva „palpabil”. Pe când înțeleptul oriental recurgea la nepătrunderea cuvântului, și trăia în cuvânt. El apela la netransparența gândului, și trăia în gând, ș.a.m.d. Pe drumul către lumile spirituale, noi occidentalii avem ca sarcină să observăm ce se întâmplă în om.

Aici să ne reamintim modul în care omul poartă și în lăuntrul său anumite organe de simț. Am prezentat deja faptul că el posedă trei simțuri prin care își percepe interiorul în același fel cum o face spre exterior. Avem simțul echilibrului, cu care vieţuim spațiul de o manieră potrivită omului, pentru a putea să lucrăm în interior cu voința. Avem un simț al mișcării cu ajutorul căruia, chiar dacă ne mișcăm în întuneric, știm că ne mișcăm printr-o vieţuire lăuntrică și nu printr-o percepere exterioară a obiectelor pe lângă care trecem. Deci avem un simț al mișcării. Și avem un simț al vieții, cu care percepem necontenit dispoziția noastră lăuntrică generală și modificările stării vitale. Aceste trei simțuri interioare sunt cele care colaborează cu voința tocmai în primii șapte ani de viață ai omului. El se „îndreaptă” condus de simțul echilibrului, ajungând de la o ființă care nu poate merge și care apoi doar se târăște, la o ființă care poate sta sau merge în poziție verticala. Simțul echilibrului este cel care mijlocește plasarea omului în lume prin instaurarea mersului vertical. Tot așa ne dezvoltăm pe deplin însușirile specific-umane prin simțurile motricității și vitalității. Iar cel care, cu aceeași rigurozitate cu care lucrează în laborator sau acolo unde se fac experimente, este capabil să observe cum se dezvoltă omul spiritual-sufletesc-fizic, acela va constata deja că ceea ce i-a configurat constituția în primii șapte ani de viată, se emancipează, iar ceva mai târziu, după schimbarea dinților, capătă o altă formă. Aș

spune că acum ființa umană nu mai este tot așa de intens legată cu interiorul său, ca în copilărie. Copilul stă într-o strânsă legătură cu propriul interior, cu ce ține de echilibrul, mișcarea sau forțele vieții. Dar o dată cu emanciparea de echilibru, mișcare și vitalitate se dezvoltă altceva. Se instaurează tot mai mult alte trei simțuri: olfactiv, gustativ și tactil. Este extrem de important să observăm în toate detaliile – aceasta se petrece în mod pregnant la o vârstă timpurie, dar pentru cel care s-a exersat în această direcție poate fi suficient de bine perceput –, cum copilul se adaptează treptat la condițiile vieții, fiind călăuzit de miros, gust, simțul tactil și cum, pe când scoate într-o oarecare măsură spre înafara echilibrul, mișcarea și vitalitatea, pe de altă parte (a)trage mai mult în sine ceea ce ține de calitățile simțurilor olfactiv, gustativ și tactil. Unele sunt ca expirate, celelalte sunt aspirate pentru o perioadă mai lungă a vieții. Astfel că în organismul nostru se întâlnesc forțele ce tind din interior spre în afară (ale echilibrului, mișcării și vieții), și orientarea conferită de pătrunderea din afară spre interior a calităților mirosului, gustului și pipăitului. Prin aceasta este produsă interpenetrarea unei triade a simțurilor cu cealaltă triadă. Iar prin această interpenetrare ia naștere în om o conștiență de sine consolidată, abia prin aceasta ajunge omul să se simtă o autentică Sine. Și exact așa cum suntem noi separați de spiritualul din exterior – lucru de la sine înțeles, căci altfel nu am putea deveni o ființă socială în viața pe Pământ – cum ne izolăm de această spiritualitate prin limbă, perceperea gândurilor și prin perceperea Eului celuilalt, în același fel, prin concreșterea calităților olfactivului, gustativului și tactilului cu echilibrul, mișcarea și vitalitatea, ajungem să fim izolați către interior de triada viață, mișcare, echilibru, care altfel ni s-ar dezvălui în mod

nemijlocit. Căci vieţuirile cu simţurile olfactiv, gustativ şi tactil se interpun în faţa impresiilor ce ar veni de la simţurile echilibrului, mişcării şi vieţii. Şi prin aceasta rezultă acel progres către Imaginaţie despre care spuneam: Aşa cum orientalul se opreşte la vorbire pentru a trăi în ea, se opreşte la gând pentru a trăi în el, stă pe loc şi vieţuieşte în perceperea Eului, pentru ca prin toate acestea să pătrundă înspre afară în lumea spirituală, în acelaşi fel noi, prin facultatea Imaginaţiei tocmai că aspirăm percepţia exterioară renunţând însă la a o procesa noţional; prin aceasta noi efectuăm o acţiune contrară celei făcute de oriental faţă de limbă, percepere a gândului sau Eului unei alte persoane. Orientalul se opreşte la ele. El se vieţuieşte pe sine în ele. Însă cel ce are ca scop dezvoltarea Imaginaţiei, se avântă străbătând percepţia olfactivă, gustativă şi tactilă, pătrunde în interiorul său şi apoi, nelăsându-se tulburat de miros, gust şi pipăit, lasă să-i vină în întâmpinare ceea ce poate fi vieţuit dinspre forţele echilibrului, mişcării şi vieţii.

Acesta este un moment grandios: a pătrunde prin tot ce am caracterizat a fi triada simţurilor gustativ, olfactiv şi tactil, şi a avea într-o formă nevoalată ceea ce se află în interior ca esenţă a echilibrului, mişcării şi forţelor vieţii.

Este interesant să vedem ce se petrece în cadrul misticii occidentale, dacă pornim de la o asemenea abordare. Precizez că eu în nici un caz nu desconsider calitatea poetică şi estetica sau fantezia inaripată a unor mistici. Bineînţeles că admir ceea ce au creat de exemplu *sfânta Tereza* [Nota 55], *Mechthild von Magdeburg* [Nota 56] sau alţii, chiar şi *Maestrul Eckhart* [Nota 57] şi *Johannes Tauler* [Nota 58]. Dar celui care este un cercetător spiritual autentic, toate acestea i se dezvăluie a fi ceva ce ia naştere atunci când se parcurge calea spre interior fără străbaterea

domeniilor olfactiv, gustativ şi tactil. Citiţi atent la cei care au descris cu acribie ce au vieţuit cu această ocazie. Ei vorbesc despre o degustare a propriului interior, despre o degustare a ceea ce se petrece sufletesc- spiritual în interiorul omului; ei vorbesc şi despre o percepere olfactivă, chiar şi despre un fel de palpare. Iar celui care ştie să interpreteze lucrurile corect, îi va deveni clar tocmai la o Mechthild von Magdeburg sau la o sfânta Tereza constatăm că ele parcurg acest drum spre interior, dar ele nu reuşesc să traverseze domeniile olfactiv, gustativ şi tactil. Deşi prezintă lucrurile în mod frumos, apelând la imagini poetice, ei descriu de fapt doar o olfacţie, o degustare sau o palpare lăuntrică.

Căci a vedea adevărata faţă a realităţii cu un simţ spiritual dezvoltat în mod autentic, nu este ceva foarte agreabil în comparaţie cu povestirea voluptuos-mistică – căci aceasta este totuşi o desfătare – care în fond satisface un egoism rafinat, un egoism sufletesc orientat spre interior. După cum spuneam, eu pot să admir această mistică, dar ca cercetător spiritual riguros trebuie să constat că ea rămâne la jumătatea drumului, că frumoasele imagini care apar la Mechthild von Magdeburg sau la sfânta Tereza nu reprezintă de fapt decât ceea ce este mirosit, gustat, palpat, înainte de a se fi pătruns realmente în interior. Adevărul este uneori neplăcut, poate chiar ceva crud. Dar omului de azi nu i se potriveşte să devină rahitic sufleteşte datorită unei mistici nebuloase, nedesăvârşite. Timpul actual cere activarea unei forţe spirituale viguroase cu care să se pătrundă în interiorul omului, forţă pe care nu degeaba am cucerit-o în mod sistematic în cadrul ştiinţelor naturii. Noi recunoaştem meritele ştiinţelor naturii şi acceptăm exact latura metodică şi rigurozitatea acestora. Şi tocmai după ce au fost însuşite aceste calităţi, este posibilă

onorarea justificată a ceea ce, pe de altă parte, vine de la mistica nebuloasă; dar totodată se are în vedere că misiunea ştiinţei spirituale este să abordeze fiinţa umană de o manieră care să permită o clară înţelegere spirituală a lumii exterioare.

Știu că dacă nu aş vorbi aşa cum trebuie să o fac în conformitate cu adevărul, s-ar putea ajunge în situaţia să fiu asociat cu misticii guralivi şi nebuloşi, care cultivă misticismul pentru a-şi satisface o voluptate lăuntrică. Dar nu despre aceasta poate fi vorba în ceea ce ne preocupă pe noi aici, ci despre a găsi forţe pentru viaţă, forţe care să poată ajunge ca forţe spirituale în activitatea noastră ştiinţifică şi în viaţa noastră socială.

Dacă se reuşeşte pătrunderea până la ceea ce trăieşte în simţul echilibrului, al vieţii şi al mişcării atunci se ajunge la ceea ce, datorită transparenţei sale este vieţuit ca adevărata fiinţă lăuntrică a omului. Din însăşi natura lucrurilor avem certitudinea: Din acest moment nu se poate pătrunde mai adânc. Dar deocamdată am reuşit să dobândim suficient de mult. Căci aici nu găsim ceea ce visează misticii nebuloşi. Dar găsim o autentică organologie, iar în propriul interior descoperim mai ales natura adevărată a ceea ce se petrece în simţul echilibrului, a ceea ce este în mişcare şi este străbătut de curentul vieţii. Aceasta găsim în propriul interior.

Iar apoi, după ce am trecut prin aceste experienţe, s-a petrecut ceva cu totul deosebit. La un moment dat vom remarca ceva. Ca o condiţie preliminară am avut prelucrarea consecventă cu gândirea a ***Filosofiei Libertăţii***. Apoi am lăsat-o – ca să spun aşa – la o parte şi, apelând la contemplare şi meditaţie, am pornit către interior. Am străbătut drumul până la echilibru, mişcare şi viaţă. Am reuşit să trăim în aceste forţe vitale, în acest

echilibru şi în această mişcare. Şi iată că, in paralel cu aceasta, fără să fi făcut altceva decât că am parcurs această cale contemplativ-meditativă, deci în paralel, munca noastră de gândire asupra ***Filosofiei Libertăţii*** a devenit cu totul alt lucru: Adică, ceea ce poate fi trăit în gândirea pură printr-o asemenea ***Filosofie a Libertăţii***, devine acum cu totul altceva prin aceea că am lucrat intens lăuntric într-un alt domeniu sufletesc. A devenit ceva mai complet, mai bogat în conţinut. Căci pe când am pătruns în propriul interior, aprofundând Imaginaţia, am ridicat pe de altă parte nivelul conştienţei obişnuite ca urmare a muncii noastre cu ***Filosofia Libertăţii***. Din gânduri care mai înainte au plutit mai mult sau mai puţin abstract în gândirea pură am făcut forţe pline de conţinut, care trăiesc acum în conştienţa noastră, iar ceea ce mai înainte fusese gândire pură a devenit Inspiraţie. Şi perseverând pe această cale ajungem să putem ţine separat – căci le-am dobândit prin două demersuri cu totul diferite, care trebuiesc diferenţiate riguros unul de altul: Ceea ce cucerim ca Inspiraţie din gândirea pură, adică viaţa care de la nivelul inferior al gândirii obişnuite este înălţată la nivelul Inspiraţiei, şi pe de altă parte ceea vieţuim ca stări de echilibru, de mişcare şi de forţe ale vieţii. Iar abia după aceea avem voie să aducem împreună aceste două feluri de vieţuiri. Putem să unim exteriorul cu interiorul. Şi prin unirea Inspiraţiei cu Imaginaţia ajungem din nou la Intuiţie. Ce am făcut noi prin aceasta? Ei bine, voi încerca să vă caracterizez lucrurile dintr-o altă direcţie. Aici este necesar să remarcăm modul în care orientalul urcă mai departe, după ce a învăţat să practice mantrele, după ce a trăit în limbă, în cuvânt, apoi a trecut la a vieţui nu numai în ritmul rostirii, ci şi la a vieţui conştient procesul respiraţiei, pe care îl variază intenţionat într-un mod

artificial. Aceasta reprezintă pentru el următorul nivel de atins, şi el de neaplicat pentru noi occidentalii. Ce dobândeşte deci elevul Yoga atunci când se dăruie în mod repetat acestei respiraţii conştiente şi complexe? Or, el vieţuieşte în momentul inspirului ceva remarcabil. Pe când inspiră, el trăieşte ceea ce se află în aer dacă nu-l concepem doar ca pe ceva fizic ci, prin unirea cu el, ca pe ceva spiritual. La inspirarea aerului, cel devenit un autentic discipol Yoga vieţuieşte faptul că ceea ce-l străbate şi organizează spiritual nu-şi epuizează misiunea de la naştere până la moarte, deoarece după ce a intrat în noi, aerul exterior produce prin spiritualitatea sa ceva ce trece prin poarta morţii. A trăi conştient procesul inspirării aerului înseamnă să vieţuieşti în sine ceva care dăinuie după ce trupul a fost depus. Căci conştientizarea procesului respirator, adică a reacţiei interiorului faţă de inspir, reprezintă vieţuirea existenţei noastre sufletesc-spirituale care a premers naşterii sau mai precis concepţiei, care a conlucrat deja în perioada embrionară şi a continuat în copilărie să lucreze în organismul nostru. A pătrunde conştient procesul respiraţiei înseamnă a se sesiza pe sine însuţi dincolo de naştere şi moarte. Avansarea de la vieţuirea mantrei şi cuvântului la vieţuirea procesului respiraţiei, înseamnă înaintarea până la sesizarea inspirativă a fiinţei eterne a omului. Noi occidentalii trebuie să ajungem să trăim acelaşi lucru, dar într-o altă sferă.

Dar ce este de fapt procesul percepţiei? Percepţia nu este altceva decât un proces modificat al fazei inspir din respiraţie. Atunci când inspirăm, aerul presează diafragma şi întregul nostru organism. Lichidul cefalorahidian este trimis către creier prin canalul arahnoidian[Canal al măduvei spinării (n.trad.).]. Prin aceasta se creează o legătură între activitatea cerebrală şi respiraţie. Iar ceea ce

pe această cale se specializează în creier din procesul respiratoriu, acționează ca percepție în procesele senzoriale. Astfel că putem afirma: Percepția senzorială este o ramură a procesului de respirație. Iar în continuare, la expirație: Lichidul cefalorahidian coboară, presează asupra circuitului sangvin. Coborârea lichidului cefalorahidian stă în legătură cu activitatea volitivă, care este la rândul său corelată cu expirația. Dar cel care studiază realmente „Filosofia libertății" va descoperi că în acea gândire care devine gândire pură, interacționează gândirea și voința. În fond, gândirea pură este o manifestare a voinței. De aceea există o înrudire între gândirea pură și ceea ce vieţuia orientalul și procesul expirației. Gândirea pură este înrudită cu procesul expirației, așa cum percepția este înrudită cu procesul inspirației [aerului n.t.]. Același proces pe care orientalul îl practică cu a sa filozofie Yoga, trebuie să-l efectuăm și noi, dar de data aceasta poziționându-ne mai spre interiorul omului. Filozofia Yoga trebuie să regleze procesul inspirației și expirației, și prin aceasta sesizează ființa veșnică a omului. Ce poate să facă occidentalul? El poate dobândi o experiență sufletească clară a percepției pe de o parte, a gândirii pe de altă. Iar această percepție și gândire, care de obicei sunt asociate doar în mod abstract, formal și pasiv, pot fi acum unite de el în așa fel ca să vieţuiască lăuntric în mod spiritual-sufletesc ceea ce se petrece fizic atunci când inspiră și expiră. Fizic facem experiența inhalării și exhalării aerului; în relația lor armonioasă vieţuim conștient ființa eternă a omului. Avem trăirea cotidiană a percepției și gândirii: Aducând mobilitate în viața sufletească ajungem să conștientizăm pendularea, ritmul, neîncetata vibrație a interpenetrării dintre percepție și gândire. Și dacă la oriental se dezvoltă o

realitate superioară prin practica inspirării şi expirării, occidentalul progresează printr-o respiraţie spiritual-sufletească, prin procesul viu al inspirării modificate în percepţie şi al expirării modificate în gândire pură, el întreţesând deci noţiune, gândire şi percepţie în locul respiraţiei fizice conforme cu filozofia Yoga. Şi prin această pulsaţie ritmică, cu ajutorul acestei inspirări ritmice prin percepţie, el se străduie ca treptat să acceadă la adevărata realitate spirituală prin Imaginaţie, Inspiraţie şi Intuiţie. Iar pe când într-o abordare filozofică precizam în „Filosofia Libertăţii" că realitatea adevărată rezultă din interacţiunea percepţiei cu gândirea, fiind vorba de o cultură a sufletului, era necesar să atrag atenţia asupra a ceea ce trebuie să exerseze oamenii din Occident, pentru a putea intra în lumea spirituală. Orientalul spune: sistolă, diastolă; inspir, expir. – Occidentalul trebuie să le înlocuiască cu: percepţie, gândire. Orientalul spune: Cultivarea respiraţiei fizice; Occidentalul spune: cultivarea respiraţiei spiritual-sufleteşti în procesul cunoaşterii prin percepţie şi gândire.

Toate acestea trebuiau aduse ca o contrapondere la înfundătura în care a ajuns cultura spirituală occidentală. Doresc să vă explic la ce mă refer. Filozoful berlinez *Michelet* [Nota 59] a publicat în anul 1841 lucrările postume de filozofie a naturii ale lui Hegel. La sfârşitul secolului al 18-lea Hegel a vrut ca împreună cu *Schelling* [Nota 60] să elaboreze un tratat de filozofie naturală. Ca spirit tânăr înflăcărat, Schelling şi-a construit filozofia naturală într-un mod ciudat, din ceea ce el numea o viziune intelectuală. Dar el a ajuns la un punct unde se poticnea. A ajuns apoi în situaţia de a aprofunda lucrările misticilor. Despre aprofundarea lui în mistică mărturisise în mod elocvent lucrarea sa „Bruno sau dialog asupra principiilor divine şi naturale ale lucrurilor" şi frumoasa lui seriere

despre libertatea umană şi originea răului [Nota 61]. Dar toate acestea nu au reuşit să-l ducă mai departe, şi Schelling a început să tacă promiţând în mod repetat să finalizeze o filozofie în care să dezvăluie adevăratele forţe tainice, menţionate aluziv în lucrarea sa timpurie de filozofie a naturii. Iar situaţia era de aşa natură că în 1841, când datorită lui Michelet a apărut filozofia naturii hegeliană, Schelling încă nu comunicase lumii ceea ce se aştepta de la el, acea „filozofie a revelaţiei" despre care vorbise adeseori. A fost chemat la Berlin. Dar şi ceea ce a putut el să pună la dispoziţie nu reprezenta un spirit autentic, capabil să străbată ceea ce fundase el ca filozofie naturală. El a căutat o viziune intelectuală, dar s-a poticnit, deoarece nu a putut pătrunde cu Imaginaţia în domeniul menţionat astăzi de mine. Şi aşa nu a putut avansa. Iar Hegel, care era un spirit mai raţionalist, a asimilat gândurile lui Schelling şi, aplicând gândirea pură asupra filozofiei naturale, i-a dus mai departe lucrarea. Aşa a luat naştere filozofia hegeliană a naturii. Şi aşa a existat promisiunea lui Schelling de a explica crearea naturii de către spirit, pe care el nu a respectat-o niciodată [Nota 62]; aşa a existat filozofia naturii a lui Hegel, care a fost abandonată de lumea ştiinţifică în a doua jumătate a secolului al 19-lea, şi care de fapt a rămas neînţeleasă. Iar aceasta a trebuit să rămână neînţeleasă, deoarece din conţinutul de gânduri oferit de filozofia hegeliană a naturii, nu putea fi dobândită nicio legătură cu observarea reală, sau cu fenomenologia naturii. Aş spune că a existat o excelentă corelaţie între modul în care Schelling merge de la München la Berlin, cum acolo se aşteaptă lucruri măreţe de la el, şi cum el nu reuşeşte să aibă ceva de spus. Căci aceasta a reprezentat o mare decepţie pentru toţi cei care au crezut că din gândurile pure ale filozofiei naturale

hegeliene se pot obţine revelaţii autentice despre natură. În acest fel s-a dovedit într-un mod, pe care l-aş numi istoric, că Schelling a avansat până la viziunile intelectuale, dar nu a reuşit să acceadă la adevărata Imaginaţie; iar Hegel a arătat la rândul lui că doar cu gândirea pură, dacă nu se accede la Imaginaţie, nu se ajunge nici la Inspiraţie, deci nu pot fi revelate tainele naturii. Prin urmare civilizaţia occidentală ajunsese într-o fundătură. Încă nu se găsise ceva cu care să se facă faţă la ceea ce venea dinspre Orient şi care provocase scepticismul: Pentru aceasta nu se avea la dispoziţie ceva care să fie impregnat de spirit. Şi tocmai cel care a aprofundat cu iubire eforturile lui Schelling şi Hegel, cel care cu iubire a putut înţelege care sunt limitele filozofiei Occidentului, acela a trebuit să aspire spre Antroposofie, spre o ştiinţă Spirituală orientată antroposofic pentru Occident, pentru ca noi să putem avea ceva care izvorăşte din spirit, la fel cum Orientalul şi-a luat forţele spirituale de la sistolă şi diastolă în interacţiunea lor. Noi în Occident putem lăsa să răsune spiritual-sufleteşte armonia întreţeserii percepţiei cu gândirea atunci când ne înălţăm la o ştiinţă care nu este ceva abstract, ci o ştiinţă vie care totodată ne permite să trăim în elementul Adevărului. Şi după toate eşecurile kantianismului, shellingianismului şi hegelianismului avem nevoie de o asemenea filozofie care, după descoperirea căii autentice către spirit, a putut să evidenţieze relaţia corectă dintre Adevăr şi Ştiinţă; o asemenea Ştiinţă spiritualizată, în care Adevărul poate realmente să trăiască, pentru a da un impuls tămăduitor evoluţiei viitoare a omenirii.

NOTE ŞI COMPLETĂRI CUPRINSE ÎN EDIŢIA GERMANĂ 1981

Conferinţele de mai sus au fost ţinute în cadrul primului curs al Universităţi antroposofice care, între 27 septembrie şi 16 octombrie 1920, şi-a inaugurat activitatea la Goetheanum cu un program bogat ce cuprindea aproape 100 conferinţe şi alte evenimente. În seara premergătoare cursului, participanţii s-au întâlnit pentru prima oară în sala cupolei mari a Goetheanumului, unde a avut loc un act solemn de deschidere. În alocuţiunea sa, Rudolf Steiner evidenţiază importanţa momentului. „Cu emoţie şi totodată cu gravitate rostesc eu acum aceste prime cuvinte, care în acest spaţiu sunt dedicate Ştiinţei Spirituale. Trebuie să fie o dispoziţie lăuntrică gravă. Căci în fundal stă tot ceea ce este nociv în viaţa spirituală şi a condus la mizeria epocii actuale. Dar în faţa sufletului meu stă şi tot ceea ce, chiar şi în asemenea timpuri, suflete entuziaste şi cu înţelegere pentru evoluţia în viitor a omenirii au făcut posibil ca acest edificiu, în care inaugurăm acum primul curs al Universităţii de Ştiinţă Spirituală, să ajungă la faza actuală de construcţie. Cu profundă recunoştinţă născută din spiritul orientării ştiinţifice promovate aici evocăm pe cei care, prin atitudinea lor, cu forţa lor, prin ajutorul spiritual sau material ne-au susţinut. Şi în mod special mă adresez acelor numeroşi prieteni ai cauzei noastre, care au venit să participe la acest curs. Prin prezenţa lor, ei indică faptul că de la acest curs se aşteaptă un impuls tămăduitor din partea ştiinţei spirituale cultivate de noi, care să vină în întâmpinarea vicisitudinilor timpului."

Lucrările la construcţia Goetheanumului nu se încheiaseră. Festivitatea nu era dedicată deschiderii oficiale, ci inaugurării activităţilor din clădirea, care avea

misiunea de a fi un acoperământ configurat artistic pentru aceste activităţi.

Conţinutul bogat al cursului de nivel universitar rezultă din privirea prospectivă asupra întregii săptămâni următoare: „Un alt semn al timpului este şi faptul că pentru a aduce Spiritul nostru în toate domeniile specifice ale ştiinţei, 33 personalităţi s-au reunit pentru a reprezenta ştiinţa spirituală din punctele de vedere cele mai diferite. Putem spune că impulsul spiritual pe care intenţionăm să-l dăm, va fi purtat de 33 docenţi în 17 ramuri diferite ale cunoaşterii, ale vieţii artistice sau practice. Vom audia expuneri de filozofie, teologie, despre istorie şi lingvistică, despre fizică, matematică şi chimie sau indologie, jurisprudenţă şi pedagogie. Vom auzi ce au de spus artiştii despre fundamentul spiritual şi forţele spirituale ale artei lor. Vom afla ce are de comunicat spiritul creator poetic despre relaţia sa cu ştiinţa spirituală a noastră. Vor mai vorbi atât reprezentanţi ai tehnicii cât şi, ceea ce este foarte îmbucurător, persoane competente din domeniul finanţelor şi managementului. Iar unul dintre elementele de progres spre care tindem, este să aducem ceea ce ne ridică spre înălţimi filozofice, la o unitate cu ceea ce, până în detaliile vieţii practice, are de înfăptuit directorul de fabrică. Salutăm cu gratitudine faptul că în cadrul cursului nostru vor vorbi şi oameni activi în industrie."

Conferinţele de mai sus reprezintă cursul cel mai cuprinzător, dar nu singurul, ţinut de Rudolf Steiner personal în săptămâna respectivă. Sala cupolei mari a primului Goetheanum unde se ţineau lucrările oferea nemijlocit prilejul ca Rudolf Steiner să vorbească şi despre clădire: Au fost cele trei conferinţe *Ideea clădirii din Dornach* (în GA 288). În alte volume separate au apărut apoi conferinţele „Die Kunst der Rezitation und Deklamation" şi

„Physiologisch-Therapeutisches au Grundlage der Geisteswissenschaft”. Textul complet al alocuţiunilor de deschidere şi închidere a lucrărilor, întrebările şi răspunsurile precum şi discursurile de la euritmie se găsesc în GA 244, GA 277, GA 280, GA 297 şi GA 337.

Note la textul conferinţelor:

1. *Şi deşi Kant afirmase că nu se va găsi niciodată un Newton*: A se vedea „Critica puterii de judecată” (Ediţia 1790) § 75: „Este cu totul sigur că nu suntem capabili să cunoaştem în suficientă măsură fiinţele organice şi însuşirile lor lăuntrice, apelând la principiile mecanice din natură; cu atât mai puţin are sens să sperăm că ar putea să apară un Newton care să explice modul în care ia naştere un fir de iarbă după legi ale naturii inaccesibile; prin urmare trebuie pur şi simplu să le contestăm oamenilor capacitatea de a pătrunde asemenea lucruri.” – Această aserţiune a lui Kant este citată de Haeckel în capitolul 14 al lucrării sale „Enigmele lumii”, el adăugând: „şaptezeci de ani mai târziu a apărut totuşi Darwin, adică acel imposibil Newton al lumii organice, şi a soluţionat tema declarată de Kant drept imposibil de rezolvat.”

2. *Emil Du Bois-Reymond*, 1818-1896. „Despre limitele cunoaşterii naturii”, Leipzig 1872. – „Cele şapte enigme ale lumii”, conferinţă ţinută la şedinţa publică a Academiei Regale de ştiinţe din Berlin cu ocazia aniversării lui Leibniz (8 iulie 1880) din 1882 în Leipzig.

3. *de o manieră similară Penelopei din Antichitate*: Penelopa, soţia lui Odiseu. Homer povesteşte despre ea în „Odiseea”: că pentru a se eschiva de peţitorii care voiau să profite de îndelunga absenţă a lui Odiseu, pretindea că trebuie mai întâi să ţească giulgiul pentru tatăl acestuia. Dar ea desfăcea în fiecare noapte, ceea ce lucrase ziua.

4. *David Hume*, 1711 – 1776, filozof scoţian. *John Stuart Mill*, 1806 – 1873, filozof englez. *William James*, 1842 – 1910, filozof şi psiholog american, fondatorul pragmatismului. *Johann Friedrich Herbart*, 1776 – 1841, filozof german, psiholog şi pedagog.

5. *Georg Wilhelm Friedrich Hergel*, 1770 – 1831, filozof german.

6. *Eduard von Hartmann*, 1842 – 1906, filozof german. În „Întrebări filozofice ale prezentului", Leipzig şi Berlin, 1885, p. 3 se spune: „Faptul că studenţii noştri nici nu se gândesc să-l citească pe Hegel, nu trebuie să ne mire dacă ţinem cont de faptul că în afară de istoriograful în filozofie Kuno Fischer şi de esteticianul Carriere care, ca persoane mai în vârstă, mai făceau aluzie la Hegel ocazional şi doar ca referire la o curiozitate, pe când generaţia mai tânără [*Karl Rosenkranz*, 1805 – 1879, filozof german] aproape că nu mai are formaţia filozofică cu care să-l poată înţelege pe Hegel, dacă ar vrea să-l citească." *Karl Marx*, 1818 – 1883, filozof german.

7. *Max Stirner* (Pseudonimul lui Caspar Schmidt), 1806 – 1856, filozof german. A se vedea „Individul şi proprietatea sa", Leipzig 1845.

8. *În spectru îmi apare galben*: a se vedea „Concept al unei teorii a culorii" § 145 – 177 în „Goethes Naturwissenschaftliche Schriften" (Scrierile de ştiinţele naturale ale lui Goethe), ediţie îngrijită de Rudolf Steiner, vol III (Vol 116 din Ediția Kürschner) şi expunerile lui Rudolf Steiner din ***Teoria cunoașterii la Goethe***, Editura Triade 1996 (GA 6).

9. *John Locke*, 1632 – 1704, filozof german, fondatorul empirismului epistemologic.

10. *Wilhelm Koppelmann*, 1860-1934, filozof german, „Problematica concepţiei despre lume. Fundamentele unei filozofii a vieţii", Berlin 1920, cap I, partea II-a.

11. *prin care ne unim cu*: Stenograma conţine „ne aflăm în interiorul" în loc de „ne unim cu".

12. *paralelogram al mişcărilor...paralelogram al forţelor*: a se vedea expunerile lui Rudolf Steiner în ***Impulsuri ale ştiinţei Spirituale pentru dezvoltarea Fizicii (I)*** (***Cursul de lumină***, zece conferinţe, Stuttgart 1920, GA 320), Editura Arhetip, 1997.

13. *dacă e să folosesc expresia lui Platon*: Potrivit concepţiei lui Platon, matematica este ceva viu şi activ, având la bază principiul „Dumnezeu geometrizează neîntrerupt". În convorbirea a 8-a din „Banchetul", cu ocazia aniversării lui Platon, participanţii dezbat despre „care este sensul în care Platon a afirmat că Dumnezeu geometrizează fără încetare?". Plutarh adaugă aici că deşi această formulare nu este de găsit în opera lui Platon, ea este totuşi conformă cu spiritul acestuia.

14. *Novalis*, pseudonimul lui Friedrich von Hardenberg, 1772-1801, filozof german. Citat în redare liberă; a se vedea „Fragmente matematice" mai ales cele din ultimii ani (1799-1800) în vol. IV al operelor complete editate de Carl Selig, Zürich 1946.

15. *Goethe a descris legătura sa cu matematica în cadrul unor eseuri foarte interesante*: vezi in: „Schiţă a unei teorii a culorii / Relaţia cu matematica", în lucrările de ştiinţe naturale ale lui Goethe editate de R. Steiner, vol. III (p 722-729); „Experimentul ca mijlocitor între obiect şi subiect, şi „Despre matematică" (Vol II) şi „Maxime în proză. secţiunea: Matematica" (Vol IV/2).

16. *Noi căutăm fenomenele originare*: Citat: „Această chibzuinţă, de a asocia următorul numai următorului, sau

mai bine zis de a deduce următorul din următorul, trebuie să ne-o însuşim de la matematicieni; şi, chiar şi atunci când nu avem ceva de calculat trebuie să procedăm întotdeauna ca şi cum ar trebui să ne justificăm în faţa geometrului" (în „Experimentul ca mijlocitor între obiect şi subiect"), v. Nota 18 Vol II, p 19.

17. *un om cu o formaţie academic-ştiinţifică solidă*: acest episod este descris în „Eul subconştient şi relaţia lui cu sănătatea şi educaţia" de Dr. Louis Waldstein, trad de G Veraguth, Wiesbaden 1908, p 34.

18. *Goethe atribuia destinului său bun faptul că el niciodată nu a gândit despre gândire*: „Cum de-ai ajuns aşa de departe? Spun ei, multe ţi-au reuşit!" Copile! Cu isteţime eu am înfăptuit Dar despre gândire nicicând n-am gândit. – (Goethe „Zahme Xenien" în traducere liberă)

19. *Eu trebuisem însă deja în lucrarea mea ..., să atrag atenţia asupra practicării acestui mod de gândire*: a se vedea vol II al ***Introducerilor la scrierile de ştiinţe naturale ale lui Goethe***, Ed Triade 1999, p 92: „Atunci când gândirea ia în stăpânire ideea, se contopeşte cu cauza originară a existenţei Universului; ceea ce lucrează afară, intră în spiritul omului: el devine una cu realitatea la potenţa ei maximă. Sesizarea ideii în sânul realităţii este adevărata cuminecare a omului".

20. *Eduard von Hartmann*: v. Nota 6.

21. *fantezie morală*: a se vedea cap XII din ***Filosofia libertăţii***.

22. *Max Stirner*, v. Nota 10. *John Stuart Mill*, v. Nota 4. *Herbert Spencer*, 1820 – 1903, filozof englez.

23. *de câtva timp este descrisă o boală ciudată*: pentru stările patologice menţionate în continuare, Rudolf Steiner a apelat la descrierile medicului francez A. Cullerre din „Die Grenzen des Irreseins" (Graniţele stării de

nebunie), tradusă în germană de Otto Dornblüth, Hamburg, 1890.

24. *Friedrich Husemann*, 1887- 1959, Doctor psihiatru german. În cadrul acestui curs al Universităţii antroposofice el a ţinut între 27-29 septembrie trei conferinţe despre „Aspecte psihiatrice din perspectiva Antroposofiei", apărute în vol I/II al publicaţiei Goetheanumului „Aenigmatisches aus Kunst und Wissenschaft. Anthroposophische Hochschulkurse", Stuttgart 1922.

25. *Friedrich Nietzsche*, 1844 – 1900. „Die Geburt der Tragödie aus dem Geiste der Musik", 1872; „Menschliches, Allzumenschliches. Ein Buch für freier Geister", 1878.

26. *Ulrich von Wilamowitz-Moellendorff*, 1848 – 1931, filozof clasicist german. A scris „Zukunftsphilologie. Eine Erwiderung auf Friedrich Nietzsches «Geburt der Tragödie»", Berlin 1872.

27. *Erwin Rohde*, 1845 – 1899, filozof clasicist german. A scris ca replica: „Afterphilologie. Zur Beleuchtung des von Dr. Phil. Ulirch von Wilamowitz-Moellendorff herausgegebenen Pamphlets: «Zukunftsphilologie». Sendschreiben eines Philologen an Richard Wagner", Leipzig 1872.

28. *Auguste Comte*, 1798 – 1857, filozof francez, cofondator al pozitivismului. *Eugen Dühring*, 1833 – 1921, filozof şi sociolog.

29. *confruntarea mea cu Haeckel*: Este vorba de capitolul „Darwinismul şi concepţia despre lume" din „Enigmele filozofiei" (GA 18), Ed.Triade 2004. A se vedea şi *Haeckel und seine Gegner*, 1900 retipărită în ***Methodische Grundlagen der Anthroposophie 1884–1901*** (*Fundamente metodice ale antroposofiei*) GA 30.

30. *pe care ... medicul său a denumit-o cândva caz atipic de paralizie*: nu s-a putut stabili exact cine i-a pus acest diagnostic. El este însă menţionat şi de Elisabeth Förster-Nietzsche în „Das Leben Friedrich Nietzsche's" vol II, 2 (1904) p. 922: «Medicii numeau boala lui „o forma atipică de paralizie", adică o paralizie care nu prezenta simptome specifice...» Acest diagnostic se confirmă şi prin descrierile bolii lui Nietzsche făcute de E. F. Podach: «Paralizia progresivă, diagnosticată de L. Wille (Basel) şi O. Binswanger (Jena) nu a fost în niciun moment contestată de Möbius. Ţinând cont de durata prelungită a bolii, el chiar a evitat să vorbească despre o „paralizie atipică"» (E. F. Podach, «Die Krankheit Nietzsches», Deutsches Ärzteblatt Nr 1 şi 2,11.1.1964).

31. *fenomenul Nietzsche stătea în faţa mea…* : A se vedea şi ***Cursul vieţii mele*** cap XVIII GA 28, Univers Enciclopedic Gold, 2014.

32. *Goethe spune: Natura nu are în sine nici o taină*: În Analele din 1790 se află: „O data, pe când mă aflam pe dunele din Lido, care separă lagunele veneţiene de Marea Adriatică, am găsit un craniu de oaie crăpat de o manieră aşa de favorabilă, ca îmi confirmă nu numai adevărul descoperit de mine mai de mult, ca toate oasele craniului ar fi vertebre metamorfozate, dar şi că trecerea de la masele organice amorfe, prin deschiderea către în afară revelau o evoluţie ce culmina cu formarea excelentelor organe senzoriale. Prin această experienţă îmi era totodată revigorată vechea convingere – riguros fundamentată –, că natura nu are nicio taină pe care să nu i-o dezvăluie undeva observatorului atent.", *Goethes Naturwissenschaftlichen Schriften* Bd I (Deutsch. Nat Lit. Bd 114), s.316.

33. *Carl Westphal*, 1833 – 1890, psihiatru german. El descrie în 1872 agorafobia: frica de spaţii deschise.

34. *Jean Pierre Fairet*, 1794- 1870, medic francez.

35. *Claustrofobie*: frica de spaţii închise, descrisă de profesorul *Ball*, Paris, „Claustrofobia", Analele medicale de psihologie, 1879.

36. *Meteorosensibilitatea*: Teama de fenomene meteorologice, descrisă de Beard „Chicago Journal of nervous and mental diseases", 1874. A se compara pentru aceste forme maladive şi partea doua a lucrării deja menţionate a lui *A. Cullerre*.

37. *Urmează să va mai ofer detalii în acest sens cu o altă ocazie*: Sunt conferinţele 7 şi 8 din prezentul volum, care au fost ţinute în plus, dincolo de programul anunţat iniţial.

38. *un caz consemnat în literatura medicală*: „Domnul Albert G., în vârstă de 27 ani, locotenent de infanterie, un om foarte dotat spiritual, care a citit mult şi este un povestitor agreabil. Este înclinat către literatură, poezie şi muzică, se consideră un cercetător al Antichităţii. El este măsurat în toate şi pentru o faptă de curaj din 1870 a fost împodobit cu o decoraţie. A avut în permanenţă o sănătate excelentă, dar la 13 ani a suferit timp de trei luni de corèe [Boală de nervi, caracterizată prin mişcări musculare involuntare neregulate ale diverselor segmente corporale (DEX)]. Tatăl său a murit de apoplexie, mama sa a avut din când în când crampe musculare, iar una dintre verişoarele lui germane a fost tratată un sfert de an într-o clinică boli mintale. În anul 1872, pe când se afla în garnizoana unui oraş mare, fiind îmbrăcat civil parcurge într-o dimineaţă un spaţiu public pustiu şi este năpădit de o angoasă. Priveşte în jur, nu vede pe nimeni şi constată că are o slăbiciune şi gândeşte să se întoarcă din drum. Dar devine şovăitor, nu prea poate să-şi stăpânească tulburarea; reuşeşte să distingă obiectele, dar tremură abia mai poate

merge. Iar apoi, când ajunge pe o stradă mai îngustă nu mai are niciun disconfort şi ignoră cele întâmplate. Câteva zile mai târziu trece prin acelaşi loc şi la aceeaşi oră, dar în uniformă şi cu sabia la brâu; el nu remarcă nimic deosebit şi parcurge în mod repetat traseul ziua sau seara fără cel mai mic disconfort, în civil sau pe cal. Într-o bună zi merge la un prieten care locuieşte la etajul trei şi îl aşteaptă fumând pe balcon. Aruncând privirea spre golul care-l înconjoară se tulbură, devine palid, se înroşeşte, are frisoane, părăseşte balconul întorcându-se în cameră, se aşază cu spatele faţă de uşa balconului, şi se linişteşte treptat, îşi pierde răbdarea, coboară scările fredonând, se destinde plimbându-se douăzeci de minute, intră în restaurantul preferat, îşi întâlneşte camarazii şi prânzeşte cu poftă. Într-o dimineaţă ia parte la manevre de anvergură şi primeşte ordinul de a se deplasa la trei kilometri depărtare lângă o moară. Abia ajuns la locul respectiv, acest ofiţer începe să deseneze; privind la întinderile din faţa lui este cuprins de groază şi tremură, îşi iese din fire şi intră palid în locuinţa morarului rugându-l să-i dea o cană de lapte sub pretextul că ar avea insolaţie. Zece minute mai târziu iese, întreabă un copil ce localitate este aceea şi îl invită să se aşeze lângă el în timp ce desenează; apoi îl răsplăteşte pentru aceasta şi se îndepărtează. În civil şi pe jos el vizitează de mai multe ori acelaşi loc, fiind cuprins de aceeaşi angoasă, pe când în uniformă şi cu sabia la brâu nu are nicio problemă." Este un citat din lucrarea deja menţionată a lui *A. Cullerre* (pag 35 şi cont).

39. *îndrumări asupra cărora voi reveni*: A se vedea nota 39.

40. *Adolf Arenson*, 1855 – 1936. A ţinut în timpul cursului patru conferinţe despre „Trăsături de bază ale metodicii spiritual-ştiinţifice" pe 27, 28, 30 septembrie şi 1

octombrie, prima dintre ele fiind publicată în „Cultură şi educaţie", Stuttgart 1921.

41. *cum a fost expus ... aici de mine, în faţa a cca 40 de medici*: A se vedea ***Geisteswissenschaft und Medizin*** (*Ştiinţă spirituală şi medicină*), 20 de conferinţe, Dornach, 21 martie – 9 aprilie 1920, GA 312, Dornach.

42. *conceptele de capital, muncă şi marfă*: A se vedea şi expunerile lui Rudolf Steiner ***Puncte centrale ale problemei sociale*** GA 23, Craiova, 1998.

43. *Despre aceasta vă voi mai vorbi*: O lista a lucrărilor lui Rudolf Steiner privitoare la simţuri se găseşte în volumul ***Menschenwerden, Weltenseele und Weltengeist*** *(Devenirea umană, sufletul lumii şi spiritul lumii)*, partea a doua, GA 206, Dornach 1967, p 203.

44. *Max Scheler*, 1874 – 1928, filozof german. A se vedea şi ***Cursul vieţii mele***, GA 28 Univers Enciclopedic, 2014, cap XXXV, unde Rudolf Steiner descrie întâlnirea sa cu Scheler. – Scheler tratează problema Eului străin mai întâi în anexa scrierii sale „Despre fenomenologia şi teoria sentimentelor de simpatie ale iubirii şi urii", Halle, 1913, iar apoi i-a dedicat un întreg capitol în ediţia a doua (1923), care a apărut cu titlul modificat în „Aspecte şi forme ale simpatiei".

45. *Edmund Husserl*, 1859-1938, filozof german; întemeietorul unei fenomenologii de orientare proprie.

46. *teoria goetheanistă a metamorfozei*: v. „Die Methamorphose der Pflanzen (Metamorfoza plantelor) în „Goethes Naturwissenschaftlichen Schriften" Bd I (Deutsch. Nat Lit. Bd 114, Urmare şi prelucrări ulterioare).

47. *cuvântările lui Budha. ... cu nenumăratele lor repetări*: v. „Die Reden Gotamo Buddhos", tradus în premiera de *Karl Eugen Neuman*, 3 volume, München, 1922.

48. *Cel căruia natura începe să-i dezvăluie taina*: Din „Sprüche in Prosa", 11. Abt. Kunst, în „Goethes Naturwissenschaftlichen Schriften" Bd IV/2, s 494. În traducere liberă. „Cel căruia natura începe să-i dezvăluie taina, simte un dor irezistibil către interpretul cel mai demn al ei, arta".

49. *Acțiunea senzorial-morală a culorii*: v. „Goethes Naturwissenschaftlichen Schriften" Band III (Deutsch. Nat Lit. Bd 116).

50. *o teorie a celor douăsprezece simțuri*: v. nota 45.

51. *mai multe coli de tipar ale începutului cărții au rămas ... patru sau cinci ani la editură*: Manuscrisul a apărut sub titlul ***Anthroposophie. Ein Fragment aus dem Jahre 1910***, Dornach 1951. A fost completat cu manuscrise descoperite ulterior (v. GA 45).

52. *ca un capitol aparte al unei biografii germane a lui Goethe*: biografia în două volume a lui Goethe de A. Bielschowsky, München, 1896 – 1904. Manuscrisul a fost retipărit în caietul Nr. 46 al „Beiträge zur Rudolf Steiner Gesamtausgabe" (Contribuții la Opere Complete de Rudolf Steiner), 1974.

53. *Sfânta Tereza*, 1515 – 1582.

54. *Mechthild von Magdeburg (Hackeborn)*, cca 1241 – 1299, călugăriță germană.

55. *Maestrul Eckhart*, cca 1260 – 1327, călugăr german.

56. *Johannes Tauler*, 1300 – 1361, călugăr german. Despre Eckhart și Tauler a se vedea și Rudolf Steiner ***Mistica în zorii vieții spirituale a timpului nostru și legătura ei cu concepția modernă despre lume***, GA 7 Univers Enciclopedic, 1997.

57. *Carl Ludwig Michelet*, 1801 – 1893, filosof german. Volumul „Prelegeri despre filozofia naturii" scos

de el în cadrul „Enciclopediei ştiinţelor filozofice, partea a doua", (Vol. VII, partea I, a ediţiei complete a operei hegeliene) conţine textul lui Hegel din ediţia proprie a enciclopediei, căruia îi sunt inserate ca adnotări schiţe ale unor prelegeri din diferite perioade sau note de curs ale discipolilor lui Hegel – Cuvântul introductiv al lui Michelet din anul 1841 oglindeşte tensiunea şi nesiguranţa cu care privesc discipolii lui Hegel intrarea în scenă la Berlin a lui Schelling.

58. *Friedrich Wilhelm Joseph von Schelling*, 1775 – 1854, filozof german. A se vedea schiţele sale timpurii privitoare la filozofia naturii: „Ideen zu einer Philosophie der Natur", 1797, „Von der Weltseele" (Despre sufletul lumii) 1798, „Erster", 1799, „Eileitung zu einem Entwurf der Naturphilosophie", 1799, „Bruno oder über das göttliche und natürliche Prinzip der Dinge" (Bruno sau dialog asupra principiilor divine şi naturale ale lucrurilor), 1802.

59. *frumoasa lui scriere despre libertatea umană şi originea răului*: „Philosophische Untersuchungen über das Wesen der menschlichen Freiheit und die damit zusammenhängenden Gegenstände", 1809.

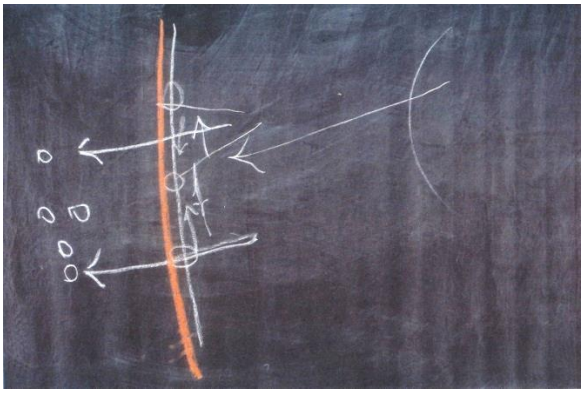
60. *Şi aşa a existat promisiunea lui Schelling de a explica crearea naturii de către spirit, pe care el nu a respectat-o niciodată*: Ar putea fi vorba despre destinul scrierii „Vârsta cosmosului" (Weltalter), care avea ca obiectiv să fundamenteze o cunoaştere ce fusese pregătită în „Cercetări privind esenţa libertăţii omului şi aspectele ce stau în legătura cu ea" (v. nota 61) şi urma să prezinte aspecte mai detaliate despre istoria lui Dumnezeu înainte de crearea lumii, în cadrul ei, şi după finele acesteia. Schelling a început să lucreze la ea imediat după „Cercetări ...", în 1811 erau scoase 11 foi de tipar, apoi apariţia lucrării

a fost anunţată în mod repetat şi chiar menţionată într-un catalog editorial din 1815. Dar Schelling retrăgea mereu ceea ce deja tipărise. Cu timpul s-a făcut liniște în jurul „Vârstei cosmosului”. Lucrările au apărut în opera postumă doar ca fragmente: o carte în locul celor trei promise. – cuvântul „creare” (Erzeugung) din stenogramă nu poate fi identificat în mod cert.

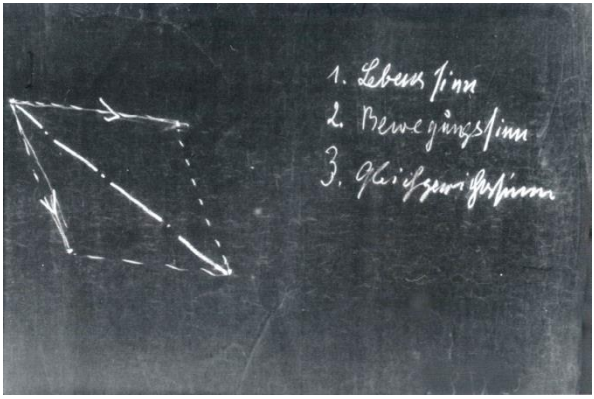
DESENELE LA TABLĂ

Desenele şi notaţiile originale de pe tablă, făcute de Rudolf Steiner în cadrul conferinţelor, s-au păstrat începând din toamna anului 1919, deoarece la dorinţa auditorilor tabla a fost acoperită cu hârtie neagră, care s-a putut păstra ulterior. De multe ori lui Rudolf Steiner îi stăteau la dispoziţie două sau chiar trei table pregătite în felul acesta. În urma unei conferinţe, desenele executate cu creta albă sau colorate erau fixate pe hârtie, datate şi păstrate. În cadrul Ediţiei Complete Rudolf Steiner („Rudolf Steiner Gesamtausgabe“), ele se găsesc, drept completări la conferinţe, în seria Rudolf Steiner, *Desene la tablă de la conferinţe* («Wandtafelzeichnungen zum Vortragswerk»), GA K 58/1 – 58/30, reproduse fotografic la dimensiuni micşorate.

Desenele şi notaţiile la tablă făcute de Rudolf Steiner pe parcursul acestui ciclu de conferinţe se gasesc în volumul XXIV (GA K58/24), împreună cu desenele aferente ciclurilor de conferinţe GA 326, 327, 339 şi 340.

- Tabla 1
- Conferința 2 — Dornach, 28 septembrie 1920

- Tabla 2
- Conferința 3 — Dornach, 29 septembrie 1920

- Tabla 3
- Conferința 4 — Dornach, 30 septembrie 1920

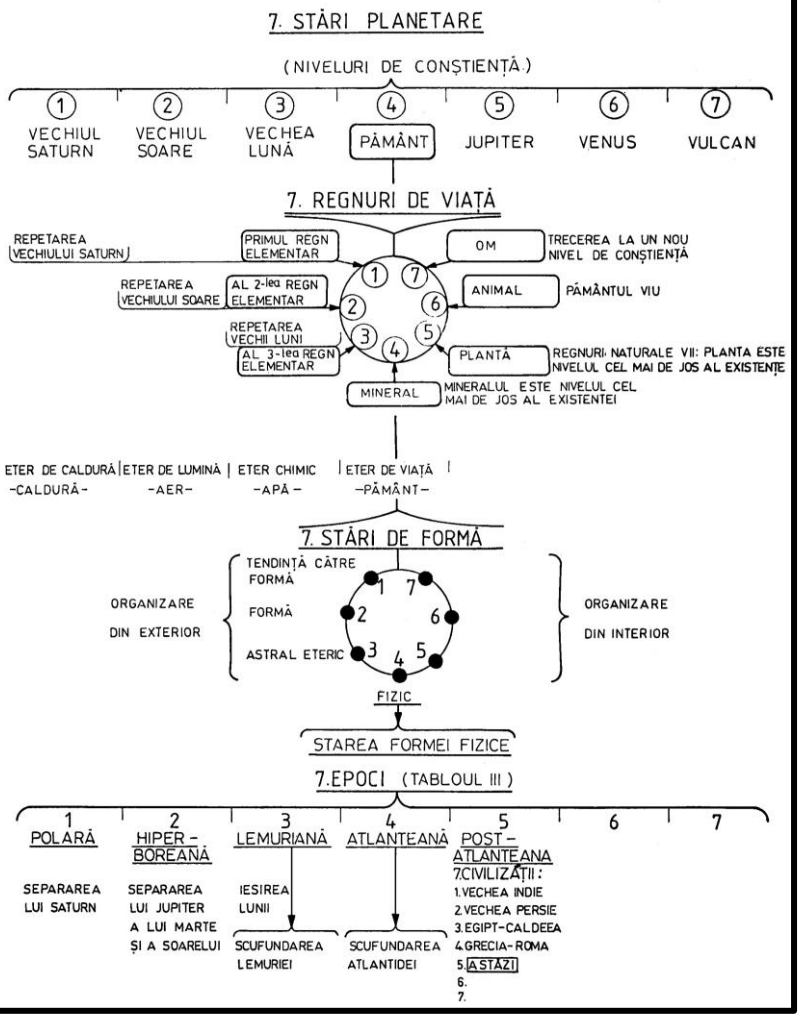
EPOCI DIN ISTORIA PĂMÂNTULUI ȘI PERIOADE GEOLOGICE

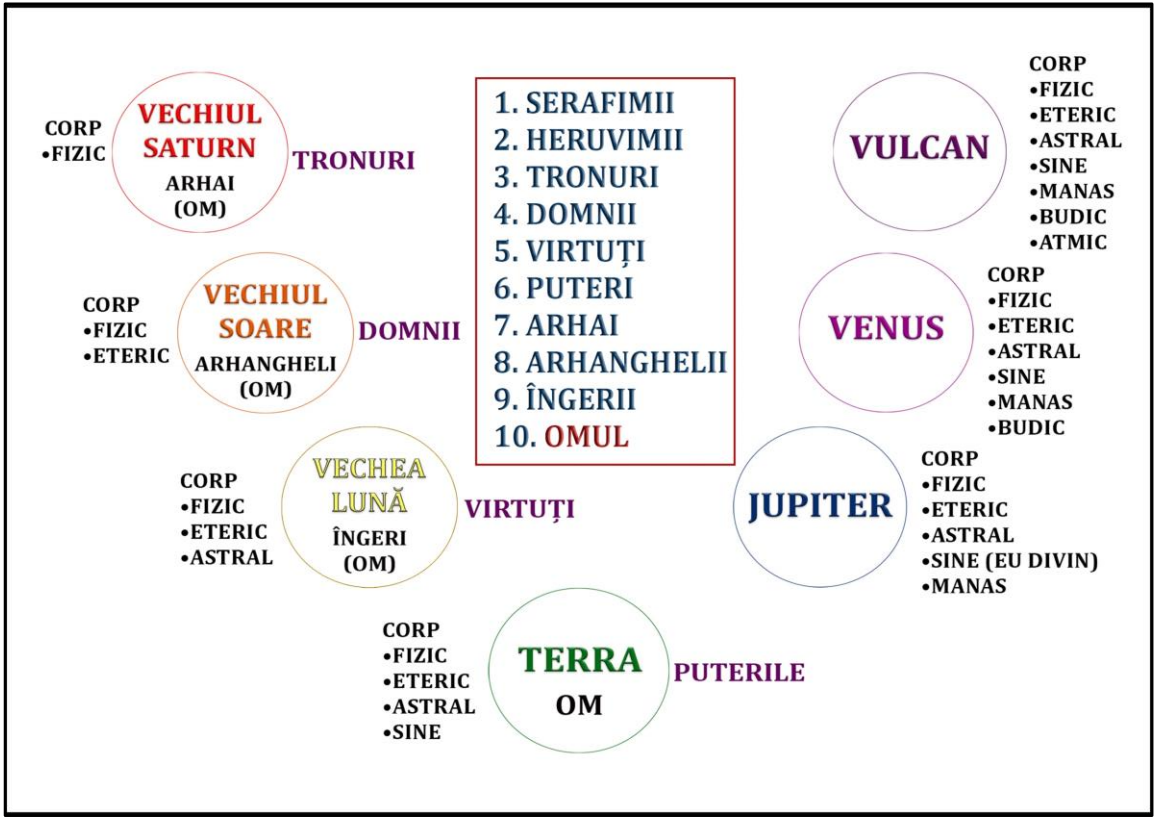
(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

REPETAREA FAZELOR MAI VECHI LA UN NIVEL SUPERIOR	ERA	ÎMPĂRȚIREA ÎN EPOCI			FAUNA	FLORA	FORMAREA ȘI STRUCTURA PĂMÂNTULUI
REPETAREA VECHIULUI SATURN	FAZE COSMICE	1. EPOCA POLARĂ		Stadii cosmice preliminare ale formării sistemului solar Formarea sferei și a corpului lui Saturn			Diferențierea prin contracție a sferelor planetare
REPETAREA VECHIULUI SOARE		2. EPOCA HIPERBOREANĂ		Formarea sferei și a corpului lui Jupiter Formarea sferei și a corpului lui Marte Separarea Pământului și a Soarelui Pământul, organism planetar (înglobând și Luna) începe să evolueze în jurul Soarelui			
REPETAREA VECHII LUNI	PALEOZOIC	3. EPOCA LEMURIANĂ	INCEPUT	Epocă vitalizată Biosfera generatoare Diferențierea învelișurilor și a nucleului Archaic	Procese de schimb în atmosferă. Compuși albuminoizi Coloizi – suspensii		Formarea straturilor periferice. Atmosfera (TABLOU IV)
REPETAREA EPOCII POLARE ÎN EPOCA LEMURIANĂ					Primele forme animale și vegetale în atmosfera vitalizată.		Precipitare de substanțe primitive, viitoare roci primare
REPETAREA EPOCII HIPERBOREENE ÎN EPOCA LEMURIANĂ				Diferențierea internă și formarea straturilor Cambrian Silurian Devonian	Nevertebrate marine Trilobiți. Brahiopode. Corali. Pești primitivi Înmulțirea cochiliilor calcaroase	Forme vegetale primitive între două ape, alge, varec. Primele plante de uscat.	Sedimentare. Tendința de formare a unei suprafețe terestre plastice. Atmosferă apoasă și caldă.
MIJLOCUL EPOCII LEMURIENE			MIJLOC	Carbonifer	Amfibii	Ferigi Criptogame Lycopode	Cutarea suprafeței terestre (climat tropical în emisfera nordică)
				Permian Triasic	Reptile	Păduri de conifere	(Tendință puternică dar trecătoare de durificare)
SFÂRȘITUL EPOCII LEMURIENE	MEZOZOIC		SFÂRȘIT	Jurasic	Archeopterix Animale uriașe Saurieni Mamifere inferioare	Ferigi arborescente	Ieșirea Lunii Purificarea atmosferei Puternice transgresiuni marine.
				Cretacic Scufundarea Lemuriei	Păsări cu dinți Saurieni	Primii arbori foioși și plante cu flori angiosperme	Mobilitate reînoită a suprafeței terestre. Scufundarea Lemuriei
EPOCA ATLANTEANĂ	NEOZOIC (CENOZOIC)	4. EPOCA ATLANTEANĂ		1. Terțiar: Paleocen, Eocen 2. Oligocen 3. Miocen, Pliocen	Primele copitate sălbatice. Mamifere superioare Vite Primate	Continuarea diferențierii plantelor până la flora actuală.	Atmosferă caldă încă, dar în curs de răcire. Deformarea plastică a Pământului până în Cuaternar. (TABLOU VII, VIII, IX)
				4. ♍ Cuaternar: Diluviul, Glaciații (TABLOU X) 5. ♍ 6. ♍ 7. Scufundarea Atlantidei	(Schelete umane) Nici o nouă specie, însă modificări geografice ale florei și ale faunei.		Glaciații Scufundarea Atlantidei
EPOCA POST-ANTLANTEANĂ		5. EPOCA POST-ATLANTEANĂ		1. ♋ Vechea Indie 2. ♊ Vechea Persie 3. ♉ Egipt-Caldeea 4. ♌ Grecia – Roma 5. ♐ Astăzi 6. ♒ 7. ♑	Actuală	Actuală	Creșterea căldurii și micșorarea căldurii pe Pământ (TABLOU XI)

STADII PRELIMINARE ȘI PERIOADE EVOLUTIVE IN ORGANISMUL COSMIC

(cf. G. WACHSMUTH – Die Entwicklung der Erde)

1. SERAFIMII
2. HERUVIMII
3. TRONURI
4. DOMNII
5. VIRTUȚI
6. PUTERI
7. ARHAI
8. ARHANGHELII
9. ÎNGERII
10. OMUL
VECHIUL SATURN
ARHAI (OM)
CORP •FIZIC
TRONURI
VECHIUL SOARE
ARHANGHELI (OM)
CORP •FIZIC •ETERIC
DOMNII
VECHEA LUNĂ
ÎNGERI (OM)
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL
VIRTUȚI
TERRA
OM
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE
PUTERILE
VULCAN
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE •MANAS •BUDIC •ATMIC
VENUS
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE •MANAS •BUDIC
JUPITER
CORP •FIZIC •ETERIC •ASTRAL •SINE (EU DIVIN) •MANAS